

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Mikhail Ivaniushin

**Reakce na bombardování SR Jugoslávie v roce 1999 v české
politické debatě**

The Czech Political Debate on the NATO Air Strikes Against FR Yugoslavia
in 1999

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat PhDr. Ondřeji Vojtěchovskému, Ph.D. za čas věnovaný této práci, velkou trpělivost, kterou se mnou měl a za jeho cenné připomínky k mé práci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....
Bc. Mikhail Ivaniushin

ANOTACE

Cílem diplomové práce je zmapovat a analyzovat českou veřejnou debatu o bombardování Svazové republiky Jugoslávie leteckými silami NATO v roce 1999. Útok Severoatlantické aliance na SRJ, který následoval krátce po vstupu České republiky do aliance, rozdělil české veřejné mínění i politickou scénu v názoru na oprávněnost této intervence. Část politické reprezentace reagovala na akce NATO zdrženlivě či s politováním, zatímco proud reprezentovaný zejména prezidentem Havlem se stal principiálním zastáncem útoku, a to i na mezinárodní politické scéně. Práce se bude zabývat různými rovinami této debaty: zasvěceností jednotlivých aktérů do problémů operace NATO v Jugoslávii, názorovými východisky, strategiemi argumentace či propojením s jinými tématy. Pokouší se odhalit vedlejší motivace při formulování jednotlivých názorů (ohledy na bezpečnostní zájmy České republiky, světonázorová orientace, předsudky atd.). Pramennou základnou práce je převážně dobový tisk, zejména pak nejčtenější deníky.

Klíčová slova:

Česká republika, Srbsko, SR Jugoslávie, Jugoslávská krize, Konflikt na Balkánském poloostrově v roce 1999, Letecké útoky NATO na Jugoslávii v roce 1999, NATO

ABSTRACT

The aim of the thesis is to map and analyze the Czech public debate about the bombing of the Federal Republic of Yugoslavia by NATO air forces in 1999. The North Atlantic Alliance attack on the FRY, which followed shortly after the Czech Republic had joined the Organization. Part of the political representation reacted to NATO's actions with restraint or regret, while the current, represented mainly by President Havel, became a principled supporter of the attack, even on the international political scene. The work deals with various levels of this debate: the initiation of individual actors in the problems of the NATO Operation in Yugoslavia, the starting points, argumentation strategies or links with other topics. It tries to reveal secondary motivations in the formulation of individual opinions (considerations of the security interests of the Czech Republic, worldview, prejudices, etc.). The source base of the work is mainly periodicals, especially the most read dailies.

Klíčová slova (anglicky):

Czech Republic, Serbia, Federal Republic of Yugoslavia, Yugoslavian crisis, The conflict in the Balkans in 1999, NATO Air Strikes Against Yugoslavia in 1999, NATO

OBSAH	6
ÚVOD	8
1. ČESKÁ REPUBLIKA BĚHEM 90. LET 20. STOLETÍ	20
1.1. Česká Republika a Severoatlantická aliance.....	20
1.2. Referendum – je potřeba?.....	28
1.3. Bombardování Jugoslávie a česká veřejnost.....	31
1.4. Vnímání Albánců v českém prostředí v 90. letech 20. století.....	35
2. POSTOJE ČESKÉ SPOLEČNOSTI K NATO A K PŘEDNÍM MEZINÁRODNĚ POLITICKÝM PROBLÉMŮM	38
2.1. Pohled na NATO v 90. letech 20. století.....	38
2.2. Balkán je rizikem?.....	40
3. ČESKÁ POLITICKÁ SCÉNA BĚHEM BOMBARDOVÁNÍ JUGOSLÁVIE SILAMI NATO	43
3.1. Česká politická scéna během bombardování Jugoslávie silami NATO.....	44
3.2. Slobodan Milošević v české politické debatě.....	60
3.3. Jiří Dienstbier a jeho vidění konfliktu.....	63
3.4. Paměť Mnichova.....	66
4. MEZINÁRODNÍ PRÁVO VE VÝROCÍCH ČESKÝCH POLITIKŮ	71
4.1. Organizace spojených národů v jugoslávské krizi.....	71
4.2. K otázce “humanitární intervence”.....	76
4.3. NATO a mezinárodní práva.....	79
4.4. Odpůrci vměšování.....	81
4.4.1. Česká strana sociálně demokratická (vládní strana).....	81
4.4.2. Občanská demokratická strana (hlavní opoziční strana).....	85
4.4.3. Komunistická strana Čech a Moravy.....	86
4.5. Obháječi intervence NATO v Jugoslávii.....	90
4.5.1. Václav Havel.....	90
4.5.2. Podpora vojenských náletů NATO malými stranami.....	93
4.6. Válka nebo výpověď Malé dohody?.....	94
4.7. Byl zásah NATO proti Jugoslávii odůvodněný?.....	96
4.8. Nebylo jiného východiska?.....	100

5. POSLUŠNÍ VYKONAVATELÉ NEBO AKTIVNÍ ÚČASTNÍCI? (k otázce místa České republiky v alianci)	104
ZÁVĚR	110
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJE	119
Tištěné zdroje.....	119
Noviny a časopisy.....	123
Elektronické zdroje.....	123

ÚVOD

Přijmout odpovědnost by mohlo být příliš riskantní, příliš nebezpečné, příliš nepohodlné. Člověk by se dokonce možná musel i za něco postavit. Musel by možná i, chraň Pánbůh, bojovat - a třeba si i ublížit.¹

Vztahy Československa a České republiky s Jihoslovany během minulých desetiletí charakterizovaly přátelská atmosféra a vzájemný zájem. Během 19. - 20. století docházelo k těsným kontaktům nejen na základě vědomí slovanské příbuznosti. Kontaktům se dařilo ve všech sférách od kulturní až po politickou.

Konec 80. let a 90. léta 20. století byly poznamenány otřesy na mezinárodní scéně, které zůstanou v paměti příštích generací. Pád berlínské zdi, rozpad *Sovětského bloku*, konec komunistických režimů ve střední a jihovýchodní Evropě, likvidace bipolárního systému. To všechno bylo začátkem nové éry.

Tématem této práce jsou reakce a názory českých politiků na jugoslávskou krizi a zásah vojsk Severoatlantické aliance v Jugoslávii v roce 1999, vyjádřené v předních českých tištěných periodikách. *Objektem* výzkumu jsou čeští politici, zastupující Českou republiku na vnitřní a vnější scéně. *Předmětem* práce jsou výroky a komentáře českých politiků v českých periodikách vůči zásahu NATO v Jugoslávii v roce 1999. Postoje předních aktérů politického dění v České republice vůči operaci NATO v Jugoslávii byly ovlivněny skutečností, že se republika stala těsně před konfliktem na Balkáně členem euroatlantických struktur. Dvanáctý březen 1999 byl pro Českou republiku významným historickým milníkem. Česká republika se tehdy spolu s Polskem a Maďarskem stala členem Severoatlantické aliance. Vstup do NATO byl schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky dne 15. dubna 1998 (poměrem hlasů 154 pro ku 38 proti z 200 poslanců), a pak Senátem 30. dubna ve stejném roce 64 hlasy z 81.

Jugoslávská krize znamenala nejdůležitější precedens v moderní praxi mezinárodních vztahů: byl to první válečný konflikt pod hlavičkou NATO. Reakce členských států NATO byly v mnohém podobné: tvrdý realizmus zahraniční politiky, touha realizovat ideály občanské společnosti v

¹ KURAS, Benjamin. *Češi na vlásku: příručka národního přežívání*. Vyd. 3. Praha: Baronet, 1999. s. 30.

multietnickém prostředí, tlak společnosti na *přijímání opatření* a manipulace veřejnosti prostřednictvím médií.

Téma českého vztahu k náletům NATO na SRJ se stalo předmětem sporu mezi prezidentem, jako obhájcem náletů, z jedné strany a premiérem i předsedou Poslanecké sněmovny, jako odpůrci bombardování, ze strany druhé. Avšak politické síly a politické aktéry, zastoupené na české scéně, ne vždy bylo možné zařadit do jednoho ze dvou protichůdných táborů. Proto je záměrem této práce provést hlubší analýzu názorových proudů v české politice o bombardování Svazové republiky Jugoslávie leteckými silami NATO v roce 1999.

Hlavní otázkou diplomové práce je „Jakou úlohu hrálo bombardování Jugoslávie leteckými silami NATO v české politické debatě v březnu až červnu roku 1999?“

V rámci výzkumu si kladu za cíl zodpovědět následující výzkumné podotázky:

1. Jaké postoje prezentovali přední politici České republiky vůči bombardování Svazové republiky Jugoslávie silami Severoatlantické aliance na stránkách tehdy největších českých deníků a jak se to odráželo na postojích veřejnosti?
2. Jak se česká politická reprezentace vyrovnávala se skutečností střetu mezi dvěma loajalitami - novou vůči NATO a starou, tradiční, vůči přátelskému srbskému národu a jaké používala odůvodnění pro tu či onou stranu (jaké byly motivy těch, kdo vyslovoval jednoznačná stanoviska pro a proti intervenci, kdo a proč lavíroval a jakou strategii při tom sledoval)?
3. Jak politici odůvodňovali své postoje a rozhodnutí během náletů z hlediska práva?

Pro akce NATO v Jugoslávii platí různá označení, proto i v této práci budu volit stejné pojmy, které se objevovaly v dobovém tisku, či je používali sami politici, jsou to níže zmíněné:

- Jugoslávská krize
- Útoky NATO na Jugoslávii
- Operace NATO v Jugoslávii
- Konflikt na Balkánském poloostrově
- Agrese vůči Svazové republice Jugoslávie

Pojem „agrese“ častěji používali politikové, kteří nesouhlasili s provedenou Severoatlantickou aliancí operací. Naopak „útok“ byl využíván aktéry, kteří se buď neutrálně nebo souhlasně stavěli k jednání NATO.

Záměrně se vyhýbám interpretaci konfliktu jako čistě kosovského, který neměl vliv na zbytek území Svazové republiky Jugoslávie. Kromě toho, v této práci se nezaměřujeme na události samotného bombardování, nesledujeme posloupnost událostí. Naším cílem je zjistit, jak události v Kosovu ovlivnily politický diskurs v České republice, k jakým závěrům a rozhodnutím přivedl nového člena NATO tento konflikt.

Přehled dosavadního stavu bádání

Stávající sekundární literatura se věnuje zvolenému tématu jen okrajově či z jinak zvolené perspektivy. Z *publicistických* prací můžeme použít práce životopisce Václava Havla Daniela Kaisera a českého novináře Erika Taberyho. Téma přípravy vstupu republiky do Severoatlantické aliance je velmi zdařile zpracováno v práci Daniela Kaisera *Prezident: Václav Havel 1990-2003*² a ve sborníku statí *Pět let v NATO: vojenské, politické a společenské aspekty členství České republiky v NATO*.³ Tato práce poskytuje všestranný přehled událostí a vztahů v 90. letech 20. století mezi Českou republikou a NATO. Její autor líčí politickou debatu o českém vstupu do této organizace a objasňuje postoje prezidenta Václava Havla, který byl jeho horlivým zastáncem. Tématem přístupu politických elit České republiky vůči zásahu sil NATO v Jugoslávii se okrajově zabývali český novinář Erik Tabery a politolog Lubomír Kopeček. Ve své práci *Vládneme, nerušit: opoziční smlouva a její dědictví*⁴ se Tabery snažil ukázat na dilema, které tehdy vyvstalo před českou společností: Kdo si zaslouží větší podporu a pomoc? Autor došel k závěrům, že česká politická reprezentace byla omámena určitými slovanskými sentimenty a jednala v souladu s nimi.

Z *odborných* prací lze zmínit Kopečkův spis *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*⁵, který ukazuje rozdíly postojů politických aktérů k jugoslávským událostem české reprezentace v rovině prezident – premiér. Lubomír Kopeček se snaží ukázat, že se jugoslávská krize stala katalyzátorem poklesu důvěry v premiéra a vládu kvůli jejich nerozhodnosti a rozporuplným postojům a naopak politického růstu prezidenta jako ochránce lidských práv. Podle Kopečka se prezident neexponoval v politice ve druhé polovině roku 1998, ale narůstající konflikt v Kosovu mu dával příležitost k větší aktivitě na české politické scéně.

² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 319 s.

³ PAVLAČÍK, Zbyněk, ed. a HLOUŠEK, Vít, ed. *Pět let v NATO: vojenské, politické a společenské aspekty členství České republiky v NATO*. 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. 203 s.

⁴ TABERY, Erik. *Vládneme, nerušit: opoziční smlouva a její dědictví*. Vyd. 2. Praha: Respekt Publishing, 2008. 300 s.

⁵ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015. 336 s.

Legislativní dimenze činů Severoatlantické aliance prozkoumal historik Alexandr Ort. V dílech *Česká zahraniční politika*⁶ a v kolektivní práci *Bezpečnost Evropy a Česká republika*⁷ analyzuje otázku pojmů *humanitární intervence* a *lidských práv*. V těchto knihách autor prozkoumal otázky bezpečnosti České republiky z hlediska bezpečnosti celého evropského kontinentu. Spisy ukazují, jakou pozornost věnovaly české vlády po rozdělení Československa zahraniční politice a jaké úsilí vynaložily, aby zajistily vstup republiky do Severoatlantické aliance. Otázky *(ne)legálnosti* a *(ne)legitimnosti* války v Jugoslávii ve svých článcích *Legální a nelegální války v dnešním světě*⁸ a *Legitimní a nelegitimní války po roce 1990 (Perský záliv, Afghánistán a Balkán)*⁹ zkoumal Jan Eichler, kde ukazuje na debatu mezi *radikály* (obhájci použití síly v případech vnitrostátního násilí bez schválení mezinárodními organizacemi, například OSN) a *umírněnými* (zastánci funkčnosti mechanismů mezinárodních organizací při hledání řešení, jak čelit rozsáhlému násilí uvnitř států).

Za zmínku stojí bakalářská práce Moniky Tesařové *Postoj českých elit k bombardování Jugoslávie*¹⁰ z Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Autorka si za metodu práce vybrala analýzu rozhovorů s politiky, kteří hovořili přímo o kosovské otázce v médiích nebo v dostupných zdrojích. V práci vymezuje dvě skupiny politiků, kteří podporovali ozbrojené řešení kosovského problému, nebo byli odpůrci zásahu. Autorka také definuje konkrétní slovní rámce politických osobností, které umožnily autorce seskupit je podle vyjádřených názorů (*špatná informovanost a nekonceptnost českého pohledu, historické vazby, spojenectví se Srby, jugoslávská nostalgie, západní společenství, operace Spojenecká síla jako východisko z dané situace atd.*). V práci paní Tesařová šlo o rozhovory s politiky po osmnácti letech úplných od operace NATO Spojenecká síla v Jugoslávii. Tyto názory politiků během těch let

⁶ ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 363 s.

⁷ ORT, Alexandr et al. *Bezpečnost Evropy a Česká republika*. Vyd. 1. Praha: Professional Publishing, 2005. 216 s.

⁸ EICHLER, Jan. *Legální a nelegální války v dnešním světě*. *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 17–29.

⁹ EICHLER, Jan. *Legitimní a nelegitimní války po roce 1990 (Perský záliv, Afghánistán a Balkán)*. *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 4, s. 12–24.

¹⁰ TESAŘOVÁ, Monika. *Postoj českých elit k bombardování Jugoslávie* [online]. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 6. 6. 2017. (Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/k1gf8/> 13.08.2019).

pravděpodobně byly jimi přezkoumány a neodrážely postoje v chvíli bombardování letouny NATO. Čeští politikové, dotázaní autorkou, si nemohli přesně pamatovat některé okamžiky těch dnů a jejich vnímání tohoto období se během těch 18 let proměnilo.

Těžiště mojí práce naopak leží v postojích českých politiků v tištěných médiích, odražených právě v momentu akce v Jugoslávii v roce 1999. Výroky a rozhovory, zmíněné nebo citované v předních českých politických denících, které byly předmětem mého výzkumu, byly vyjádřením vnímání českými politiky dnů na Balkánu v březnu až červnu roku 1999. Proto v předložené mnou práci byla snaha vyvarovat se přezkoumání postojů. Ve své práci, na rozdíl od autorky z Masarykovy univerzity, jsem se také snažil také vyčlenit třetí proud v postojích českých politiků k bombardování Jugoslávie NATO. Kromě výše zmíněných odpůrců a zastánců zásahu jsem se pokusil rozdělit odpůrce na umírněné (zastávali omezený, ale negativní přístup k intervenci vojsk NATO a deklarovali, že bomby nemohou vyřešit problém a je nutné znovu usednout k jednacímu stolu), a extrémní¹¹ (především komunisté), odmítající jak nálety, tak i Severoatlantickou alianci.

¹¹ Práce Moniky Tesařové postrádá rozhovory s komunistickými politiky, i když autorka deklamuje pluralitu postojů v rámci tehdejšího politického spektra.

Metoda výzkumu

Při výběru textů vycházím zejména z rozhovorů, výroků politiků zmíněných či citovaných ve zpravodajství a vlastních textů politiků, které publikovali v tisku. Novinové komentáře a jiné publicistické žánry byly vynechány, neboť ty reflektovaly názory novinářů a publicistů, mě však jde o postoje politických představitelů. Ba naopak proklamací většiny médií je jednoznačnost a objektivnost informací, jež by měla být patrná zejména ve zpravodajství. Komentáře, kroniky a názory odborníků a třetích stran, jež nepředstavují výkonnou a legislativní složku vlády, byly úmyslně vyloučeny. Jedinou výjimkou se stali Jacques Rupnik a Jiří Pehe, poradci prezidenta Václava Havla, kteří byli spojeni s výkonnou mocí, a proto mohli mít vliv na názory a výroky prezidenta.

Výzkum není založen přímo na studiu tisku, a médií v širším smyslu. Analýza se především týká názorů politiků, které byly prezentovány v tisku – těžiště leží ve studiu zpravodajství a původních vyjádření politiků v jejich autorských komentářích a interview. Nesledujeme tedy, jak redakce novin hodnotila či komentovala tyto názory, ale názory samy. Avšak brát na vědomí to, že výběr informací, zachycené v novinách, zdůraznění některé informace nebo potlačení respektive zamlčení jiné mohou formovat a rekonstruovat realitu. Avšak zjistit, zda a jak noviny manipulovaly s výroky politiků, není cílem našeho výzkumu. Předpokládám nicméně, že ve sledovaných předních českých politických denících, k úmyslným manipulacím či k nezáměrnému zkreslování příliš často nedocházelo. Abychom dosáhli cíle, tedy zkoumání názorů českých politiků, a dostali jsme co neobjektivnější přehled, sledujeme denní tisk různé politické orientace a různých vydavatelů - nejčtenější deníky.

Za metodu své práce jsem zvolil obsahovou kvalitativní analýzu. Obsahová analýza původně vznikla jako nástroj analýzy kvantitativních dat v mediálních studiích ve 20. letech 20. století, ale od 50. let minulého století se rozvíjí obsahová kvalitativní analýza. Odpověď na otázku, „Co je obsah?“, je poměrně složitá. Formální logika chápe „obsah“ jako protiklad k „rozsahu“, v literární a uměleckých vědách je spor mezi „obsahem“ a „formou“ důležitou otázkou výzkumu.¹² Bernard Berelson definoval obsahovou analýzu jako „výzkumnou techniku pro objektivní, systematický a

¹² JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. s. 261.

kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace“.¹³ Anselm Strauss a Juliet Corbinová vymezují pod pojmem kvalitativní výzkum „jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“.¹⁴ Zatímco první, Berelsonova definice ukazovala na kvantitativní analýzu, Straussův pojem se týkal kvalitativní analýzy. Podle Jana Hendla neexistuje jediný obecně uznávaný způsob jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum.¹⁵

Obsahová analýza se snaží identifikovat „co“ se říká a „kdo“ a s jakým záměrem to říká (někdy i „jak“ to říká) a komu je určeno, jaký účinek je očekáván.¹⁶ Cíle kvalitativní analýzy obsahu jsou: porozumět studovaným jevům a zanalyzovat propojení a procesy mezi těmito jevy. Kvalitativní analýza se zaměřuje na pokrytí úplnosti a složitosti studovaných jevů a je orientována na zkoumání ojedinělých případů.

Při analýze textů vycházím z toho, že nemůžeme předem stanovit hypotézu na rozdíl od kvantitativní analýzy, kde teorie a hypotézy jsou stanoveny předem. Proto z toho vyplývá dlouhodobost sběru dat a jejich analýza. V procesu výzkumu neustále porovnáváme a přehodnocujeme shromážděná data. Otázky, které určujeme na začátku, můžeme modifikovat či doplňovat v průběhu výzkumu. Hledáním témat a jejich pravidelností v narativních datech získáme potřebné podklady ke studiu. Při kvantitativní metodě jsme schopni zohlednit působení kontextu a lokálních podmínek, získáváme podrobné informace a hloubkový popis případů, které následně můžeme porovnávat, sledovat jejich vývoj a zkoumat příslušné procesy.¹⁷ Ale konečným výsledkem výzkumu je formulace nové hypotézy nebo teorie.

Je třeba mít na paměti, že při kvalitativní analýze nevycházíme ze známé teorie či předem stanovené hypotézy. Výsledky bádání jsou tak snadněji ovlivnitelné výzkumníkem kvůli blízkému

¹³ SCHULZ, Winfried et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Překlad Barbara Köpplová. 3., nezměň. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 76.

¹⁴ STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. s. 10.

¹⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. s. 45.

¹⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. s. 283.

¹⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. s. 49.

vztahu mezi výzkumníkem a zkoumaným. Relativní validity můžeme dosáhnout zkoumáním jevu v různých zdrojích pro ověření výsledků.

Tematicky se zaměříme na otázku, jak se česká politická elita vyjadřovala ke konfliktu v Jugoslávii v roce 1999. Pro získání potřebných podkladů bylo nutné vybrat a utřídit sady textů. Ve vybraných denících byla k tomuto účelu použita klíčová slova *Kosovo*, *Jugoslávie* a *čeští politici*, jelikož se články s těmito klíčovými slovy pravděpodobně týkaly tématu této práce. Byly použity články z rubrik, týkajících se domácí politické scény a obsahující zprávy o českých politicích. Z výzkumu byly vyřazeny články týkající se mezinárodně-politické scény, postojů politiků jiných států či mezinárodních organizací, které nemohly posloužit pro účely analýzy. Touto metodou bylo vybráno 27 článků v Lidových novinách, 40 ve Právu a 24 statí ve Mládě frontě Dnes.

Prameny

Výzkum tohoto tématu bude primárně založen na podrobné analýze pramenů. Hlavními zdroji informací pro diplomovou práci byly výroky a komentáře českých politiků pronesených jak na vnitřní, tak na vnější politické scéně a zdokumentovaných v hlavních tištěných politických denících (MF Dnes, Lidové noviny, Právo) od 24. března do 10. června 1999. Toto období se shoduje s dobou operace Severoatlantické aliance proti SR Jugoslávii.

Výše zmíněná celostátní periodika byla mnou vybrána kvůli jejich příhodné reprezentativnosti na české mediální scéně, kde představovaly takzvané seriózní noviny s primárním zájmem o pokrytí hlavních politických událostí.¹⁸ Vybraná média měla (a mají) zásadní postavení a potenciální vliv na českou společnost. Tato média patřila v České republice mezi tituly s vysokým nákladem¹⁹ a nejčtenější tištěná periodika a deklarovala objektivní a nezaujatý postoj k událostem, třebaže se jim toho ne vždy podařilo vyvarovat.

Na základě vybrané metody se pokusím zjistit a zobecnit tendence v postojích vůči bombardování Jugoslávie ze strany českých politických činitelů a v české politické debatě obecně. Důraz bude kladen na to, jak jednotliví politici různorodého spektra vnímali a uvědomovali si události ve Svazové republice Jugoslávie. Mediální výstupy politických aktérů republiky byly důležitými prameny pro zjišťování rozdílů stanovisek při tvorbě zahraniční politiky.

¹⁸ Nejčtenějším deníkem byl tehdy už bulvární Blesk (Z hlediska prodaného nákladu šlo o třetí titul v České republice). Avšak politická témata jsou v něm zachycena až druho či třetířadě. Údaje za duben roku 1999. In: Ověřované náklady periodik. [online]. ABC ČR: Kancelář ověřování nákladu tisku. (Dostupné z: <https://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk/> 17.7.2020).

¹⁹ Z hlediska prodaného nákladu šlo o první (Mladá fronta Dnes), druhý (Právo) a šestý (Lidové noviny) titul v České republice. Údaje za duben roku 1999. In: Ověřované náklady periodik. [online]. ABC ČR: Kancelář ověřování nákladu tisku. (Dostupné z: <https://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk/> 14.6.2020).

Přehled struktury práce

V úvodní kapitole *Postoje české společnosti k NATO a k předním mezinárodně politickým problémům* se podíváme na postoje a názory veřejnosti k Severoatlantické alianci a mezinárodním otázkám v 90. letech 20. století. Pokusím se ukázat, jak se nová loajalita k NATO střetla s loajalitou starou vůči přátelské Jugoslávii/Srbsku a co to vyvolávalo.

Ve druhé části *Česká republika na začátku konfliktu* nastíním mezinárodní situaci po rozpadu bipolárního systému a zabývám se procesem integrace České republiky do euroatlantických struktur. Tato kapitola představuje přehled dějinných událostí spojených se vstupem republiky do NATO: co tomu předcházelo, jaký měly Spojené státy, jako garant aliance a neformální vůdce, přístup k začlenění republiky do NATO, jaké postoje zaujímaly politické strany v České republice k přistoupení k alianci. Podíváme se, jaké paralely prováděli čeští politikové s *Mnichovem*.

Následující kapitola *Česká politická scéna během bombardování Jugoslávie silami NATO* se věnuje tomu, jak se Česká republika a nejvyšší političtí představitelé České republiky vyrovnávali se skutečností vojenské operace Severoatlantické aliance vůči Jugoslávii. Jaké postoje zaujímali přední politici republiky vůči bombardování a jak nálety (ne)ospravedlňovali. Na základě článků v několika českých denících se poukazuje na nejednotnost a nerozhodnost české politické scény v určitém zlomovém okamžiku.

Ve čtvrté kapitole *Mezinárodní právo ve výročí českých politiků* se zaměříme na to, jak česká politická elita z hlediska mezinárodních norem a práv vysvětlovala své rozhodnutí podpořit ozbrojený zásah NATO na Balkáně. Budou ukázány úloha a pravomoci OSN v tomto konfliktu, jakož i pokus ukázat její nečinnost a také otázky, které vyvstaly před českou politickou scénou ohledně uplatňování zásahu ve jménu lidských práv, které dávají NATO právo zasahovat na území suverénního státu (v případě konfliktu mimo Severoatlantickou alianci). V této kapitole také věnujeme pozornost pojmu „*humanitární intervence*“. Zaměříme se na to, jak politici ČR vnímali „*válku*“ v Jugoslávii z hlediska účasti České republiky jako člena aliance a z hlediska mezinárodních norem napříč vším politickým spektrem. Zvláštní důraz bude kladen na obhajování bombardování prezidentem republiky Václavem Havlem.

Pátá kapitola *Poslušní vykonavatelé nebo aktivní účastníci (k otázce místa České republiky v alianci)* bude věnována argumentům politiků ohledně opodstatněnosti vstupu České republiky do

Severoatlantické aliance v návaznosti na konflikt s Jugoslávií. Obrátíme pozornost také na politický diskurz v rámci České republiky týkající se konceptu „*atlantismu*“ obecně a zejména postojů vůči Spojeným státům americkým. Dále se budeme zabývat otázkou, jak čeští politici vnímali místo své země ve světovém politickém systému.

1. ČESKÁ REPUBLIKA BĚHEM 90. LET 20. STOLETÍ

1.1. Česká republika a Severoatlantická aliance

Česká polistopadová politika byla založena na cíli zapojení státu do vedoucích (vojensko-) politických euroatlantických struktur, především do Evropského společenství respektive Evropské unie. V případě NATO však vývoj byl poněkud složitější. V představách řady vedoucích českých politiků totiž po zániku Varšavské smlouvy, který si od počátku přáli, měla zmizet i Severoatlantická aliance.²⁰ Václav Havel si ještě začátkem 90. let 20. století přál, aby se náhradou NATO a Varšavské smlouvy stala KBSE jako vhodný nositel celoevropské bezpečnosti. Havel však brzy svou představu o rozpuštění bloků opustil. Kromě toho se v jeho úvahách krátkodobě objevovaly myšlenky československé neutrality nebo možnosti vytvoření celoevropského bezpečnostního systému založeného na bázi KBSE, kterou v květnu 1990 sám navrhl na zasedání parlamentního shromáždění Rady Evropy. Nakonec však došlo v roce 1992 jenom k rozpuštění Varšavské smlouvy. Václav Havel o tom později prohlásil:

„Velmi záhy jsme dospěli k názoru, že nemá cenu budovat znovu něco na zelené louce – například celoevropskou bezpečnostní organizaci –, když tu funguje NATO a stačí změnit jeho doktrínu, transformovat ho a otevřít dalším členům“.²¹

Vliv na prezidenta a na jeho postoj nepochybně měl americký ministr zahraničí James Baker, který navštívil Československo 6. a 7. února 1990 při své cestě do Moskvy. Americký politik tehdejší československé politické reprezentaci objasnil, že pokus ovlivnit stažení sovětských vojsk z republiky byl předčasný. Sovětský svaz v tomto případě mohl v reakci na to požádat, aby Západ

²⁰ Myšlenky o rozpuštění obou bloků vznikly ještě v polovině 80. let 20. století. V Pražské výzvě, podepsané 11. března 1985 signatáři Charty 77 konstatovali, že sjednocení Německa „by bylo důležitým krokem směřujícím k překonání rozdělení celé Evropy“. Podle jejich názorů by měly být staženy z Evropy sovětská a americká vojska a Severoatlantická aliance a Varšavský pakt by měly být rozpuštěny. In: ANDĚL, Petr. *Rozšířením NATO ke globálnímu vládnutí: americký pohled na vstup České republiky, Polska a Maďarska do aliance*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. s. 88.

²¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 174

také stáhl své jednotky ze západního Německa, což by zabránilo vyjednávání o odzbrojení.²² Američané navíc nebyli spokojeni s Havlovým návrhem na rozpuštění Severoatlantické aliance. Baker se domníval, že by NATO, stejně jako Varšavská smlouva, měly stále více získávat charakter politicko-vojenské aliance.²³ Například, T. E. Russell, zástupce velvyslankyně Spojených států amerických v Československu Shirley Temple-Blackové, české politiky varoval:

„Z Havlova rozhovoru s ministrem Bakerem měl člověk pocit, že chce navrhnout rozpuštění NATO, spolu s Varšavskou smlouvou, až bude ve Washingtonu. Vyskytl se i návrh, že ministr zahraničí Dienstbier by mohl mluvit o této otázce na konferenci Open Skies v Ottavě. Takový přístup by nebyl pochopen americkým lidem a mohl by pokazit celý účel návštěvy prezidenta Havla. Nemůžeme samozřejmě říkat prezidentu Havlovi, jaká témata má zařadit do svých veřejných prohlášení a projevů, ale cítíme povinnost ho varovat, že analýza posuzující NATO a Varšavskou smlouvu jako v zásadě dvě strany stejné mince nebo volající po rozpuštění NATO nebude dobře přijata.“²⁴

Tyto Havlovy výzvy k rozpuštění NATO by mohly uškodit tomu, co Bakerovou návštěvou začalo „jako velmi slibný bilaterální vztah“.²⁵ Prezident rychle změnil svůj postoj k západnímu bloku a v Kongresu otevřeně prohlásil, že jeho slova o rozpuštění NATO jsou pouze *smyšlenkou novinářů*. Václav Havel si ani při setkání s kongresmany, ani při osobních rozhovorech s prezidentem Bushem netroufl navrhnout svůj původní plán na neblokovaný systém ve světě.

Jiří Dienstbier byl však vůči USA tradičně mnohem kritičtější než Havel. První polistopadový ministr zahraničních věcí se na začátku 90. let 20. století domníval, že se NATO může stát překážkou návratu Československa zpět do Evropy. Stejně jako Václav Havel na začátku

²² Baker souhlasil s Gorbačovovým prohlášením v reakci na ujištění, že „*expanze NATO je nepřijatelná*“. Baker ujišťoval Gorbačova, že „*ani prezident, ani já nechci z procesů, které se odehrávají, získat nějaké jednostranné výhody*“ a že Američané pochopili, že „*nejen pro Sovětský svaz, ale i pro jiné evropské země je důležité mít zaručeno, že pokud si Spojené státy budou udržovat svoji přítomnost v Německu v rámci NATO, nebude se východním směrem šířit ani centimetr současné vojenské jurisdikce NATO*“. In: *Record of conversation between Mikhail Gorbachev and James Baker in Moscow*. [online]. National Security Archive. (Dostupné z: <https://nsarchive2.gwu.edu/dc.html?doc=4325680-Document-06-Record-of-conversation-between> 20.05.2020).

²³ DIENSTBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989-1999*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 75.

²⁴ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 174.

²⁵ Tamtéž, s. 174.

posledního desetiletí minulého století sdílel myšlenku o vytvoření celoevropského bezpečnostního prostoru²⁶ nezávislého na SSSR a USA.²⁷ Dienstbier psal, že

*„...v roce 1990 se málokdo – zejména na Západě – odvážil přemýšlet o zániku Varšavské smlouvy. Bloky zatím zůstávaly tabu. Naše iniciativy k postupnému rozpuštění paktu byly přijímány dlouho s velkými rozpaky“.*²⁸

Dienstbier si myslel, že v případě spěšného nahrazení členství v jednom bloku jiným bezpečnost československého státu a střední Evropy nevzroste, jelikož nezmizí střet zájmů mezi bloky. Avšak nakonec i Dienstbier dospěl k závěru, že spolupráce a koordinace KBSE a NATO mohou posloužit jako pozitivní faktor pro bezpečnost zemí střední a východní Evropy. Zjevně ho k tomu pobídly události na Balkáně a v Sovětském svazu. Leč ani OBSE, ani EU se nemohly stát plnohodnotnými obránci demokracie a bezpečnostních záležitostí kvůli zdlouhavosti procesu rozhodování a nedostatku odpovědnosti. A proto i Jiří Dienstbier začal prosazovat myšlenku užší spolupráce mezi Československem a Severoatlantickou aliancí. NATO teď začalo představovat jedinou záruku pro evropskou bezpečnost.

„Moskevský puč přinesl i v tomto smyslu jistý psychologický posun v myšlení západních politiků. Do té chvíle byla pro ně myšlenka rozšíření NATO tabu. Ale v rozhovoru s Bakerem jsem zaznamenal náznak obratu. Při neformální debatě o zajištění bezpečnosti náhle s úsměvem poznamenal, že to nahrává našim přáním stát se členy NATO,“ - uvedl Dienstbier.²⁹

Jiří Dienstbier se vyslovoval pro „vytvoření obsáhlého, propracovaného, pružného a přitom nikoli složitého systému vzájemných politických vazeb mezi Československem a NATO“. Dienstbier říkal:

²⁶ Jiří Dienstbier navrhoval vytvořit na základě KBSE Evropskou bezpečnostní komisi, která by nahradila oba bloky. Dienstbier tvrdil, že s nápadem na vytvoření Evropské bezpečnostní komise přišel Jaroslav Šedivý. In: ANDĚL, Petr. *Rozšířením NATO ke globálnímu vládnutí: americký pohled na vstup České republiky, Polska a Maďarska do aliance*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. s. 88.

²⁷ Jeden z poradců ministra zahraničí USA Jamese Bakera, Richard Schifter, vyjadřoval podporu snahám Československa o rozšíření procesu KBSE s poukazem na to, že se Severoatlantická aliance blíží k zániku. In: DIENSTBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989-1999*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 89.

²⁸ Tamtéž, s. 44.

²⁹ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Druhé vydání. Praha: Plus, 2018. s. 635.

„Pokud lze takový systém vazeb označit za „přidružení“, pak říkáme, že na takovém „přidružení“ máme zájem a chceme o ně usilovat“.³⁰

Československo roku 1990 však vědělo, odkud chce odejít. Především to byla touha zbavit se závislosti na Moskvě. To znamenalo, že by bylo nutné vyřešit otázku odchodu 80 tisíc sovětských vojáků z území republiky. Tlak vyvíjený československou vládou a především hlavním vyjednávačem Lubošem Dobrovským na jaře roku 1990 na stažení sovětských vojsk se vyplatil. Pod pohružkou, že by se Československo jako okupovaná země mohlo obrátit se žádostí o pomoc na mezinárodní instituce, byly zahájeny rozhovory o odchodu. Bylo dohodnuto, že vojska sovětské armády opustí Československo do šesti měsíců. Celý proces však trval skoro dva roky.³¹

Londýnská deklarace NATO³² přijatá v červenci 1990 a získání statusu přidruženého delegáta v listopadu 1990 pro ČSFR umožňovaly začít rozhovory o možném vstupu východoevropských zemí do Severoatlantické aliance. NATO přestalo vidět v zemích Varšavské smlouvy nepřátele a mělo přispívat ke změnám v Evropě a k vytváření nových struktur na kontinentu.

³⁰ O vstup do aliance se ČR snažila sedm let. *Lidové noviny*. 15. února 1999.

³¹ ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Odchod sovětských vojsk z Československa*. Mezinárodní vztahy: československá revue pro mezinárodní politiku a ekonomiku. Praha: Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. 1993, 28(3), s. 40-52.

³² V Londýnské deklaraci přijaté ve dnech 5. – 6. července 1990 vládám šesti zemí Varšavské smlouvy pozvaných do Londýna (Polsko, Československo, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, SSSR) byl předložen návrh na navázání nových diplomatických vztahů mezi státy NATO a zeměmi Varšavské smlouvy, posílení vojenských kontaktů a výměnu názorů a informací. Tato deklarace znamenala transformaci Severoatlantické aliance s návrhy na rozvoj všestranné spolupráce se zeměmi střední a východní Evropy. NATO mělo podle dokumentu přispívat ke změnám v Evropě, aktivně se podílet na budování nových struktur spojeného kontinentu, podporovat bezpečnost a stabilitu a mírovou cestou řešit spory. In: *Krok, který rozhodl: pozvánka Česka do NATO*. [online]. Ministerstvo obrany ČR, 24.7.2013. (Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/krok--ktery-rozhodl:-pozvanka-ceska-do-nato-87316/> 28.7.2020).

Pocit *východní hrozby* na počátku 90. let 20. století umožnil přesvědčit i americké politiky, kteří protestovali proti rozšiřování NATO.³³ Pokus o puč v Moskvě v srpnu roku 1991 a odchod Michaila Gorbačova z funkce generálního tajemníka ÚV KSSS přispěly k tomuto rozhodnutí.

„*To byl vlastně první průlom (srpnový puč - pozn.), který posunul jejich myšlení. Argument, že by rozšíření nahrávalo konzervativním silám proti Gorbačovovi, pučem padl,*“ uvedl Jiří Dienstbier.³⁴

Po rozpouštění SSSR začalo být nové Rusko vnímáno jako nestabilní velmoc, kde se poměry mohou v budoucnu velmi měnit a destabilizovat se a to i směrem k restauraci politiky zájmových sfér a obnovení mocenského nároku na oblast někdejšího východního bloku. V tom případě by se *společný evropský dům* a svět bez bloků, které byly propagovány některými českými politiky, nestaly dostačujícím řešením. Po těch událostech středoevropské postsocialistické země viděly v NATO a USA³⁵ garanta své nezávislosti a demokratického vývoje a vehementněji prosazovaly snahu připojit se k euroatlantickým strukturám. Členství v NATO bylo pro Českou republiku

³³ V otázce rozšiřování NATO v řadách americké politické elity nepanovala shoda. Ministr obrany Leslie Aspin Jr. a jeho zástupce William Perry se domnívali, že by rozšiřování zabránilo demilitarizaci ruské ekonomiky a přispělo k vytvoření zóny bez jaderných zbraní na Ukrajině. Většina vyšších důstojníků americké armády věřila, že ozbrojené síly střední Evropy, zatížené zastaralými zbraněmi a velitelskými strukturami, se nemohou připojit k NATO. Západ se dokonce snažil přesvědčit sovětské satelity, aby „Moskvu neprovokovaly přílišným tlakem na odchod sovětských vojsk“. In: ANDĚL, Petr. *Rozšířením NATO ke globálnímu vládnutí: americký pohled na vstup České republiky, Polska a Maďarska do aliance*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. s. 88.

³⁴ LIPOLD, Jan. *Havel v alianci nevěřil, ale brzy změnil názor*. [online] Idnes.cz. 13. března 1999. (Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/havel-v-alianci-neveril-ale-brzy-zmenil-nazor.A_990312_234750_domaci_ond 27.05.2020).

³⁵ Ve Spojených státech, které byly hlavní hybnou silou procesu rozšiřování NATO v letech 1994 až 1997, bylo možné provést takovou politiku v důsledku skutečnosti, že různé skupiny, i když zcela z odlišných důvodů, podporovaly expanzi. *Wilsonové*, jako prezident Clinton a poradce pro národní bezpečnost Anthony Lake doufali, že expanze NATO pomůže v oblasti střední a východní Evropy prosadit a upevnit tržní ekonomiku, demokratické principy a dodržování lidských práv, zatímco *alibisté*, jako předseda zahraničního výboru Senátu USA Jesse Helms a přední bývalí státníci Henry Kissinger a Zbigniew Brzezinski zdůrazňovali význam expanze NATO především jako obrany proti možnému obnovení ruského vlivu v regionu. In: GOLDGEIER, James M. *Not when but who*. NATO Review. [online]. 1. března 2002. (Dostupné z: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2002/03/01/not-when-but-who/index.html> 10.06.2020)

jakousi bezpečnostní pojistkou.³⁶ Česká republika ještě silněji deklarovala svoji vůli o začlenění do NATO. Od voleb v červnu 1992 ve vládě Václava Klause už neexistovalo jakékoliv dilema ohledně směřování zahraniční politiky republiky. ODS se na rozdíl od některých jiných politických stran³⁷ vymezila zcela jasně ve věci politické orientace vnější politiky. Pro ODS začlenění země do západního světa bylo zárukou politické svobody a suverenity a NATO bylo ochráncem západní civilizace a míru v Evropě. Ještě v prvním programovém prohlášení „Cesta k prosperitě“ z roku 1991 vytyčila politický cíl jako „...*Rozvíjení vztahů, především politických, s členskými státy NATO, s cílem stát se v budoucnosti členem této aliance, která byla a je garantem míru v Evropě, považujeme za významný příspěvek k řešení naší bezpečnosti*“.³⁸

Přestože Česká republika rozvíjela za Borise Jelcina přátelské vztahy s Ruskem, negativně hodnotila válku v Čečensku, kterou vnímala jako projev vojenské brutální síly, která by mohla být někdy v budoucnu potenciálně užita i za ruskými hranicemi. Tato obava z Ruska, nikoliv akutní, ale potenciální do budoucna, vyplývající z obavy z budoucího vývoje v Rusku, vedla k tomu, že ČR, stejně jako Polsko a Maďarsko, vyjadřovala přání začlenit se do NATO. Severoatlantickou alianci chápaly tyto země jako záruku své bezpečnosti a nezávislosti.

Politické strany (KDU-ČSL nebo ČSSD) se zpočátku příliš nezajímaly o problematiku přistoupení Československa k NATO. Občanské hnutí, které vedl Jiří Dienstbier a ve kterém byla většina původních vůdců Občanského fóra, bylo definováno jako politický subjekt sdružující různé

³⁶ Článek 5 Severoatlantické smlouvy by mohl být velkým přínosem pro republiku ve vztahu k NATO, že „*ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe bude považován za útok proti všem, ... , že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich, uplatňujíc právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu uznané článkem 51 Charty OSN, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a zachovat bezpečnost severoatlantického prostoru*“. In: Severoatlantická smlouva. [online]. (Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/assets/nato/strategie-a-cile/severoatlanticka-smlouva.pdf> 27.05.2019)

³⁷ ČSSD nevěnovala ve svých programech otázkám národní bezpečnosti zvláštní pozornost. Podporovala posílení kooperace se sousedními státy a obecně s USA. KDU-ČSL tehdy dávala přednost kolektivní bezpečnosti, prosazovala ale spíše vojenskou neutralitu a svět bez válek, ale nebránila vstupu do NATO. ODA, tehdy menší koaliční partner občanských demokratů, se zasazovala rovněž o členství v Severoatlantické alianci. Komunisté a republikáni se vyjadřovali „pro posílení světového míru a bezpečnosti“ a stavěli se za neutralitu země.

³⁸ BENDA, Lukáš et al. *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. s. 16.

názorové proudy a hlavním zaměřením OH byla především spolupráce s Evropským společenstvím a transformace česko-slovenských vztahů. Jeho neúspěch ve volbách v červnu 1992, kdy hnutí těsně nedosáhlo pětiprocentní hranice pro vstup do České národní rady, však postavení jejich představitelů, včetně dosavadního ministra zahraničních věcí zcela marginalizovala. Zaměření československé zahraniční politiky tak bylo předurčeno volebním vítězstvím Občanské demokratické strany v roce 1992. Volby 1992 byly chápány jako zápas mezi ODS a OH jako dvěma pohrobky Občanského fóra, přičemž skončily totální porážkou OH. To doplatilo na vnitřní pluralitu názorů svých vedoucích osobností, zatímco ODS měla v osobě Václava Klause jasného vůdce.

Rozhodujícím tématem voleb byla však byla otázka rozdělení Československa. Občanské hnutí reprezentované Petrem Pithartem ve funkci republikového předsedy vlády se chtěla dohodnout se Slováků na nějaké formě československé státnosti, byť by to byla konfederace. ODS šla ovšem do voleb s heslem, buď funkční a silná federace nebo dva státy. Z toho důvodu dostala ODS také více hlasů ve volbách do Federálního shromáždění než do České národní rady. Prozápádní a proreformní orientace ODS³⁹ byla i výrazem názoru velké části české společnosti, že Česká republika se nesmí nechat kvůli společnému státu se Slováků nechat brzdit v „cestě do Evropy“, protože Slováci z českého pohledu projevovali váhavost nebo mířili rovnou „na Východ“.

Myšlenku požádat o členství v NATO také podpořila sociálně demokratická strana, která však původně požadovala všeobecné referendum o vstupu do aliance, ale nakonec tento požadavek stáhla. Vstup do NATO měly ostatně ve svém programu všechny politické strany kromě komunistů a republikánů Miroslava Sládka. V roce 1993 byla Česká republika již jako nezávislý stát přijata do Severoatlantické rady. Slovensko, reprezentované tehdy Vladimírem Mečiarom, se do NATO nehrnulo. Od té doby se v rámci zahraniční politiky České republiky jednoznačně prosadil cíl vstupu do NATO.

V roce 1994 se Česká republika zapojila do programu Partnerství pro mír, tj. do projektu spolupráce NATO s armádami států střední Evropy a bývalých sovětských republik. Partnerství však nebylo zárukou členství v NATO ani bezpečnosti ze strany NATO. Státy účastníci se programu se zavázaly přispět k provádění vojenských reforem, vytvoření účinných obranných institucí, k zajištění civilní

³⁹ ODS kritizovala některé aspekty středoevropské politiky Jiřího Dienstbiera. Vytýkala mu například jako zcestnou jeho představu Československa jako mostu mezi západem i východem a myšlenku o tom, že by se prostor střední Evropy měl stát institucionální základnou celoevropského bezpečnostního systému. In: BENDA, Lukáš et al. *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. s. 19.

kontroly nad ozbrojenými silami a k rozvoji potenciálu nezbytného pro společné akce NATO při mírových a humanitárních operacích. Od roku 1995 se český vojenský kontingent účastnil pod záštitou NATO mírové operace v Bosně a Hercegovině. Aliance zároveň zveřejnila výsledky úvah o svém možném rozšíření, přičemž dospěla k závěru, že tento proces přispěje k posílení stability v euroatlantickém prostoru.⁴⁰ Již od prvních prohlášení Západu o možném rozšíření Severoatlantické aliance na východ patřila Česká republika mezi nejpravděpodobnější kandidáty.⁴¹

V červnu 1997 ustavila česká vláda Výbor vlády pro integraci České republiky do Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO) a Pracovní výbor pro integraci České republiky do NATO. Republika byla požádána, aby provedla určitý seznam politických a vojenských reforem. V roce 1997 začala oficiální jednání o vstupu České republiky do Severoatlantické aliance a vznikl Výbor pro integraci České republiky do NATO.

V červenci 1997 na summitu Severoatlantické aliance, který se konal v Madridu, byla Česká republika vyzvána k „věčným“ přístupovým jednáním. Koncem roku 1997 byly podepsány přístupové dokumenty. Již v dubnu 1998 schválila Poslanecká sněmovna České republiky vstup do NATO. Václav Havel sám označoval vstup republiky do Severoatlantické aliance za svou největší zásluhu:⁴²

*„Nikdy jsme nebyli součástí takto široké, pevné a závazné bezpečnostní aliance, která by zároveň ze samé své podstaty respektovala naši svébytnost, vůli našeho národa“.*⁴³

Po volbách v červnu 1998 pokračovala nová vláda sociálních demokratů v politice vedoucí ke vstupu do „euroatlantické rodiny“. K prozápadní orientaci, jako zcela přirozenému a nezpochybnitelnému axiomu polistopadové politiky, se přihlásili i nový ministr zahraničí Jan Kavan a předseda vlády Miloš Zeman.

Jan Kavan v rozhovoru pro Lidové noviny den po jmenování nové vlády říkal:

⁴⁰ NATO argumentovalo, že přijetí malých postsocialistických zemí přispěje k 1) podpoře demokratizace; 2) zajištění demokratické kultury mezi armádou a celou společností; 3) upevnění nové národní identity jako člena západního společenství; 4) zabránění vzniku a růstu nacionalismu.

⁴¹ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Druhé vydání. Praha: Plus, 2018. s. 653.

⁴² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 168.

⁴³ Názory na NATO. *Mladá fronta Dnes*. 13. března 1999.

„Dnešní NATO je založeno na otevřenosti. Proto považují NATO za jednu z mála možností, jak zajistit této republice bezpečnost“.⁴⁴

Ministr zahraničí tak považoval vstup do NATO a EU za priority vládní politiky. Prohlášení vydané po jmenování nové vlády deklarovalo, že se Česká republika bude zasahovat o vstup do struktur Severoatlantické aliance již během roku 1999 a bude se snažit stát plnohodnotným členem NATO, včetně zapojení do jednání o strategické koncepci NATO.⁴⁵

Dne 12. března 1999 se Česká republika společně s Polskem a Maďarskem stala členskou zemí NATO.

Na rozdíl od politické sféry, byla česká veřejnost podle průzkumů až do konfliktu v Jugoslávii roku 1999 vůči NATO spíše skeptická.⁴⁶ V letech 1996–1997 nepodporovalo vstup České republiky do Severoatlantické aliance zhruba 50 procent občanů. V roce 1999, bezprostředně před vstupem do aliance, se vyjadřovalo *pro* 57 procent dotázaných.⁴⁷ Politické špičky však měly směřování země do aliance za natolik samozřejmé, že nepovažovaly ani za nutné zorganizovat kampaň, která by občany o přínosech NATO pro Českou republiku informovala.⁴⁸

1.2. Referendum - je potřeba?

Jedním z diskutovaných témat byla otázka referenda v rámci České republiky o vstupu do NATO. ČSSD před svým vstupem do vlády prosazovala, aby o této záležitosti rozhodli sami občané. Ovšem ani sociální demokraté, ani představitelé jiných stran však nevyvíjeli v podstatě žádnou iniciativu k veřejné diskusi o obranných a vojenských otázkách, ani o odpovědnosti České republiky, kterou by jako člen NATO mělo. Ignorovali přitom skutečnost, že dlouhodobě průzkumy veřejného mínění poukazyvaly na relativně nízkou podporu zapojení republiky do NATO mezi občany a to, že vzhledem k dlouhodobým, historicky hluboce zakořeněným postojům nebyla česká

⁴⁴ Kavan: Nestydím se za svůj dřívější odpor k NATO. *Lidové noviny*. 23. července 1998.

⁴⁵ Programové prohlášení vlády Miloše Zemana. *Lidové noviny*. 8. srpna 1998.

⁴⁶ In: Dnes vstupujeme do NATO, dvě třetiny Čechů to vítají. *Lidové noviny*. 12. března 1999; *Názor veřejnosti na členství v NATO*. [online]. STEM. Empirických výzkum pro demokracii. (Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/3086_1832.pdf 28.08.2019)

⁴⁷ *Česká veřejnost a členství v NATO*. [online]. STEM. Empirických výzkum pro demokracii. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/ceska-verejnost-a-clenstvi-v-nato/> 28.7.2020).

⁴⁸ Více o přístupu českých občanů k Severoatlantické alianci a jak se odráželo v sociologickém výzkumu lze nalézt v kapitole 1.

veřejnost na vstup své země do NATO připravena. Čeští úředníci a politici tak připravovali, vyjednávali a prováděli celý proces s malou nebo žádnou účastí veřejnosti nebo diskusí. Jak píše český novinář a životopisec Václava Havla Daniel Kaiser⁴⁹:

*„...prováděl šéf sociální demokracie Miloš Zeman obojakou politiku: přihlášku do NATO sice formálně podporoval, současně ale žádal lidové hlasování o vstupu - s vyumělkovaným zdůvodněním, že tak aspoň vládu přinutí vést celonárodní debatu o bezpečnostní politice“.*⁵⁰

Podle názoru českých politiků se čeští občané pasivně nebo dokonce negativně vztahovali k vojenským otázkám a problémům národní obrany. Zvláštní poradce generálního tajemníka NATO pro střední a východní Evropu Christopher Donnelly ještě v roce 1997 čtyři měsíce před *Madridem* psal, že

*„obyvatelstvo (České republiky - pozn.) ozbrojenými silami opovrhuje. (...) Premiér nevidí žádnou potřebu investic do obrany a tyto oblasti byly do velmi nedávné doby v programu současné vlády zanedbávány“.*⁵¹

Možná, že čeští politici úmyslně nechtěli veřejnost *rušit*. Hlavním důvod nekonání referenda o členství v NATO ovšem patrně vyplýval z pochybností politické elity o výsledku veřejného hlasování pro NATO. V české politické debatě bylo nekonání referenda obhajováno tím, že daná otázka je součástí volebního programu stran a vítězné strany tak dostávaly od voličů mandát svůj program naplňovat. Přitom však českou politiku 90. let určovala přeci jen jiná témata, kvůli nimž si voliči strany vybírali. Členství v NATO obsažené ve volebních programech mezi zahraničně politickými prioritami nepředstavovalo štěpící linii a mezi politickými problémy stálo z pohledu velké části voličů ve druhem či třetím sledu. Ve volebních programech (s výjimkou volebních programů ČSSD) politických stran nebyla o otázce referenda o vstupu do Severoatlantické aliance ani zmínka.

⁴⁹ Daniel Kaiser líčil předsedu vlády jako politika, který se vstupu republiky do NATO snažil zabránit. Z pozice české pravice (ODS, ODA, posléze US-DEU) byl požadavek referenda sabotáží procesu začlenění republiky do NATO. Na straně pravice a pravicových novinářů, jakým je i D. Kaiser, byla bytostná nedůvěra ve veřejné mínění, které by mohlo kýžený proces zhatit. Referendum označovali za populizmus, a to nejen v otázce vstupu do NATO, ale i dalších klíčových otázek budoucnosti státu. Referendum se nakonec v České republice konalo jen v otázce vstupu do EU, tak jako ve všech ostatních postkomunistických kandidátských zemích, které k unii přistoupily v této vlně.

⁵⁰ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 198.

⁵¹ Tamtéž, s. 184.

List Washington Post si v červnu 1997 všiml, že přibližování k NATO na jedné straně provází apatie veřejnosti, na druhé straně stále hojnější účelové používání nálepky „*demokrat*” pro zastánce NATO a „*komunista*” pro protivníky vstupu⁵². Pokud nebude NATO horkým domácím tématem, nebudou ani ostré střety mezi jeho příznivci a odpůrci.

Ministr zahraničí Jan Kavan den před vstupem do NATO na otázku novináře, zda politici stále přesvědčují voliče, aby podpořili naše členství v NATO, říkal:

*„Dnes už není debata o tom, jak přesvědčit lidi, aby podpořili vstup ČR do NATO. Když už jsme nemohli mít referendum, tak se domnívám, že je nutné nadále pokračovat v jisté informační kampani. V jisté osvětě, která by lidi přesvědčila, že je správné být v alianci“.*⁵³

Ministr zahraničí velmi litoval toho, že referendum neproběhlo,⁵⁴ protože debata o výhodách a záporech vstupu nebyla ještě vyřešena. Domníval se však, že informování ze strany českých politiků přesvědčí lidi, aby integraci přijali za svou.

I zpráva Zemanovy vlády konstatovala, že politici udělali jen málo pro to, aby řadový občan zřetelně rozuměl tomu, proč je rozumné v alianci být.⁵⁵

„Takřka neuskutečněná veřejná debata nám může nakonec chybět. Co když veřejné mínění na jaře 1999 zvolá: “Tak tohle je NATO? To jste nám měli říct dřív!” napsal časopis Týden.⁵⁶

⁵² LIPOLD, Jan. *NATO nás změní - pomalu, ale jistě*. Mladá fronta Dnes. 1. března 1999.

⁵³ Mým cílem je svět bez jaderných zbraní, řekl LN ministr zahraničí Jan Kavan. *Lidové noviny*. 11. března 1999.

⁵⁴ Avšak pár týdnů před vstupem České republiky do NATO Jan Kavan ujišťoval, že „*nikdy nepodmiňoval vstup České republiky do aliance referendem*“ a, že „*za nejvhodnější formu považujeme konzultaci s občany v rámci referenda*“. In: Dnes už bych se Solany na vystoupení z NATO neptal, říká diplomat. *Mladá fronta Dnes*. 25. února 1999.

⁵⁵ Severoatlantická aliance nás bude měnit - pomalu, ale jistě. *Mladá fronta Dnes*. 1. března 1999.

⁵⁶ Živelné referendum. *Týden*. 6. dubna 1999.

Podle Václava Havla vstup České republiky do NATO podporu veřejnosti měl. Avšak tato podpora kolísala kolem 50 procent. Výzkumy veřejného mínění ukazovaly na stoupající podporu členství.⁵⁷ Pokud by referendum proběhlo, většina hlasujících občanů by se pravděpodobně pro vstup vyslovila. Veřejnosti se však nikdo neptal. Sám prezident Havel však označoval myšlenku referenda o vstupu do NATO za nesmysl, což vysvětloval tím, že aliance je vlastně smlouvou mezi státy, a proto není nutné o ní rozhodovat referendem.⁵⁸

1.3. Bombardování Jugoslávie a česká veřejnost

Rozpad Jugoslávie na počátku 90. let 20. století vzbudil velkou pozornost českých občanů. Jedním z hlavních problémů bylo, jaké stanovisko zaujme česká společnost ke krvavým válkám, které tam probíhaly. V mnoha českých médiích byl vytvořen obraz expanzivního a mocichtivého Srbska, které bylo díky svému agresivnímu chování hlavním viníkem při pádu Socialistické federativní republiky Jugoslávie.⁵⁹ Ojedinělými příklady poměrně prosrbské orientace byl Václav Klaus a některé deníky, například Haló noviny. Avšak se postoj Klause vyvíjel, také spíše vystupoval ve smyslu zaujetí spíše zdrženlivějšího a vyváženějšího postoje, nikoliv z jasně prosrbských pozic.

Vztahy se SRJ byly v první polovině 90. let téměř zastaveny z důvodů sankcí. Obnovení kontaktů mezi Českou republikou a Svazovou republikou Jugoslávie přispěla Daytonská mírová smlouva. V březnu 1996 navštívil premiér Václav Klaus Bělehrad⁶⁰ a v říjnu 1997 byl na oficiální návštěvě Svazové republiky Jugoslávie ministr zahraničí Josef Zieleniec.⁶¹ Mezníkem ve vztazích mezi oběma zeměmi byla zhoršující se situace v Kosovu.

⁵⁷ Podle agentury STEM na otázku „Souhlasíte se členstvím České republiky v NATO?“ odpovědělo „určitě ano“ v březnu roku 1998 32 procent dotázaných a „spíše ano+určitě ano“ 60 procent respondentů. Na stejnou otázku byl poměr v dubnu roku 1999 28 procent ku 61 procentům. In: FISCHER, Pavel. *17 let Česka v NATO: podpora veřejnosti vůči Alianci převyšuje EU*. [online]. natoaktual.cz. Oficiální portál Informačního centra o NATO. (Dostupné z: https://www.natoaktual.cz/analyzy-a-komentare/17-let-ceska-v-nato-podpora-verejnosti-vuci-alianci-prevysuje-eu.A160314_190154_na_analyzy_m02 28.7.2020).

⁵⁸ Česká republika a NATO chronologicky. [online]. [Natoaktual.cz](http://natoaktual.cz). (Dostupné z: <https://www.natoaktual.cz/ceska-republika-a-nato/1cravztaahysnatoiii> 28.7.2020).

⁵⁹ Antisrbská media a novináři označovali všechny, kteří se odmítli zařadit k jasnému odsouzení srbské strany jako hlavního či jediného viníka, jako “prosrbské”.

⁶⁰ Klaus prvně na návštěvě Jugoslávie a Chorvatska. *Právo*. 5. března 1996.

⁶¹ Zieleniec podepsal s JSR dohodu o ochraně investic. *Právo*. 14. října 1997.

Vojenská operace NATO proti Jugoslávii v březnu až červnu 1999 byla událostí, která otřásla celým světovým společenstvím. Politická debata, která se konala od března 1999 v nejvyšších politických kruzích České republiky, poukazovala na různé názory politiků na bombardování Svazové republiky Jugoslávie. Politická debata se rozvinula kolem problému podpory či odmítnutí útoků v souvislosti s nedávným vstupem České republiky (společně s Polskem a Maďarskem) do NATO. Nicméně politická elita a veřejné mínění obou sousedních států jednoznačně podpořily západní spojení, což se o České republice nedalo říci. Vznikla otázka hlubokého přehodnocení dlouhodobé „slovanské příbuznosti“ mezi Čechy a Srby a Černošci.

25. března, den po začátku bombardování, byly zveřejněny průzkumy veřejného mínění o podpoře vojenské akce NATO proti Jugoslávii. 35 procent občanů České republiky intervenci podpořilo. V tu chvíli však byl vysoký i počet těch, kteří s úderem nesouhlasili (40 procent).⁶² Česká republika byla jediným členem aliance, mezi jehož obyvatelstvem bylo podle týdeníku *The Economist* více odpůrců než stoupců zásahu.⁶³ 62 procent respondentů bylo vystaveno obavám, že konflikt na Balkánském poloostrově by mohl eskalovat do vojenského konfliktu, který by ohrozil Českou republiku. Názor, že NATO má právo zasahovat do záležitostí zemí nebo regionů, které potenciálně představují hrozbu pro mezinárodní bezpečnost, podporovaly dvě třetiny občanů (67 procent).⁶⁴ Vysoké procento stoupců souhlasilo také s tím, že intervence Severoatlantické aliance je oprávněná, pokud jsou porušována lidská práva. Ačkoli bylo procento odpůrců úderů NATO v Jugoslávii vysoké, polovina z nich zároveň souhlasila s tvrzením, že vojenská intervence aliance je spravedlivá. Pravděpodobně část respondentů principiálně souhlasila s tím, že NATO by mělo zasáhnout na obranu mezinárodní bezpečnosti a v zájmu lidských práv. Zároveň ale nevěřila nebo pochybovala o tom, že situace v Kosovu zakládá důvod k takové intervenci – nevěřili v hodnověrnost zpráv, že v Kosovu jugoslávské síly páchají zločiny a porušují lidská práva (např. pochyby v hodnověrnost Račackého incidentu, který byl přímým původem k intervenci).

⁶² Havel považuje letecké úder za krajní, ale nezbytné řešení. *Právo*. 26. března 1999.

⁶³ Praha je černá ovce v alianci. *Mlada fronta Dnes*. 23. dubna 1999.

⁶⁴ Úder NATO má více odpůrců než zastánců. *Mladá fronta Dnes*. 26. března 1999; *Česká veřejnost a členství v NATO*. [online] (Dostupné z: <https://www.stem.cz/ceska-verejnost-a-clenstvi-v-nato/> 15.12.2018).

Údaje zveřejněné 7. dubna ukázaly zachování dominantního názoru neintervence mezi českou veřejností (45 procent)⁶⁵. Ale jak se ukázalo, počet stoupců útoků se zvýšil z 35 na 42 procent. Podle průzkumu byli Češi rozrušeni vyhýbavými postoji českých politiků v souvislosti s balkánskou krizí (61 procent respondentů). Ale o dva týdny později, 20. dubna průzkum STEM ukázal, že počet těch, kteří nesouhlasili s akcemi NATO, vzrostl na 48 procent, zatímco souhlasných klesl na 34 procent.⁶⁶ Pravděpodobným důvodem poklesu podpory Čechů byla skutečnost, že konflikt, který se očekával jako rychlé rozhodnutí silou, se proměnil ve zdoluhavý zápas. Kromě toho, už v té době čeští respondenti odůvodňovali svůj postoj zbytečným násilím, odporem proti zabíjení, které nic nevyřeší a odmítáním války vůbec. Lidé, kteří zastávali kladný postoj k náletům, byli nejčastěji přesvědčeni, že údery NATO pomohou k zastavení násilí či souhlasili s tvrzením, že Severoatlantická aliance neměla na vybranou. Jugoslávský konflikt navíc do poloviny dubna 1999 začal českou veřejnost děsit. Čtvrtina respondentů dotázaných ze strany STEM pociťovalo strach z toho, co se děje v balkánském regionu.

Otevřené uznání nerozhodnosti v jugoslávské otázce⁶⁷ pocházelo od vlády respektive od šéfa ministerstva zahraničí Jana Kavana až v polovině dubna 1999. Připustil, že důvodem nízké podpory kroků NATO ze strany české společnosti byla jejich slabá znalost:

*„Přiznávám, že je to i částečně naše chyba, chyba vlády, že jsme nezaujali ke sdělovacím prostředkům, k vysvětlování celé věci podobný postoj jako jiné členské země aliance“.*⁶⁸

Kavan vydával značně rozporuplná prohlášení. Jestliže na jedné straně pochyboval o smysluplnosti a oprávněnosti akce NATO, na druhé straně si pak sypal popel na hlavu, že kolísavá prohlášení vlády matou veřejnost.

Naopak průzkumy se daly interpretovat tak, že velká část veřejnosti se dovedla sama zorientovat – že souhlasila s principem obhajoby lidských práv, ale projevovala pochyby, zda uplatnění tohoto

⁶⁵ Odpůrců zásahu NATO ubývá. *Mladá fronta Dnes*. 7. dubna 1999.

⁶⁶ Podle dat Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR v dubnu 1999 dosáhl počet těch, kteří nesouhlasili s útoky NATO proti Jugoslávii na 56 procent, zatímco pouze 32 procent respondentů souhlasilo. V květnu se poměr zvýšil na 59 procent oproti 31 procentům.

⁶⁷ Více o postojích českých politiků k zásahu Severoatlantické aliance v Jugoslávii v kapitole 3.

⁶⁸ Kavan: Vláda málo vysvětlovala akci NATO v Kosovu. *Lidové noviny*. 13. dubna 1999.

principu jako důvodu k válce proti SRJ, bylo oprávněné. Skepse vůči zpravodajství a pochyby, jestli informace o údajných zločinech a etnických čistkách nebyly zkreslené nebo lživé.

Ke vztahu mezi rozporuplnými vyjádřeními politiků a stavem veřejného mínění se vyslovil i Václav Havel. Byl si jist, že čeští politici vysvětlují veřejnosti události v Kosovu nedbale a tím ji matou.⁶⁹ Zároveň však prezident podotýkal, že i v ostatních členských zemích existoval vůči bombardování silný odpor.

Rovněž Vladimír Mlynář, tehdy místopředseda Unie svobody podotýkal, že názory českých občanů na zásahy vojsk NATO v Jugoslávii byly ovlivněny postoji vedoucích politických osobností. Veřejné mínění je značně protichůdné z důvodu nejednoznačných stanovisek členů vlády a předsedy poslanecké sněmovny.⁷⁰

Podle průzkumu STEM, který proběhl 20. dubna, se respondenti vyslovili pro aktivnější účast České republiky v humanitárních akcích v Evropě (81 procent). Pokud šlo o mimoevropský prostor, připravenost Čechů poskytnout takovou pomoc byla již značně slabší (56 procent). Respondenti se nedomnívali, že by Česká republika v krizi v Kosovu měla dělat více, než učinila vysláním vojenské polní nemocnice (62 procent). Zároveň téměř tři čtvrtiny respondentů odmítly případnou účast českých vojáků na pozemních operacích zemí NATO.

Vzdušné údery podle průzkumu STEM z 19. května podpořilo pouze 34 procent respondentů, zatímco 66 procent bylo proti.⁷¹ Nejvíce spletitá situace nastala v reakci na otázku, kdo je za válku zodpovědný. Více než polovina respondentů buď nevěděla, nebo si myslela, že určení toho, kdo je vinný, je obtížné a nemůže být jasně a pevně posouzeno.

Je možné předpokládat, že v české společnosti existovalo silné povědomí o dobrých vztazích s bývalou Jugoslávií, a proto v ní panovaly ohledně deklarovaných motivů ze strany NATO smíšené nebo rozpačité pocity. Mnohé občany České republiky znepokojovala určitá podobnost mezi diktátem mezinárodního společenství vůči Jugoslávii a politikou velmocí vůči Československu

⁶⁹ Prezident: Republika dává špatný příklad. *Mladá fronta Dnes*. 14. dubna 1999; Prezidentova kritika se u ODS setkala s nevolí. *Lidové noviny*. 14. dubna 1999.

⁷⁰ Většina lidí odmítla zásah NATO. *Právo*. 27. dubna 1999.

⁷¹ V době samotné akce podpora mezi stoupenci ODS mírně převažovala, když v květnu 1999 ji v šetření 50 procent podpořilo a 41 procent bylo proti.

vedoucí k mnichovské dohodě. Paralely byly hledány rovněž ve vztahu současného Srbska/Jugoslávie a tehdejšího Československa s jejich neloajálními menšinami, přičemž kosovští Albánci byli přirovnáváni k sudetským Němcům.

Politolog Jacques Rupnik se domníval, že důvody chladného postoje České republiky k intervenci sil NATO v Jugoslávii mohou být jak sympatie k balkánskému státu (která by mohla být vyšší než antipatie k Miloševićovi), tak dědictví komunistické propagandy ve vztahu k NATO a určitá skepse a odpor k použití síly pocházející z traumat 20. století.⁷² Když Madeleine Albrightová použila mnichovskou analogii k ospravedlnění použití síly proti Jugoslávii a balkánskému diktátorovi, neopomněli to využít odpůrci zásahu, říkající slovy Rupnika, že „*velmoci i násilím oklešťují suverenitu malého státu pod záminkou útlaku národní menšiny*“.⁷³

1.4. Vnímání Albánců v českém prostředí v 90. letech 20. století

Albánci, jak přímo z Albánské republiky, tak i z Kosova a dalších částí bývalé Socialistické federativní republiky Jugoslávie nevzbuzovali v 90. letech 20. století u většiny Čechů velkou pozornost. Představy o Albáncích u Čechů neobeznámených s albánským prostředím byly především stereotypního rázu, přičemž si je spojovali hlavně s pašeráky drog nebo s ekonomickými migranty do sousedního Německa a Rakouska či vzdálenějšího Švýcarska.⁷⁴

V západních zemích Albánci pracovali jako dělníci a řemeslníci a v dalších manuálních profesích. V České republice se albánská komunita zabývala hlavně obchodem a specializovanými obory – zlatnictvím, obchod s diamanty atd. – což mělo částečně svůj původ v nelegálním přeshraničním obchodu a pašováním. Vedle poctivých obchodníků se Česká republika ovšem stala prostorem i pro nelegální obchodní aktivity, někdy vyloženě kriminálního charakteru (drogy, zbraně, kuplířství atd.). Odtud se posiloval negativní stereotyp Albánců.

Československo a poté Česká republika kvůli své geografické blízkosti k prosperujícím zemím Západu a relativně nízkým cenám byly pro Albánce vhodným zázemím při jejich tranzitu do bohatších zemí. Tranzit migrantů býval často organizován již z bývalé Jugoslávie, na hranicích se

⁷² Milošević už přestal být součástí řešení, říká Jacques Rupnik. *MF Dnes*. 3. dubna 1999.

⁷³ Stále vidíte jen „staré NATO“, varuje Rupnik. *MF Dnes*. 12. března 1999.

⁷⁴ NOŽINA, Miroslav. *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2003. s. 140; ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. s. 61.

Slovenskem byly skupiny přejímány a přepraveny do středisek poblíž německé hranice - Rumburku, Děčína či Plzně. Převaděči byli jak místní, tak osoby postjugoslávského původu. Tato činnost byla úzce spojena s paděláním a pozměňováním dokladů. Podporu a pomoc nacházeli především mezi českými občany a občany zemí, přes které tranzity probíhaly. Běžným jevem bylo také podplácení policejních a celních orgánů.⁷⁵

Někteří Albánci (nejen Albánci, ale také představitelé jiných komunit z Balkánu) si na území Česka odpykávali trest za pašování drog, prostituci nebo obchod se ženami.

Charakteristiku obrazu kosovských Albánců v českém prostředí vyjádřil trefně například Karel Kovanda:

*„U nás téměř nikdo nezná kosovské Albánce a pokud je někdo zná, tak pouze jako šejdiře a mafiány, kteří kšeftují s tím či oním a pašují sem drogy. Takže kosovské albánské obyvatelstvo u nás žádné zastánce nemělo“.*⁷⁶

Skutečná emigrace (trvalé přesídlení) Albánců do Československa respektive České republiky byla výjimkou a nejčastěji se týkala sňatku s Češkou (komunita sestávala zejména z mladých mužů).⁷⁷

Díky jugoslávskému pasu měli Albánci v období SFRJ možnost cestovat do západní Evropy. Během rozpadu Jugoslávie se však pro jugoslávské Albánce možnosti cestování do tradičních cílových zemí, především do Německa, značně ztížily. V první polovině 90. let Česká republika uznávala staré jugoslávské pasy i pro neobčany nové Svazové republiky Jugoslávie. Získání českého víza pro tranzit do ostatních zemí bylo do vypuknutí konfliktu na Kosovu často podstatně snazší.⁷⁸

⁷⁵ NOŽINA, Miroslav. *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2003. s. 143.

⁷⁶ KOVANDA, Karel. *Karel Kovanda: Zápasy o svědomí*. 1. vyd. V Ostravě: Jagello 2000, 2011. s. 73.

⁷⁷ NOŽINA, Miroslav. *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2003. s. 138.

⁷⁸ TESARŘ, Filip. *Albánská komunita v ČR, historie a současnost emigrace Albánců*. [online] (Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/albanska-komunita-v-cr-historie-a-soucasnost-emigrace-albancu> 09.06.2020)

Albánie a Albánci pro české prostředí byli téměř neznámí do začátku 90. let, vzhledem k tomu, že s Hoxhovou Albánií byly kontakty velmi slabé a jugoslávští Albánci v českém a slovenském prostředí vystupovali a byli vnímáni jako Jugoslávci. Jejich albánský původ málokdo byl schopen odlišit a reflektovat. Výrazný stimul k utváření stereotypu Albánců tak nastává až počátkem 90. let, kdy se profiluje albánská či kosovskoalbánská mafie a v médiích se o ní hovoří v souvislosti s organizovanou trestnou činností – pašování lidí, obchod s lidmi, drogy, zbraně. Usazuje se tu ovšem také komunita zlatníků a dalších drobných obchodníků, často měli za manželky Češky a Slovenky.

Jugoslávská krize a bombardování Jugoslávie letouny NATO v roce 1999 ovlivňovaly zájem Čechů o Albáncích, především kosovských. Avšak Albánci nikdy nedosahovali takové pozornosti, jako Srbové, kvůli dlouhé společné historie vzájemných vztahů a etnické příbuznosti.

2. POSTOJE ČESKÉ SPOLEČNOSTI K NATO A K PŘEDNÍM MEZINÁRODNĚ POLITICKÝM PROBLÉMŮM

2.1. Pohled na NATO v 90. letech 20. století

Ve druhé polovině roku 1996 až začátkem roku 1997 nebyla v České republice pro členství v NATO příliš široká veřejná podpora. V průměru to bylo asi 46 procent.⁷⁹ Pokud porovnáme údaje z počátku 90. let, výsledky byly horší. V roce 1990 souhlasilo se vstupem České republiky do NATO pouze 7,4 procenta respondentů, 67 procent respondentů požadovalo neutralitu.⁸⁰ Většina společnosti i politické elity ale tehdy předpokládala, že dojde k oboustrannému rozpuštění vojenských bloků. Volební preference by také mohly ovlivnit rozhodnutí jednotlivých politických stran. Například vstup republiky do Severoatlantické aliance nepodporovaly dvě pětiny voličů ČSSD. V roce 1997 přednost vstupu do Severoatlantické aliance před integrací do Evropské unie dávalo jen 13 procent dotázaných. Na stejnou otázku „*ve prospěch Evropy*“ bylo 43 procent.⁸¹ Ovšem, ti co podporovali vstup do NATO, zároveň byli pro členství v EU. České veřejnosti to také bylo předkládáno jako společný cíl.

Havel, který byl v červnu roku 1997 polekán jak údaji o podpoře vstupu do NATO ze strany české veřejnosti, tak politikou některých českých představitelů (například, Miloše Zemana, který vystupoval ve prospěch začlenění, současné ale podporoval ideu lidového hlasování), se vyjádřil před politiky ODS, ODA a KDU-ČSL, a také ČSSD:

*„NATO pochybuje o tom, že náš národ nebo naše společnost chce do NATO, a průzkumy ho v těch pochybnostech utvrzují“.*⁸²

Hlavním důvodem nízké podpory většina dotázaných uvedla nedostatek informací. To vedlo k tomu, že ministerstvo obrany uspořádalo řadu informačních akcí. Velký vliv také měly občanské

⁷⁹ Dnes vstupujeme do NATO, dvě třetiny Čechů to vítají. *Lidové noviny*. 12. března 1999.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ *Názor veřejnosti na členství v NATO*. [online] (Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/3086_1832.pdf 28.08.2019)

⁸² KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 198.

iniciativy, což brzy přineslo určité výsledky V době vstupu do NATO dne 12. března 1999 se veřejná podpora pohybovala na úrovni přibližně 56 procent.⁸³ Jak se psalo v Mladé frontě:

*„...nějaké spontánní radosti národ nepropadá. O tohle téma se alespoň částečně zajímá jen 43 procent občanů“.*⁸⁴

Průzkum agentury STEM v otázce postavení nových členů aliance vedl k závěru, že většina respondentů v českém prostředí se domnívala, že současní a noví členové aliance si nejsou rovni. Průzkumy provedené na podzim roku 1997 a 1998 odrážely, že asi 40 procent respondentů věřilo, že hlas každého člena aliance není stejný. Toto procento se podle průzkumu veřejného mínění ještě zvýšilo z 38 procent v září 1998 na 43 procent v stejném měsíci roku 1999. Kolem 50% respondentů se rovněž domnívalo (54 procent - 1997, 49 procent - 1998), že noví členové aliance nemohou ovlivnit rozhodnutí „starých“ a budou mít podřízené postavení. Toto procento se téměř nezměnilo v září 1999 (53 procent).⁸⁵ Současně se zvýšil počet těch, kteří věřili, že členství v NATO je nejlepším řešením bezpečnostní situace (z 53 procent v září 1997 na 60 procent ve stejném měsíci roku 1999).⁸⁶

Pochopitelně tato podpora vycházela z přesvědčení, že NATO je obrannou aliancí.

Článek 5 Londýnské deklarace uváděl:

*„Zůstaneme defenzivní organizací a budeme pokračovat v obraně teritoria všech našich členů. Hlásíme se k mírovému řešení všech sporů. Za žádných okolností nebudeme v použití síly nikdy první“.*⁸⁷

⁸³ Jiná byla situace ve dvou dalších nových členských zemích NATO. V Polsku a Maďarsku, v okamžiku blízkém vstupu do Aliance, byla podpora zařazení do „euroatlantického klubu“ silnější. Ačkoli ve všech třech zemích bylo procento nerozhodnutých zhruba stejné (29% pro Českou republiku, 28% pro Maďarsko, 29% pro Polsko), u jižních a východních sousedů poskytlo podporu vstupu do NATO 60% respondentů.

⁸⁴ Severoatlantická aliance nás bude měnit - pomalu, ale jistě. *MF Dnes*. 1. března 1999.

⁸⁵ *Česká veřejnost a členství v NATO*. [online] (Dostupné z: <https://www.stem.cz/ceska-verejnost-a-clenstvi-v-nato/> 15.12.2018).

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ *London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance*. [online] (Dostupné z: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm> 28.08.2019).

Předpokládané závazky spočívaly ve vojenských výdajích, modernizaci či přezbrojení armády na systémy kompatibilní s členskými armádami NATO a ve společné obranné politice. Tyto závazky nikdo na české politické scéně kromě komunistů a sládkovců nezpochyboval (komunisté prosazovali neutralitu a byli proti všem vojenským blokům - reálně ale tehdy tedy proti dominanci USA).

Jugoslávská krize a zahájení bombardování ovšem onu relativně nezpochybnitelnou jistotu v obranný charakter Severoatlantické aliance změnila. NATO redefinovalo svou úlohu a se zdůvodněním obrany obecně humanistických principů se rozhodlo pro intervenci, která nebyla v souladu s jeho dosavadní vojenskou doktrínou. S tím, že se budou pod hlavičkou NATO podnikat vojenské akce jdoucí za hranici této doktríny, nemohla počítat jak česká, tak ani polská či maďarská veřejnost a ostatně ani veřejnost ve starých členských zemích NATO.

Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR provedlo v roce 1999 průzkum týkající se důsledků vstupu ČR do NATO. Respondentům bylo nabídnuto několik párů protichůdných výroků. Výsledky výzkumu ukazovaly rozpolcenost veřejnosti v hodnocení vstupu republiky do NATO. Přitom je nutné si všimnout, že část respondentů vybrala jako pravdivou větu o podřízenosti republiky zájmům cizích mocností, ale evidentně zároveň také větu, že členství v NATO zajišťuje mír a bezpečnost (pro Českou republiku).⁸⁸

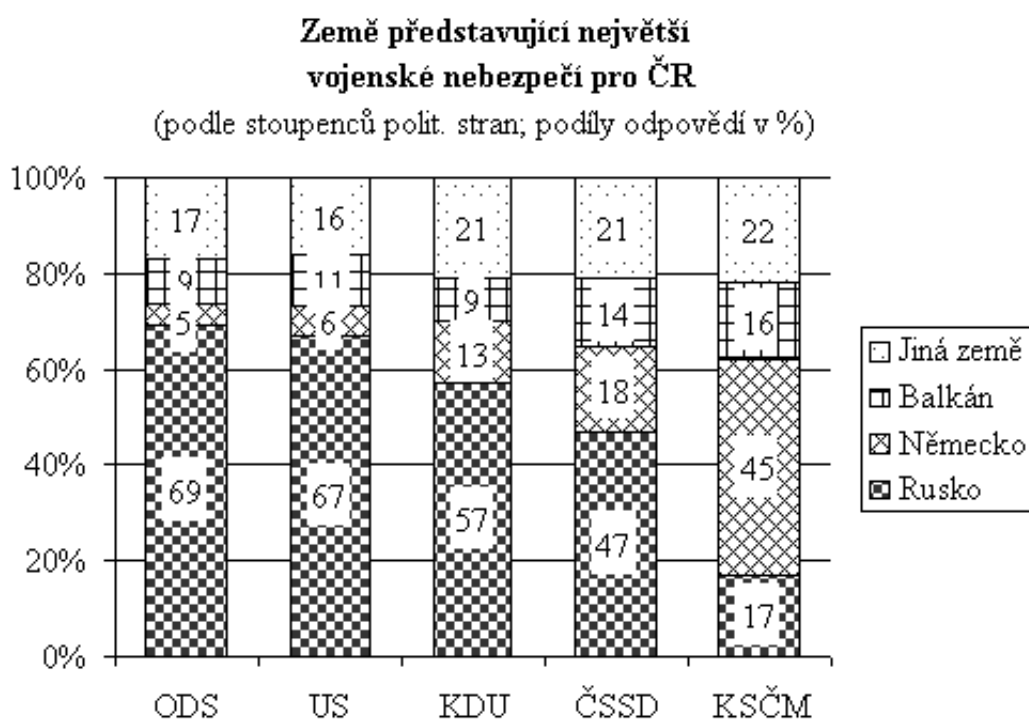
2.2. Balkán je rizikem?

Podle studií STEM⁸⁹ nepředstavoval Balkán v průběhu roku 1997 - první poloviny roku 1998 pro Českou republiku ohrožení (podle údajů respondentů Balkán představoval vojenské nebezpečí pouze ve dvou až čtyřech případech ze sta, na rozdíl od Ruska, kde se tato čísla pohybovala mezi

⁸⁸ Pár „Členství v NATO je zárukou nezávislosti ČR“ a „Členství v NATO je formou podřízení se ČR cizím mocnostem“ byl poměr 34 procent ku 42 procentům, jinak v páru „Členství v NATO zajišťuje mír a bezpečnost“ a „Členství v NATO zvyšuje nebezpečí vtažení ČR do vojenského konfliktu“ - 42 procent ku 36 procentům. In: *Občané o členství České republiky v NATO - únor 2020*. [online]. CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost. (Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5165/f9/pm200312a.pdf 14.7.2020).

⁸⁹ KONVIČKA, Libor. *Otázky mezinárodní bezpečnosti*. [online]. Tisková konference STEM, 19.12. 2000. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/otazky-mezinarodni-bezpecnosti/> 14.7.2020).

52-58 procent). Ale koncem roku 1998 se začalo zvedat mínění, že Balkán by mohl představovat potenciální hrozbu pro ČR. V prosinci 1998 již 11 procent respondentů hovořilo o nebezpečí z Balkánu. V obdobích eskalace konfliktu na Balkáně se však ke státům představujícím pro Českou republiku vojenskou hrozbu řadily i země bývalé Jugoslávie. Duben 1999 se stal vrcholem rostoucí nejistoty ohledně Balkánského poloostrova (26 procent respondentů věřilo, že Balkán je pro Českou republiku vojenským ohrožením). Je zajímavé, že na konci roku 1998 Balkán pro stoupence KSČM představoval hrozbu více než pro přívržence jiných politických stran. Otázka však byla položena ovšem nejasně – mezi kladnými odpověďmi tak mohly být jak ti, kteří vnímali některou z balkánských zemí jako přímou bezpečnostní hrozbu (což by však vyplývalo z neznalosti), tak ti, kteří by vnímali jako nebezpečí pro bezpečnost a stabilitu země válečný konflikt na Balkáně jako kolbiště vnějších mocností (např. USA- Rusko-mimoevropské země, např. islámské) nebo kvůli důsledkům destabilizace – ekonomické důsledky, uprchlická vlna a masová migrace atd.).

Tabulka 1. Země představující největší vojenské nebezpečí pro ČR.

Zdroj: KONVIČKA, Libor. *Otázky mezinárodní bezpečnosti*. [online] Tisková konference STEM, 19.12. 2000. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/otazky-mezinarodni-bezpecnosti/> 14.01.2020).

I když čeští respondenti neviděli v Balkánu nebezpečí pro Střední Evropu, kolem 60% se domnívalo, že existovala hrozba vojenského konfliktu a to, že Česká republika bude vtažena do těchto událostí. Narůstaly tyto obavy (v dubnu roku 1999 85 procent dotázaných si myslelo, že by středoevropské země mohly být jako členské státy NATO přinuceny k aktivní účasti ve válečné kampani proti SRJ (nejen logisticky, ale přímou účastí svých vojáků ⁹⁰) spolu s ději v Jugoslávii, třebaže republika nebyla aktivním účastníkem událostí a české ozbrojené síly se nezúčastnily letecké operace Severoatlantické aliance.

⁹⁰ KONVIČKA, Libor. *Otázky mezinárodní bezpečnosti*. [online] Tisková konference STEM, 19.12. 2000. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/otazky-mezinarodni-bezpecnosti/> 14.01.2020).

3. ČESKÁ POLITICKÁ SCÉNA BĚHEM BOMBARDOVÁNÍ JUGOSLÁVIE SILAMI NATO

3.1. Česká politická scéna během bombardování Jugoslávie silami NATO

Střední Evropa představovala a představuje významnou oblast evropského kontinentu, kde se po dlouhá desetiletí střetávaly zájmy evropských mocností. Tady docházelo ke mnoha důležitým konfliktům a region byl často rozdělen mezi velkými hráči, hlavně Ruskem a Německem. Ve druhé polovině 20. století střední Evropa zažila vliv komunistického režimu ze Sovětského svazu. Po pádu komunistických režimů, rozpadu Sovětského svazu a postupném zániku Varšavské smlouvy středoevropští politici začali hledat svoje místo na politické aréně. Po desetiletích direktivního řízení státu, porušování lidských práv a základních svobod, absence právního státu a nezávislé zahraniční politiky se země v prostoru střední a východní Evropy a jejich nové politické elity musely vyrovnat s novou realitou.⁹¹ Hledání svého místa po mocenském ústupu SSSR si žádalo posílení vlastního postavení v regionu. Najednou tyto státy byly vyčleněny jako subjekty do nového systému mezinárodních vztahů. Třebaže se začátkem 90. let v těchto zemích objevovaly myšlenky neutrality, středoevropské státy si rychle uvědomily, že se bezpečnostní situace v Evropě mění a snažily se o co nejrychlejší začlenění do stabilnějších evropských a euroamerických struktur. Pro tyto státy se Severoatlantická aliance zdála přirozenější a žádanější strukturou, i když na začátku 90. let 20. století ještě existovaly Varšavská smlouva a Rada vzájemné hospodářské pomoci. Státy střední Evropy kvůli svým rozměrům a zaostalosti obranného systému nebyly na začátku 90. let 20. století schopny vytvořit samostatný bezpečnostní prostor.

Avšak rozpad východního bloku přinesl kromě naděje na politické svobody, pluralitní demokratickou společnost a ekonomickou stabilitu také růst nacionalismu a hrozbu etnických konfliktů. Narůstající konflikty v Jugoslávii se stávaly pro státy střední Evropy velmi citlivým problémem. Hrozba eskalace konfliktu do sousedních zemí a otázka nekontrolované migrace (v první řadě pro Maďarsko) nebyly malé. Západ se také obával rozšíření „jugoslávské infekce“⁹² o

⁹¹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010. s. 12.

⁹² PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Druhé vydání. Praha: Plus, 2018. s. 644.

území střední Evropy. I když si středoevropské státy pohrávaly s myšlenkami vytvoření ozbrojených sil KBSE pro zamezení konfliktů včetně jugoslávského, rychle dospěly k závěru, že je potřeba těsnější spolupráce s NATO. Po Daytonu myšlenka spolupráce aliance se střední Evropou nabyla nových rozměrů. Severoatlantičtí představitelé se domnívali, že posílení spolupráce mezi západem respektive NATO a středoevropskými státy přispěje k růstu demokratických prvků, snížení nacionalismu a posílení evropské stability. Clintonova vláda využila projekt rozšíření jako prostředek k potvrzení dominance wilsonovského internacionalismu v americké zahraniční politice a k potlačení izolacionistických tendencí. Univerzální rozšíření demokracie vybudování institucionalizovaného světového řádu by měly přispět „jednotné, svobodné a mírové Evropě“⁹³. Určitým poselstvím rozšíření také bylo ukázat Severoatlantickou alianci jako životaschopný a modernizující organismus pro vojenskou a politickou spolupráci USA a Evropy po studené válce. Partnerství pro mír a spolupráce v rámci IFOR utvrzovala v záměru rozšíření NATO. Zrušící válka v Jugoslávii pomohla přesvědčit NATO a, především Clintonovou administrativu, že je potřeba vytvořit v postkomunistické části Evropy „fungující a spolehlivé bezpečnostní struktury“.⁹⁴ Konec roku 1998 přitáhl velkou pozornost Evropy právě k událostem na Balkáně. Poblíž hranic střední Evropy a Evropské unie byl rozpoután konflikt mezi kosovskými Albánci a srbskými ozbrojenými silami, který se mohl rozšířit dále po kontinentu.

Zkoumáme-li chování českých politiků na začátku nového konfliktu na Balkánském poloostrově, vidíme nerozhodnost, která byla na rozdíl od jiných postkomunistických států zjevnější.

Rozebereme úvodní věty článku uvedeného v „*Lidových novinách*“ 25. března s titulem „Politici ve sněmovně nervózně čekali na válku“: „*Připravovaný úder proti Srbům byl včera událostí číslo jedna i na domácí politické scéně. Novopečený členský stát NATO zažíval poprvé nervozitu čekání na válku*“.⁹⁵

Podtitul článku jasně ukazoval, že česká politická scéna nebyla v té chvíli připravena na využití vojenské síly Aliancí ve vztahu ke Svazové republice Jugoslávie. Ve stejném podtitulu se však autor

⁹³ Za oponou vstupu: Za nápadem rozšířit NATO na východ stálo přesvědčení Havla, Wałęsy a Göncze, že střední Evropa byla a je součástí Západu. *Hospodářské noviny*. 10. března 2019.

⁹⁴ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 2. vyd. Praha: Argo, 2015. s. 458.

⁹⁵ Politici ve sněmovně nervózně čekali na válku. *Lidové noviny*. 25.03.1999.

pokouší ukázat, že teoreticky válka nebyla pro politiky v České republice překvapením. Autor se snažil zdůraznit dvě témata, která pronikají celým článkem.

Slovní obrat „*připravovaný úder proti Srbům*“ a „*čekání na válku*“ použil autor článku k pokusu naznačit, že čeští politici pozorovali konflikt v Jugoslávii, ale tyto události nebyly středem pozornosti až do vypuknutí.

Avšak k tradičnímu chápání pojmu „války“⁹⁶ - jako konfliktu mezi subjekty (především v mezinárodním měřítku) - bombardování silami NATO jednoznačně nepatří. Válka se nevedla mezi Severoatlantickou aliancí z jedné strany a Svazovou republikou Jugoslávií ze stany druhé, kvůli tomu, že konfliktující strany nebyly v přímém styku mezi sebou. Autor na příkladu substantiva „válka“ zobrazuje intenzitu napětí mezi Západem a Jugoslávií, která vznikla dlouho před útoky vojsk aliance.

Jugoslávský konflikt se stal první zkouškou pro Českou republiku. Pojem „*novopečený členský stát*“ odkazuje na to, že v první řadě jsou staří členové aliance a také na skutečnost, že nový člen aliance není schopen reagovat na výzvy a konflikty se stejnou rychlostí jako staří členové.

Pokud jde o sloveso „*zažívat*“, autor se snaží ukázat ty starosti a nepokoje, které po vypuknutí akcí pohltily politiky.

Podstatné jméno „*nervozita*“ se stalo základním pojmem, který prostupoval nejen do celého článku, ale i do politických dění v České republice. Nervozita, která se projevila celým spektrem politických stran, se odrazila v tom, že během dne byly naléhavě svolány Bezpečnostní rada ČR, Poslanecká sněmovna, a také bylo slyšet výzvy prezidenta a politiků k situaci v Jugoslávii. Překvapení shromáždění Rady naznačovalo, že určitou dobu před začátkem bombardování žádná z nejvyšších politických osobností nevěnovala velkou pozornost situaci v Jugoslávii a Kosovu. Účast prezidenta v Bezpečnostní radě (který má právo, nikoli však povinnost účastnit se) naznačovala, že

⁹⁶ Slovník spisovné češtiny vysvětluje slovo válka jako „1. organizovaný ozbrojený boj mezi dvěma stranami (státy aj.): světová, občanská, atomová v...2. boj vedený nevojenskými prostředky: hospodářská v.; publ. studená v.; v. nervů.“ (Akademie věd České republiky 2001: 482)

v této situaci bylo nutné spěšně shromáždit co největší kruh politiků⁹⁷, který by vypracoval kolektivní rozhodnutí o Jugoslávii. Této schůzi Bezpečnostní rady se zúčastnil i prezident. Avšak jak poznamenávali někteří politici, kteří nechtěli být pojmenováni, ani Václav Klaus, ani Miloš Zeman po většinu času jednání nepustili prezidenta ke slovu.⁹⁸ To bylo náznakem nesouhlasu s postoji prezidenta, který byl osamocen s kladným názorem na útok.

Citace použité v publikacích vyžadují zvláštní pozornost v procesu analýzy. Skutečnost, že slova tří vysoce postavených politiků České republiky byla nepřímo přenášena prostřednictvím jejich mluvčích, se dala představit mírou nepřipravenosti politiků k úderům.

Václav Havel byl přesvědčen, že Milošević nemá šanci vyhrát tuto „válku“. Prezident říkal v souladu se svými dosavadními postoji, že síly NATO neměly na vybranou, jelikož se podle jeho názoru tento válečný konflikt odehrával ve zajmu obrany humanity, lidských hodnot, svobody a zákonné moci. Václav Klaus se několik dní osobně nevyjadřoval a nechal místo sebe mluvit svého mluvčího. Vysocí politikové České republiky, jako například Václav Klaus a Miloš Zeman, se veřejně nevyslovovali proti úderům, třebaže vnitřně s nimi nesouhlasili. Mluvě o pasování do role primitivních troglodytů (zaostalých lidí), kteří se domnívali že všechno vyřeší bomby a jásáním nad dopady bomb, premiér vyjadřoval svoji lítost nad zásahem NATO.⁹⁹ Kromě toho, Miloš Zeman se vyhnul přímé odpovědi, zda on a vláda podporovaly zásah vojsk aliance.¹⁰⁰ Klaus dokonce nechtěl osobně mluvit s novináři na téma Jugoslávie.¹⁰¹ Otevřený nesouhlas by poškodil jejich image jak v zahraničí, tak i na domácí scéně v médiích a u části veřejnosti, o jejíž podporu se opírali.

⁹⁷ Bezpečnostní rada státu, jako stálý pracovní orgán vlády pro koordinaci problematiky bezpečnosti České republiky a přípravu návrhů opatření k jejímu zajišťování, byla zřízena 25. května 1998 ústavním zákonem č. 110. Zasedala skoro každý měsíc (ve výjimečných případech, jakým byl, například, útok v Jugoslávii, se scházela častěji). V březnu 1999 byla svolána 6. mimořádná schůze. Před tím se prezident zúčastnil dvou z pěti setkání.

⁹⁸ Klauz se Zemanem udělili prezidentu Havlovi lekci. *Právo*. 1. dubna 1999.

⁹⁹ Zeman se bojí eskalace konfliktu. *Právo*. 25. března 1999.

¹⁰⁰ Zeman se vyhnul odpovědi, zda vláda podporuje operaci NATO. *Mladá fronta Dnes*. 26. března 1999.

¹⁰¹ Havel považuje letecké údery za krajní, ale nezbytné řešení. *Právo*. 26. března 1999.

Předseda Poslanecké sněmovny a prezident si v té době *vyměnili si místa* - Václav Klaus se začal starat o to, co si čeští spoluobčané myslí, zatímco prezident jednal jako západní politik, pokoušející se přesvědčit o nevyhnutelnosti zásahu.

Václav Klaus věděl, že jeho názor nebude ani ve vlastní straně přijímán, jelikož právě nejaktivnější podporovatelé bombardování pocházeli mimo jiné z ODS. Proto, aby nepošramotil svoji image, se začal starat o to, co si čeští spoluobčané mysleli o zásahu v Jugoslávii. Václav Havel, preferující diplomatické řešení konfliktu během druhé poloviny roku 1998 a začátkem 1999, jednal v tento zlomový okamžik jako západní politik, pokoušející se přesvědčit obyvatelstvo, že *nebylo jiného východiska*¹⁰², než zasáhnout.

Stejně jako s *Lidovými novinami* vidíme na základě titulků článku v Mladé frontě Dnes „*Souhlasu poslanců předcházela bouřlivá debata*“¹⁰³ obraz nervozity a vyhraněné postroje některých českých politiků, především pravicové orientace (Jiří Payne, Petr Nečas), ohledně úderů NATO v Jugoslávii. Kromě toho, článek zveřejněný den po zahájení leteckých útoků na Jugoslávii byl více zaměřen na procedurální akce politiků než na prohlášení o již zahájených vojenských akcích. Podle autora článku, debaty v parlamentu i ve vládě jasně ukázaly, že na konci března si Česká republika a její představitelé nejsou plně vědomi svých závazků vůči alianci. Jedním z častých obvinění proti vrcholným politickým osobnostem byla nedostatečná informovanost obyvatelstva o situaci v Kosovu. Jan Kavan, ministr zahraničních věcí, v předvečer zahájení leteckých útoků byl přesvědčen, že kampaň aliance nemá nic společného s mírovou operací v Jugoslávii.

Václav Havel se pokoušel vyzdvihnout roli Severoatlantické aliance nad globální komunitou („... *mezinárodní společenství v čele s NATO*...“¹⁰⁴). Prezident se snažil postavit NATO do čela světového společenství a pokoušel se chránit nebo oddělit svůj stát, vycházející ne z individuálních, ale z kolektivních postojů, že „*jsme NATO*“. Problém bylo to, že čeští politici nesdělovali svá stanoviska veřejnosti, což ovlivňovalo veřejnou náladu.

¹⁰² Politici ve sněmovně nervózně čekali na válku. *Lidové noviny*. 25. března 1999.

¹⁰³ Souhlasu poslanců předcházela bouřlivá debata. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

¹⁰⁴ Řekli k zásahu. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

A i když prezident litoval, že diplomatické akce neuspěly, hájil válku v zájmu obrany lidských práv kosovských Albánců, ve víře, že „*k zachování míru (mezinárodní společnosti - pozn.) je ochotno, poté co selhala diplomatická jednání, použít i sílu*“.¹⁰⁵

Nerozhodní čeští politici se také obávali, že konflikt a boje přerostou a rozšíří se až do České republiky. To naznačovaly výroky sociálních demokratů a politiků ODS.

Mnozí politici inklinovali k tomu, že se jedná o nevyhnutelné a krajní rozhodnutí (prezident Václav Havel, poslanec za ČSSD Lubomír Zaorálek, poslanec za KDU-ČSL Pavel Tollner).

Nejvíce opatrně zněla pozice české vlády na počátku bombardování vojsky aliance. V ní bylo vidět bezradnost, protože Češi nejsou přímo zapojeni do vojenské operace, nerozhodnost převzít odpovědnost jako nového člena a alibismus, protože ve svém projevu vláda ujišťovala, že o použití vojenské vzdušné síly členy aliance bylo rozhodnuto ještě před vstupem České republiky do NATO. Zdálo se, že se nacházela mimo dominantní názorový proud panující v ostatních členských státech NATO a v Evropě vůbec.¹⁰⁶

Nervozitu a nerozhodnost spatříme i v publikaci s titulem „*Zásah NATO rozhádal české politiky*“. Použití slovesa „*rozhádat*“ nám ukazuje moc vzdorování ve vládě a parlamentu. Politici se navzájem obviňovali z proválečných na jedné a ze zdrženlivých postojů na straně druhé. Pokus poukázat na skutečnost, že Jugoslávci jsou blízcí Čechům, byl v arzenálu jakéhokoli politika - *odpůrce útoků*.

Čeští obránci bombardování NATO začali zakrývat svou nerozhodnost společnou odpovědností vůči alianci. Výraz „*držet basu*“ od poslance a bývalého ministra obrany Michala Lobkowicze se stal nejživějším ztělesněním místa republiky v NATO.¹⁰⁷ Fráze „*držet basu*“ se začala ztotožňovat s podřízeností členů české politické reprezentace ve vztahu k politickému a vojenskému velení NATO. Mnoho obhájců aliance a jejích struktur se odvolalo na skutečnost, že podpora a schválení ze strany České republiky budou užitečné jak pro ochranu jejich vlastních politických zájmů, tak

¹⁰⁵ Řekli k zásahu. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

¹⁰⁶ Stanovisko české vlády k zahájení útoku NATO. *Právo*. 25. března 1999.

¹⁰⁷ Zásah NATO rozhádal české politiky. *Lidové noviny*. 27. března 1999.

pro dodržování obecných zásad lidstva. Například tomu věnoval pozornost bývalý ministr zahraničí České republiky Josef Zieleniec. Kromě toho se domníval, že členství v Severoatlantické alianci znamená nejen bezpečnost a konsolidaci mezi přátelskými národy, ale také značnou část odpovědnosti, kterou Česká republika musí splnit od samého počátku svého členství. (Ne)důvěryhodnost politické elity České republiky jako spojence byla hodnotou, kterou musí republika zaplatit za společné akce NATO.

Při pohledu na název jiného článku „*Názory na úder dále štěpí politickou scénu*“ je vidět podobné argumenty.¹⁰⁸

Následující den po zahájení vojenské operace na území Jugoslávie autoři článků v Mladé frontě dnes změnili svůj postoj ke konfliktu a nehovořili o něm jako o „*válce*“, ale jako o „*úderu*“. První dny vojenského konfliktu v Jugoslávii v očích komentátorů a korespondentů vypadaly jako válka, ale již v posledních březnových dnech o tom začaly mluvit jako o úderu či akci Severoatlantické aliance. „*Úder*“ znamenal podle autorů vojenský zásah sil NATO na území balkánského státu.

Štěpení politické scény na různorodé skupiny ohledně souhlasu/nesouhlasu s útokem Severoatlantické aliance v Jugoslávii začalo právě ve chvíli útoku. Před zásahem žádný z politiků nevyzdvihoval silové řešení konfliktu na Balkáně. Přednost byla vždy dána diplomatickému jednání mezi znesvářenými stranami.

V posledních březnových dnech vyvstala otázka, jak úzce je Česká republika spojena s NATO. Přece republika vstoupila do aliance před několika týdny. Na vzájemnou soudržnost a solidaritu jako jeden z pilířů aliance si Česká republika musela postupně zvyknout. Proto se objevovala známá pasáž o tom, že rozhodnutí o zásahu padlo ještě před vstupem České republiky do NATO. Otázku loajality zvedaly Unie svobody s KDU-ČSL, domnívajíce se, že odmítnutí podpory NATO je znamením neloajálnosti České republiky.

Havel nepřímo obviňoval české politiky, že ti, kteří odmítají podporovat letecké útoky NATO, nerozumí politice. Václav Havel vysvětloval nerozhodnost české vlády především tím, že se Česká

¹⁰⁸ Názory na úder dále štěpí politickou scénu. *Mladá fronta Dnes*. 27. března 1999.

republika po tolika letech jednomyslného schválení všech akcí Varšavské smlouvy respektive Sovětského svazu učí poprvé převzít odpovědnost za své činy:

*„Skutečnost, že svoboda zahrnuje i zodpovědnost a schopnost solidarity s ostatními, je něčím, čemu se teprve musíme učit. Je to něco úplně jiného, než vnucená loajalita uvnitř Varšavského paktu“.*¹⁰⁹

Ivan Langer, místopředseda ODS, si myslel, že v ODS nikdo nezpochybňuje kroky aliance v Jugoslávii. Avšak někdo dával přednost lidské rovině, jiní akceptovali rovinu politickou.¹¹⁰ Sám Ivan Langer vystupoval ve prospěch akce Severoatlantické aliance v Jugoslávii.

Potvrzením toho, že se čeští korespondenti přeorientují z jasné definice konfliktu jako „války“ na neutrálnější koncept „útoku“ byl název jiného článku.¹¹¹ Avšak někteří čeští novináři zaujali určité stanovisko. V článku Milošević a Jugoslávie nebyli označeni za viníka toho, co se dělo na konci března roku 1999 v Jugoslávii. Čeští politici byli obviněni z neschopnosti formulovat zájmy a závazky vůči NATO. Tento článek naznačoval, že české stanovisko k situaci v Jugoslávii bylo, mírně řečeno, protichůdné. Ale bylo by správné říci, že Česká republika jako nový člen aliance stále nebyla zapojena do práce vojenského paktu a očekávat od ní konkrétní, jasně vyjádřené komentáře by bylo zbytečné.

Myšlenku úzkého vztahu České republiky a Jugoslávie vyjadřoval spolu s některými českými politiky i Vladimír Vetchý. Ministr obrany Vladimír Vetchý, hájící váhavé postavení České republiky, tvrdil, že Česká republika má na rozdíl od některých členských zemí NATO užší vazby s Jugoslávií. A tyto vztahy jsou podle jeho názoru nezbytné zachovat a mohou pomoci České

¹⁰⁹ Klíčem k míru je odstranění Slobodana Miloševića, řekl Havel. *Lidové noviny*. 15. dubna 1999.

¹¹⁰ Názory na úder dále štěpí politickou scénu. *Mladá fronta Dnes*. 27. března 1999.

¹¹¹ Čeští politici se k útokům NATO nehlásí. *Lidové noviny*. 26. března 1999.

republiky jako prostředníkovi při řešení problému. Opět se objevovala myšlenka *posvátné mírové mise*¹¹² České republiky v rámci NATO.¹¹³

Na počátku úderů v Jugoslávii Češi neztráceli naději, že budou schopni zabránit krveprolití a zachránit mír na Balkáně. To například naznačoval telegram adresovaný jugoslávskému prezidentovi o obnovení jednání bezpečnostní radou státu. Klausova optimistická nálada na společný postoj k jugoslávské otázce rychle zmizela, protože prezident nesdílel postoj předsedy sněmovny. Havel, odkazující na historické zkušenosti, byl přesvědčen, že „zlu musíme čelit a ne ustupovat“.¹¹⁴

Autoři článku¹¹⁵ se snažili porovnat postoje české politické elity a západoevropských politiků. Autorům se česká pozice zdá alibistickou, nepochopitelnou a kontroverzní, zatímco západní země se před námi objevují v příznivém světle. Autoři se snaží podpořit nerozhodnost české pozice údaji ze sociologických studií. Podle autorů se Klaus jeví jako prosrbsky naladěný a obhájce Miloševiče. To je posíleno například slovy předsedy Poslanecké sněmovny o dobré minulosti a pragmatismu jugoslávského prezidenta.

Trojice „*válka - úder – akce*“ v člancích o balkánské krizi nesla tendenci zmírňovat a nést neutrální označování konfliktu pro čtenáře. S vědomím veřejné nálady občanů České republiky, jejich nesouhlasu¹¹⁶ s úderem Severoatlantické aliance na Jugoslávii, se autoři těchto článků snažili čtenáři dát příznivý obraz NATO, upravuje konstrukce vět a informativní sdělení.

Mírová mise České republiky se začala projevovat již třetí den války. Česká republika vstoupila do Severoatlantické aliance pouze před několika týdny a doslova pár dní po zahájení bombardování se

¹¹² Čeští politici ve svých úvahách dlouhodobě říkali, že znají Jugoslávii a mohou pomoci situaci řešit. To znamenalo, že česká politika se musela dlouhodobě zajímat o problémy na Balkánském poloostrově, což se nedělo.

¹¹³ Jen málo politiků má na zásah NATO jasný názor. *Lidové noviny*. 26. března 1999.

¹¹⁴ Stanovisko české vlády k zahájení útoku NATO. *Právo*. 25. března 1999.

¹¹⁵ Čeští politici akci jasně nepodpořili. *Mladá fronta Dnes*. 26. března 1999.

¹¹⁶ 35 procent souhlasilo s postupy Severoatlantické aliance v Jugoslávii, 40 procent bylo nesouhlasných. In: Havel považuje letecké údery za krajní, ale nezbytné řešení. *Právo*. 26. března 1999.

projevila jako nerozhodný spojenec. Pokus stát mezi dvěma válčícími stranami vyvolával u politiků společených států pochybnosti o spolehlivosti nového člena. Čeští politici byli přesvědčeni, že by mohli předejít eskalaci („*Musíme mluvit jazykem, kterým neodradíme ty strany, které chceme přemlouvat,*“ upozorňoval vicepremiér Egon Lánský¹¹⁷). Úloha mírotvůrce měla uklidnit občany a zároveň se ukázat jako spojenec, na kterého se můžete spolehnout. V samotné vládě byla myšlenka zprostředkování míru přijata, ne-li negativně, tak s určitou mírou kritiky. Ministr práce a sociálních věcí Vladimír Špidla se dal slyšet, že o této iniciativě dosud prý vůbec neslyšel. Další nejmenovaný ministr byl překvapen, že informace o návrhu mírové iniciativy jsou projednávány v médiích. Nicméně, toto nebyl první pokus zaujmout úlohu mírotvůrce. V roce 1994 při pokusu o vyřešení jugoslávské krize přišel Antonín Baudyš také s iniciativou na rozdělení Bosny a Hercegoviny. Jeho iniciativa však mezi českými politiky nenašla podporu. Za pár let uvidíme podobnou situaci.¹¹⁸ Kromě toho, ještě v září 1999 ministr zahraničí Jan Kavan vysvětloval hlavní úkoly české diplomacie a podotkl, že zvláštní pozornost bude věnována právě Balkánu:

*„Tradiční zájmy České republiky, jakož i nadcházející začlenění České republiky do NATO a perspektiva členství v Evropské unii vyžadují, aby Česká republika věnovala trvalou pozornost vývoji situace na Balkáně a svým podílem přispívala k stabilizaci a mírovému rozvoji v tomto regionu. K aktivnější politice v této oblasti má Česká republika předpoklady, neboť může navazovat na tradice vztahů bývalého Československa k většině zemí této oblasti a svým podílem na preventivní diplomacii přispívat k eliminaci konfliktu v této oblasti“.*¹¹⁹

Názory těch českých politiků, kteří nechtěli přímo souhlasit, ale neodvážili se postavit proti útokům na jugoslávský konflikt byly odrazem jejich oportunistu i názorové schizofrenie. Ve snaze získat více politických bodů se čeští zástupci snažili zaujmout takový postoj (převážně jednostranný), aby nerozrušili zjevné sympatizanty „bratrské země“ na Balkánském poloostrově, a při tom nerozzlobili i prospojenecké občany.

¹¹⁷ BARTONÍČEK, Radek a PERGLER, Jan. *Třetí den války: Praha nabízí mír i azyl*. Mladá fronta Dnes. 27. března 1999.

¹¹⁸ Ministři se zhlédli v roli zachránců Balkánu. *Mladá fronta Dnes*. 27. března 1999.

¹¹⁹ ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 275.

Znechucení, zklamání, smutek a stud ze strany části politiků z ODS a ČSSD (Václav Klaus, Jaroslav Foldyna, Karel Černý, Petr Smutný) zaznívaly na jméno Václava Havla a jeho stanoviska ve vztahu k Jugoslávii. Nesoulad mezi tím, že prezident byl zastáncem humanity a tím, že „schvaloval vraždy“ v Jugoslávii (z pohledu představitelů části politiků z řad ODS a ČSSD), posilovalo antipatii vůči němu.

Od většiny politiků v České republice nešlo očekávat jasné názory a rozhodnost. Názornými příklady jsou prohlášení místopředsedy vlády pro zahraniční politiku Egona Lánského („*Nejsem pro nic*¹²⁰“) a stínového ministra zahraničí za ODS Jana Zahradila („*Politické strany by se k otázce Kosova neměly snažit zaujímat stanovisko*¹²¹“

Stínový ministr zahraničí za ODS Jan Zahradil měl sklon myslet si, že útoky byly krajním řešením jugoslávské otázky a pokusu dostat strany k jednacímu stolu. Zahradil neměl vyhraněné postoje vůči probíhajícím událostem na Balkáně a zastával pozici mezi zastánci vojenského řešení a odpůrci akcí NATO v Jugoslávii. Nebyl si však jistý, zda se NATO podaří tento problém vyřešit. Ačkoli nepopřel provokace a zločiny spáchané na kosovské straně, jugoslávská strana podle jeho mínění tato zvěrstva začala. S odkazem na závazky České republiky při vstupu do NATO Jan Zahradil uvedl, že tato operace je první zkušeností spolupráce s aliancí, kterou by měla republika unést. Jan Zahradil naznačoval i nečinnost Spojených národů. Obvinil organizaci, že byla ve svých prohlášeních velmi zdrženlivá a neměla politickou vůli zabývat se jugoslávským problémem.

Stínový ministr zahraničí se nevyslovoval za odtržení Kosova od Jugoslávie a držel se dohody z Rambouillet. Byl si však jistý, že Milošević dohodu nikdy nepodepíše.¹²²

Otázka schválení leteckých úderů NATO 20. března 1999 byla prvním signálem hluboké domácí politické krize čerstvého člena Severoatlantické aliance. Stížnosti ministra zahraničí Jana Kavana nebo premiéra Miloše Zemana, že na projednání o rozhodnutí měli pouze jednu hodinu, byly

¹²⁰ ČSSD ani ODS necítí závazky ČR vůči alianci. *Lidové noviny*. 29 března 1999.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² ADAMIČKOVÁ, Nad'a a KÖNIGOVÁ, Marie. *Za akci NATO v Kosovu neseme politickou spoluodpovědnost*. Rozhovor se stínovým ministrem zahraničí za ODS Janem Zahradilem. *Právo*. 26. března 1999.

znamením úplného neporozumění o členství v západních strukturách a možnosti ostré a rychlé reakce.

Již 29. ledna 1999 v dopise Javier Solana o vstupu do NATO dal jasně najevo, že první bojovou misí pro Českou republiku v rámci NATO účast na mírových záchranných operacích. To znamená, že čeští politici věděli o nadcházející operaci už dva měsíce před jeho realizací.¹²³

Když síly NATO zahájily bombardování proti Jugoslávii dne 24. března 1999, diskuse se stala zkouškou ohněm pro českou politickou reprezentaci. Zemanův kabinet byl tehdy přítomen v Poslanecké sněmovně. Antonín Peltrám, tehdejší ministr dopravy, připomínal:

*„bylo to obtížné rozhodnutí, atmosféra byla napjatá, ve skutečnosti nikdo nechtěl podpořit zásah, Špidla (místopředseda vlády a ministr práce a sociálních věcí ČR - poz.) chodil dokola a snažil se najít jinou cestu“.*¹²⁴

Kromě toho, Jan Kavan neustále vybíhal ze zasedací místnosti a volal českému velvyslanci v NATO Karlu Kovandovi.

Největší strach měli politici většiny vlády a poslanecké sněmovny, že pokud by Češi nesouhlasili s úderem vojsk NATO, byli by v tom odporu osamocení. Jako noví členové aliance si to nemohli dovolit. Nepřáli si, aby obraz České republiky v očích spojenců hned na začátku takto zásadně utrpěl.

*„Kdyby se našel další odpadlík, zřejmě bychom zásahu řekli ne také,“*¹²⁵ vzpomínal Peltrám.

Zvláštní text, který vznikl v těchto horkých hodinách, byla formulace, že

¹²³ NATO zaslalo do Prahy oficiální zvací dopis. *Mladá fronta Dnes*. 30. ledna 1999.

¹²⁴ TABERY, Erik. *Vládeme, neruší: opoziční smlouva a její dědictví*. Praha: Respekt Publishing, 2008. s. 156.

¹²⁵ Tamtéž, s. 157.

„o použití vojenských sil NATO bylo Radou aliance rozhodnuto před přijetím České republiky za jejího člena“.¹²⁶

V tomto okamžiku 25. března roku 1999 jakoby byli čeští politici „překvapeni“ rozhodnutím NATO o zásahu ve Svazové republice Jugoslávie.¹²⁷ Libor Rouček, mluvčí vlády, poznamenal, že toto rozhodnutí bylo přijato již 22. března a Egon Lanský, místopředseda vlády odpovědný za zahraniční politiku, uvedl, že toto rozhodnutí zformulovala vláda 15. března.

Premiér Miloš Zeman hodnotící činnost České republiky na mezinárodním poli v souvislosti s jugoslávskou krizí, příznačným alibistickým způsobem den po útocích uvedl, že je nezbytné splnit všechny závazky, které má republika vůči alianci, ale na druhé straně musíme být rozumnými lidmi, kteří popírají, že jediným způsobem, jak vyřešit problém, jsou bomby. Byli-li těmi, kdo neuvažují rozumně, Unie svobody, KDU-ČSL nebo prezident Havel neuvedl.

Otázka podpory bombardování Jugoslávie rozdělila české politiky na dva tábory. V jednom z nich byla většina členů ODS a ČSSD, zejména předseda vlády Miloš Zeman a předseda poslanecké sněmovny Václav Klaus, na straně druhé - menšina zástupců ODS a ČSSD (Petr Nečas, Jiří Payne, Lubomír Zaorálek), zástupci Unie svobody, část KDU-ČSL (i když na samém začátku bombardování souhlas s postupy NATO vyjádřil jen předseda Jan Kasal, který se domníval, že „zásah NATO byl odpovědný krok k uhašení nebezpečného ohniska ohrožujícího mír v Evropě“¹²⁸ nebo poslanec Pavel Tollner) spolu s prezidentem Václavem Havlem. První zastávali, i když omezený, ale negativní přístup k intervenci vojsk NATO, deklarovali, že bomby nemohou vyřešit problém a je nutné znovu usednout k jednacímu stolu. Odlišný názor měla druhá strana české politické reprezentace. Tvrdě nesouhlasili s politikou srbských orgánů vůči albánskému

¹²⁶ Stanovisko české vlády k zahájení útoku NATO. *Právo*. 25. března 1999.

¹²⁷ Karel Kovanda, český velvyslanec v bruselské centrále NATO, říkal, že čeští politici byli obeznámeni s plány Severoatlantické aliance v Jugoslávii ještě od května respektive června 1998, kdy se poprvé zúčastnili jednání Severoatlantické rady, vrcholného orgánu aliance složeného z velvyslanců členských zemí. To znamená, že Praha věděla, jak se chystá aliance jednat v Jugoslávii. I v okamžiku zahájení bombardování Česká republika „už i z předešlých týdnů věděla, kam kam alianční kosovská politika směřuje. Spustit kampaň se nedá ze dne na den, k tomu je třeba dlouhodobých příprav a celé řady právních úkonů“. In: KOVANDA, Karel. *Karel Kovanda: Zápasy o svědomí*. 1. vyd. V Ostravě: Jagello 2000, 2011. s. 70.

¹²⁸ Pořadí osobností podle jejich podpory útoku NATO na Jugoslávii. *Lidové noviny*. 29. března 1999.

obyvatelstvu v Kosovu a hájili silové řešení.¹²⁹ Třetí, extrémně negativní a odmítající postoj zastávali komunisté a republikáni. Ti se během prvních dnů bombardování nabízeli jako „*lidské štíty*“, které by byly poslány do Kosova, propagovali zastavení bojů a vystoupení ze struktur NATO. Unie svobody a KDU-ČSL současně apelovaly na skutečnost, že názory nejvyšších českých vůdců byly pohoršující a nebyly prospěšné pro zastupování ČR navenek. Křesťanští demokrati a unionisté obviňovali vládu a opoziční ODS z toho, že v otázce bombardování nezaujaly jasné a neochvějné stanovisko, jenže si pouze všímaly, že otázka bombardování byla vyřešena před českým vstupem do NATO. Zároveň také pro mnohé členy KDU-ČSL a Unie svobody byla podpora leteckých úderů odrazem české důvěryhodnosti vůči NATO. Ale otázkou bylo, zda schválení úderů bylo předpokladem české konzistence a odhodlanosti v očích euroatlantického prostředí?

V tomto ohledu je zajímavou poznámka stínového ministra zahraničí Jana Zahradila, který řekl, že politické strany by se neměly pokoušet o stanovisko k otázce Kosova. Současně o situaci v Kosovu řekl Jaroslav Musial, senátor ČSSD. Obojakost jeho připomínek odrážela nejistotu ohledně toho, jak by se Česká republika měla chovat v NATO:

*„Osobně se domnívám, že akce NATO není v souladu s mezinárodním právem. Ale vzhledem k tomu, že jsme součástí aliance, musíme plnit smlouvu. Moje jediná připomínka je, že to mělo být se souhlasem Rady bezpečnosti OSN“.*¹³⁰

To znamenalo, že osobní názory a přesvědčení politiků by měly být předmětem výše uvedených pokynů.

¹²⁹ Etnické čistky a vyhánění ze strany ústředních orgánů a bezpečnostních složek Srbska vůči Albáncům byly podle názorů tábora zastánců intervence nesporné. Tábor váhajících či zdrženlivých nepochyboval, že etnické čistky jsou nepřijatelné, ale pochyboval o relevanci informací a o příčinách a následcích vyhánění či lépe masových přesunů obyvatelstva. Komunisté či republikáni pak hodnověrnost informací o údajném násilí na Albáncích zcela popírali jako lživé.

Někdo ovšem upřednostňoval jiné argumenty než hodnověrnost či nepravdivost zpráv z kosovského bojiště: Právo Srbů na Kosovo jako kolébkou své civilizace, srovnávání Albánců se sudetskými Němci, právo státu bránit se ozbrojené vzpouře i argumenty stavící na česko-srbském přátelství a českém dluhu vůči srbskému národu (Srbové se hlásili jako dobrovolníci na obranu ČSR 1938, podpořili Československo v roce 1968 masovými demonstracemi atd.).

¹³⁰ Anketa LN: Souhlasíte s postupem NATO v Jugoslávii? *Lidové noviny*. 12. dubna 1999.

Přestože útoky již tehdy začaly, otázka, čemu dát přednost: silovému rozhodnutí nebo vyjednávání, vedlo debatu k ještě většímu zmatku a nejasnosti ohledně vyhlídek na jeho řešení.

Nejednoznačně se vyslovila i předsedkyně Senátu České republiky Libuše Benešová:

„Myslím, že nejenom já, ale i celá Česká republika je loajální k alianci a respektuje důvody, které spojence vedly k útokům v Jugoslávii. Na druhé straně nám naše zkušenosti s Balkánem a srbskou stranou napovídaly, že představy západních mocností o tom, že leteckými nálety se krize rychle vyřeší, byly velmi optimistické“.¹³¹

Benešová si tedy nebyla jistá, jestli zásah vojsk aliance pomůže zamezit zvěrstvům, k nimž na Balkáně aktuálně docházelo. Její postoje ohledně Srbů odrážely myšlenku o tom, že se národ balkánského státu nevzdá, pokud by čelil cizí hrozbě ze strany NATO a nepodřídí se diktátu a nátlaku. Historické zkušenosti se Srbskem dávaly za pravdu. Benešová a část dalších politiků nevyjadřovali přímo sympatie k Srbsku, ale vnímali cizí diktát a užití síly jako málo efektivní, vzhledem k zkušenosti se srbským odporem proti cizí agresi za první i druhé světové války.

Za zmínku stojí třenice dvou hlavních politických stran České republiky, které vznikly v polovině dubna 1999. Zatímco většina sociálních demokratů nebyla spokojena s vládním souhlasem s útoky na Svazovou republiku Jugoslávii a litovala je, většina straníků ODS byla spíše pro bombardování a litovala, jak v nastalé krizi vystupoval jejich stranický vůdce.¹³²

Ideologickou nekonzistenci vlády a štěpení na české politické scéně dokládaly konkrétní postoje dvou dlouhodobých členů české diplomacie - Karla Kovandy a Ivana Bušniaka. Kovanda, tehdejší velvyslanec České republiky v NATO a EU, podpořil závěry NATO ohledně režimu Slobodana Miloševića a souhlasil s bombardováním Srbska. Na druhé straně stál Bušniak, tehdejší velvyslanec České republiky v Bělehradě, který zpochybnil diplomatické zprávy o srbské politice označené jako

¹³¹ Anketa LN: Souhlasíte s postupem NATO v Jugoslávii? *Lidové noviny*. 12. dubna 1999.

¹³² Kosovo: Špičky ČSSD a ODS se shodují, straníci ne. *Lidové noviny*. 19. dubna 1999.

etnické čistky a podpořil jednání se srbským režimem.¹³³ Bušniak na konci března roku 1999 hlasování o otázce rozšiřování náletů a vyjádření podpory NATO komentoval, že

*„...západ situaci nerozumí, protože jeho novináři nejsou objektivní“.*¹³⁴

Nejednomyslné rozhodnutí českých politiků ovlivnilo vztah mezi nimi a zástupci NATO. Během diskuse o otázce rozšíření bombardování nebyli poslanci a ministři schopni tento problém včas projednat a dát vyčerpávající odpověď. Žádost o prodloužení doby diskuse na dvě hodiny způsobila v NATO krajní neklid. Javier Solana a Madeleine Albrightová byli roztrpčení.¹³⁵

Tehdejší velvyslanec České republiky ve Spojených státech Alexandr Vondra vyjadřoval podporu činům NATO v Jugoslávii. Byl jedním ze signatářů výzvy „J sme v NATO“, vyzývající k spoluodpovědnosti České republiky za bombardování. Svůj postoj vysvětloval:

*„byli jsme členy aliance teprve několik týdnů a jen těžko jsme mohli říct: “Sorry, do toho s vámi nejdeme“.*¹³⁶

Jeho snaha přesvědčit české poslance o účinnosti úderů NATO po dlouhou dobu neměla pozitivní výsledek a nepomáhal ani pokus vysvětlit bombardování humanitárními cíli. Mnoho zástupců sociálních demokratů a liberálních konzervativců považovalo "humanitární fráze" za známky pokrytectví. Místopředseda ODS Miroslav Macek říkal, že

*„nevěří velkým humanistickým frázím, kterými je bombardování ospravedlňováno...“.*¹³⁷

¹³³ TESAŘOVÁ, Monika. Postoj českých elit k bombardování Jugoslávie [online]. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 6. 6. 2017. (Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/k1gf8/> 13.08.2019).

¹³⁴ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Druhé vydání. Praha: Plus, 2018. s. 661.

¹³⁵ Tamtéž, s. 663.

¹³⁶ VONDRA, Alexandr a MATĚJKOVÁ, Jolana. *Děda se taky nebál: rozhovor s Alexandrem Vondrou*. Praha, 2012. s. 147.

Ale je dodnes nejasné, jestli to byla pravda.

¹³⁷ Kvůli válce v Kosovu je ODS v největší krizi od „Sarajeva“. *Lidové noviny*. 6. dubna 1999.

Člen ústředního výkonného výboru ČSSD a poslanec Karel Černý se zase domníval, že

*„...prezident Havel, který je považován za humanistu, schvaluje zabití v Jugoslávii“.*¹³⁸

Na víkendovém sjezdu ČSSD ve dnech 10. - 11. dubna 1999 byl 341 delegáty podepsán dopis velvyslanci Jugoslávie Djoko Stojičićovi, ve kterém byly útoky NATO na Jugoslávii označeny za akt agrese:

*„Agrese má být zvána agresí a nikoliv humanitárním úsilím. Úsilí o dohodu by se nikdy nemělo vynucovat bombami a řízenými střelami“.*¹³⁹

Kromě toho, odkaz na solidaritu s aliancí u nich rovněž neměl úspěch.

Po zahájení vojenské operace NATO na území Jugoslávie byl jednou z nejdůležitějších otázek české politické reprezentace problém ospravedlnění intervence na území suverénního státu. Vojenská intervence NATO v Jugoslávii vyvolala řadu otázek týkajících se mezinárodního práva.¹⁴⁰ Existují právní důvody pro překonání tradičního principu mezinárodního práva, podle něhož mohou státy svobodně disponovat vnitřními záležitostmi, které považují za nezbytné, bez vměšování zvenčí? Jsou jeho činy v souladu s ustanoveními Charty OSN? Je účast v konfliktu mimo zónu NATO a není reakcí na ozbrojený útok na jednoho z jeho členů přípustná podle Severoatlantické charty?

Vzhledem k tomu, že v české společnosti byla dominantně přítomna představa, že aliance je protipólem proti ruské, násilím vynucované hegemonii, symbolem demokracie a respektování

¹³⁸ ČSSD ani ODS necítí závazky ČR vůči alianci. *Lidové noviny*. 29. března 1999.

¹³⁹ Desítky delegátů podpořily Jugoslávii. *Lidové noviny*. 12. dubna 1999; Nálety vyvolaly v ČSSD emoce. *Mladá fronta Dnes*. 12. dubna 1999; "Agrese nemá být zvána humanitárním úsilím". *Lidové noviny*. 12. dubna 1999.

¹⁴⁰ Více: kapitola 4.

lidských práv, bylo rozhodnutí představitelů NATO zasáhnout v Kosovu bez usnesení Rady bezpečnosti OSN¹⁴¹ pro nezanedbatelnou část českého veřejného mínění hlubokým zklamáním.

3.2. Slobodan Milošević v české politické debatě

V mediálních projevech v České republice se od samého začátku bombardování režim Slobodana Miloševiče pojil s pojmy *autoritativní a autokratický, fanatický, agresivní*. Rozporuplné reakce na osobu Miloševiče bylo slyšet od politiků napříč stranickým spektrem. Negativní konotace na jméno Slobodana Miloševiče zaznívaly od představitelů US („*Prezident Slobodan Milošević je...normální komunistický fanatik*“¹⁴²) a prezidenta. Někteří zástupci ČSSD a ODS (Miloš Zeman, Egon Lánský, Václav Klaus) byli ve svých postojích zdrženlivější. Mysleli si, že je přece možnost jednat s jugoslávským prezidentem. Například sociolog Ivan Gabal poznamenal, že Klaus si bude muset zvolit mezi Miloševičem a Javierem Solanou, což jednoznačně nebylo ve prospěch prvního. Pavel Rychetský, místopředseda vlády, otevřeně nazýval Miloševiče *tyranem a zrůdou*.¹⁴³

Havel přímo obvinil Miloševiče, že byl vinen za konflikt v Kosovu. Prezident byl přesvědčen, že Miloševič má přímou účast na tom, co se děje na území Srbska a Kosova: zbavení Kosova jeho autonomie, omezení práv a svobod občanů albánské národnosti, etnické čistky proti kosovským Albáncům, jakož i humanitární katastrofa a masová emigrace. Havel postavil Miloševiče proti celému západnímu „demokratickému“ světu. Odvolával se na skutečnost, že jugoslávský prezident

¹⁴¹ Rada bezpečnosti OSN odmítla odsoudit úderý aliance v poměru 12 ku 3. Rezoluce odsuzující použití síly členy NATO proti Jugoslávii byla navržena 25. března 1999 Ruskou federací, Běloruskem a Indií.

¹⁴² Macek, Gross a Filip proti úderům, Ruml a vedení lidovců rozhodně pro. *Právo*. 29. března 1999.

¹⁴³ Jen málo politiků má na zásah NATO jasný názor. *Lidové noviny*. 26. března 1999.

odmítl podepsat mírovou smlouvu v Rambouillet.¹⁴⁴ Severoatlantická aliance chválila českého prezidenta v jeho přesvědčení, že bombardování bylo nezbytné k záchraně lidských životů a ukončení lidského utrpení.¹⁴⁵ Podle prezidenta, se dávné dobré vztahy s Jugoslávií, kterými se zaštiťují čeští politici, když odmítají útok NATO na srbské cíle, nedaly směřovat s nynějším agresivním režimem Slobodana Miloševiče.

*„Tato chyba vede k tomu, že se lidé vyjadřují k věcem, o nichž vlastně ani moc nevědí a kde si pletou páté přes deváté.“*¹⁴⁶

Téma, zda je Milošević odpovědný za řádění prováděné v Kosovu nebo není, bylo v komentářích čelných politických představitelů české reprezentace rychle utlumeno. V postojích českých politiků se objevilo přesvědčení, že mír na Balkáně bylo možné dovolit jen pomocí spolupráce s legitimní hlavou jugoslávského státu. Jméno Slobodana Miloševiče bylo zatlačeno do pozadí a aktuálnější se najednou stala otázka pozemní intervence v Jugoslávii. Možným důvodem přerušení zájmu českých politiků o osobu šéfa SRJ se stala skutečnost, že politici si uvědomili, že nejen srbské vojenské a polovojenské jednotky, ale také kosovská osvobozenecká armáda páchaly v Kosovu zločiny a etnické čistky. Lubomír Zaorálek (ČSSD) se domníval, že „*organizovaný zločin slouží k financování Kosovské osvobozenecké armády*“.¹⁴⁷ Miloš Zeman se na konci dubna 1999 vyjadřoval,

¹⁴⁴ SRJ a Slobodan Milošević požadovali písemné potvrzení statusu Kosova jako autonomního regionu v rámci republiky, respektive Srbska. Podle návrhu smlouvy však měla být svolána konference, která po třech letech rozhodne o osudu Kosova. Předpokládalo se, že o statusu a osudu Kosova by neměli rozhodovat rozhodovat všichni občané SRJ, ale pouze obyvatelé Kosova, kde Albánci představovali drtivou většinu. Smlouva tak fakticky předpokládala budoucí nezávislost pro Kosovo.

Kromě toho se předpokládalo, že Severoatlantická aliance bude mít neomezený přístup na celém území SRJ, což v této situaci znamenalo ztrátu suverenity nejen nad Kosovem, ale i nad celým územím republiky.

Vedení Svazové republiky Jugoslávie nemohlo s takovými podmínkami souhlasit. In: KŘÍŽ, Zdeněk. *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů: komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2012. s. 49-50; TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. s. 361.

¹⁴⁵ HAVEL, Václav a ZELENKA, Jan, ed. *Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. Praha: Torst, 1999. s. 194-195.

¹⁴⁶ O Kosovu se podle Havla začalo mluvit až „s křížkem po funuse“. *Hospodářské noviny*. 1. dubna 1999.

¹⁴⁷ Zásah omezí mafii, míní poslanci. *Právo*. 26. března 1999.

že „...i ona (Kosovská osvobozená armáda - UČK - pozn.) se dopouští teroristických činů“.¹⁴⁸ Častěji se ozývaly pochyby a obavy, že možná mír na papíře nepřinese konečný reálný mír „na půdě“. Politici byli vystaveni strachu před nepředvídatelností v rámci všech politických stran. Kromě toho, čeští politikové si začali uvědomovat, že útok NATO škodí obyvatelstvu Svazové republiky Jugoslávie více než politickému vedení balkánského státu. Lidská rovina začala převážet nad politickou.

Navzdory zájmu o Slobodana Miloševiče byli politici ze strany sociálních demokratů a liberálních konzervativců přesvědčeni, že ve Svazové republice Jugoslávii byla vážně porušena lidská práva. Za autokrata označoval Miloševiče i premiér Miloš Zeman. Michael Žantovský, šéf zahraničního výboru Senátu, poté, co bylo odmítnuto vyjádření plné podpory České republiky akcím vojsk NATO, označil jugoslávského prezidenta za „vlka“, který by zůstal celý:

„Nebudeme se plně identifikovat, necháme kozu - tedy alianci, se nažrat, aby vlk, tedy Miloševič, mohl zůstat celý,“ prohlašoval Žantovský.¹⁴⁹

Žantovský tu však používal figury, kdy personifikoval SRJ s démonizovaným Miloševičem (to byla válka ne proti Srbsku, ale proti tyranovi, diktátorovi Miloševičovi). Žantovský tímto příslovím poukazyval na nemožnost řešení sporu bez způsobení škody jedné straně. Žantovský to navíc obracel. Původně by mělo být: aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Nazýval tedy Miloševiče (Srbsko) vlkem (agresorem) a NATO „kozou“ (obětí), jejich role byly však vyměněny.

„Je to (o Miloševičovi) vynikající taktik, jenž hraje s mezinárodním společenstvím“ - říkal Jiří Dienstbier.¹⁵⁰

Ministr zahraničí Jan Kavan 19. dubna 1999 prohlásil, že na rozdíl od americké ministryně zahraničí Madeleine Albrightové si myslí, že je třeba dále jednat s Miloševičem. A to i přesto, že se srbské síly pod Miloševičovým vedením dopouštějí etnických čistek.

¹⁴⁸ Zeman: Odzbrojit kosovskou armádu. *Právo*. 26. dubna 1999.

¹⁴⁹ ČSSD a ODS zablokovaly vyjádření plné podpory NATO. *Lidové noviny*. 15. dubna 1999.

¹⁵⁰ Dienstbier: Bombardování nemusí vyřešit vůbec nic. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

„Jsem zarytým odpůrcem etnických čistek. Vnímám a chápu nechut' svých kolegů k jednání s panem prezidentem Miloševićem. Avšak ve chvíli, kdy je Milošević faktickým vládcem Bělehradu, je třeba jednat s ním,“ uváděl Kavan.¹⁵¹

3.3. Jiří Dienstbier a jeho vidění konfliktu

Zcela odlišnou od všech stran a státníků pozici zastával zvláštní zpravodaj OSN pro lidská práva v bývalé Jugoslávii Jiří Dienstbier. Nebyl sice jediný, kdo protestoval proti leteckým útokům v Jugoslávii, ale důvod měl jiný než ostatní politici. Domníval se, že letecký úder vojsk NATO byl předem odsouzen k neúspěchu, protože žádná armáda aliance nezná balkánský terén. Od samého počátku války doporučoval pozemní operaci v Jugoslávii.¹⁵²

Dienstbier, obeznámený se situací na Balkánském poloostrově a často obviněný z pro-srbských pozic, byl ve funkci zvláštního zpravodaje OSN pro lidská práva přesvědčen, že zabránit dalšímu násilí v Jugoslávii lze pouze nasazením pozemních sil na území balkánského státu.¹⁵³ Obviňuje Slobodana Miloševiče ze zločinů proti lidskosti, Dienstbier si nebyl jistý, zda by NATO mohlo tento „boj“ vyhrát. Miloševič se v očích Dienstbiera jeví jako neotřesitelný člověk, který je schopen odolat všemu a neochotný vzdát se. Dienstbier implicitně vinil mezinárodní společenství z toho, že je nerozhodné a pomalé, protože se bojí mluvit o možnosti nasazení pozemních sil. Neochota hrozby účasti pozemních sil by mohla dát prezidentovi Svazové republiky Jugoslávie možnost udržet Kosovo.¹⁵⁴

Jiří Dienstbier se domníval, že bombardování nemůže pokračovat donekonečna, a proto operace NATO bude velkou ostudou západního světa. Dienstbier si myslel, že „bombardování bude velká blamáž“.¹⁵⁵

¹⁵¹ Kavan: s Miloševićem musíme dále jednat. *Mladá fronta Dnes*. 20. dubna 1999.

¹⁵² Souhlasu poslanců předcházela bouřlivá debata. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

¹⁵³ Dienstbier: Hrozit se mělo spíše vojenským obsazením Kosova. *Právo*. 26. března 1999.

¹⁵⁴ Dienstbier: Bombardování nemusí vyřešit vůbec nic. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

¹⁵⁵ Souhlasíte s útokem NATO na Srbsko? *Lidové noviny*. 25. března 1999; Řekli k zásahu. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

„Bombardování je nejnovější chybou, již se mezinárodní společenství v posledních deseti letech dopustilo, byť v dobrém úmyslu,“ prohlašoval Dienstbier.¹⁵⁶

Dienstbier obhajoval demokratické řešení konfliktu a nabízel všem silám, aby podporovaly společenské demokratické instituce v Jugoslávii, a viděl pozemní operaci jako nejsprávnější variantu. Podle jeho názoru, „...[bombardováním] se zašlápou poslední zbytky demokratických sil v Jugoslávii“. Byl však přesvědčen, že NATO nebude riskovat životy své armády.¹⁵⁷ Kromě toho Dienstbier myslel, že aliance nezná účel svého bombardování. Vyčítal politickému establishmentu České republiky a NATO, že na Balkánském poloostrově vytvořily pekelnou situaci svojí nečinností. Nejsilnější země světa (NATO) si byly jisté, že pomalý konflikt v Jugoslávii bude vyřešen bombami.¹⁵⁸

Podle Jiřího Dienstbiera a některých politiků sociálnědemokratického směru, kteří kritizovali NATO za nerozhodnost použít pozemní operace v Jugoslávii, Milošević mohl provádět svá zvěrstva bez obav ze strany západních sil. Jugoslávské vedení, které vnímalo postoje západních politiků jako vměšování do vnitřních záležitostí státu, se přesvědčovalo, že si aliance nemůže poradit s postupem na Balkáně. Bombardování Miloševićovi hrálo do karet, aby přesvědčoval svůj národ v tom, že západní síly byly ztělesněním zla a nespravedlnosti.

Podle Dienstbiera nálety Severoatlantické aliance odhalovaly skryté problémy NATO. Aliance nevěděla svoji vlastní roli po skončení studené války. Bombardování donekonečna nemohlo v žádném případě přinést očekávaný mír a bezpečí. Dienstbier se domníval, že Severoatlantická aliance svými nálety spíše porušovala lidská práva než se o to zasazovala. Dopad bombardování by dle Dienstbiera odnášeli především obyčejní Srbové¹⁵⁹, ale ne Milošević. Jiří Dienstbier se domníval, že struktury NATO zanedbávaly humanitární a občanské problémy, aby politicky

¹⁵⁶ Dienstbier kritizuje útoky. *Lidové noviny*. 2. dubna 1999.

¹⁵⁷ Zvlášť tato obava by měla stoupat po zajetí tří amerických vojáků jugoslávskými jednotkami 1. dubna 1999. In: Před realitou „etnického čištění“ neunikne ani aliance. *Lidové noviny*. 2. dubna 1999.

¹⁵⁸ Bombardování vrhlo situaci v Jugoslávii do slepé uličky. *Právo*. 5. května 1999.

Avšak podle průzkumu veřejného mínění v Jugoslávii, 78 procent Srbů Srbové bylo připraveno bránit svou vlast před vzdušnou nebo pozemní intervencí, jak tomu bylo během druhé světové války. In: ¹⁵⁹ Bombardování bude blamáž. *Právo*. 25. března 1999.

destabilizovaly režim Slobodana Miloševiče. Jiří Dienstbier tvrdil, že balkánská operace NATO způsobila vyšší počet civilních obětí než kosovský konflikt, za účelem řešení kterého byla údajně provedena.¹⁶⁰ Podle Dienstbiera zásah NATO místo zabránění etnické čistce ji naopak zhoršil a připouštěl, že „budou-li pokračovat současné alianční nálety, provázené nechtěnými civilními oběťmi, tak bude počet zabitých při bombardování možná větší než při srbsko-albánském konfliktu za celý loňský rok“.¹⁶¹ Ačkoli byl tento problém vyřešen, nežádoucí konflikt si vyžádal životy tisíc lidí a desítky tisíc ztratilo důvěru v návrat domů, nalezení svých blízkých a příbuzných, řešení problémů v oblasti životního zabezpečení a bezpečnosti.

Pozemní operace by se podle názoru Jiřího Dienstbiera stala legitimním nástrojem řešení zdlouhavého konfliktu na Balkáně kvůli tomu, že na pozemní operaci by se měly dohodnout nejen členské státy NATO, ale i stálí členové Rady bezpečnosti OSN včetně Ruska a Číny¹⁶², a také Svazová republika Jugoslávie. To by se stalo přijatelným pro Miloševiče kvůli naději na udržení Kosova v rámci SRJ.

Třebaže Dienstbier byl zvláštním zpravodajem OSN pro bývalou Jugoslávii, vycházel z toho, že mezinárodní práva v tomto případě nebyla porušena, protože tento konflikt nebyl čistě vnitřní, ale rozšířil se do celého regionu (nebo světa). Kosovský respektive Jugoslávský konflikt byly právě takovým (globálním) konfliktem. Dienstbier se domníval, že kvůli nedostatku mezinárodních právních instrumentů spojených s „humanitární intervencí“, bylo možné pokládat, že NATO mělo mandát mezinárodního práva. Dienstbier viděl v Miloševičovi válečného zločince, který by měl být potrestán. Proto v dohodě o mezinárodním trestním tribunálu pro válečné zločince viděl dobré znamení.¹⁶³

Dienstbier konstatoval, že západní instituce dávaly v rozpadající se Socialistické federativní republice Jugoslávie přednost ambicím některých národních elit před ostatními. V této chvíli skoro žádný politik západní orientace nevěřil tomu, že kosovské gerilové jednotky (UÇK) také páchaly zvěrstva a etnické čistky na srbských obyvatelích Kosova. Kosovští Albánci a UÇK byli v očích

¹⁶⁰ DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 125.

¹⁶¹ Dienstbier pro okamžitý konec bombardování. *ČTK*. 5. května 1999.

¹⁶² Dienstbier: Hrozit se mělo spíše vojenským obsazením Kosova. *Právo*. 26. března 1999.

¹⁶³ Bombardování bude blamáž. *Právo*. 25. března 1999.

těchto politiků jen obětmi srbského řádění. To se stalo katalyzátorem konfliktů na Balkáně. Dienstbier byl v podstatě nakloněn pozici Václava Klause, který byl přesvědčen, že za to, co se děje na Balkáně, jsou zodpovědné západní instituce. On a Václav Klaus věřili, že to byly právě útoky vojsk NATO, které způsobily katastrofu a destabilizaci celého balkánského poloostrova.

„...když jsem naznačoval, že kroky NATO nemusí přinést přesně ty výsledky, které se od nich očekávají...“¹⁶⁴

Dienstbier bezvýhradně řekl, že v otázce vztahu k Balkánskému poloostrovu byli s prezidentem na opačných stranách zpočátku.

Dienstbier otevřeně kritizoval Organizaci spojených národů za to, že neměla účinné nástroje reagovat a překážet diktátorům, jako je Milošević, kteří jednali zločinně proti svým lidem. Ačkoli věřil, že NATO respektuje autoritu OSN a že akce bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN byla v tomto případě extrémním opatřením.

V případě České republiky působil Dienstbier jako teoretik aktivní účasti v alianci. Aby Česká republika jako plnoprávný člen prosazovala v rámci aliance svůj vlastní postoj, ne aby slepě podřizovala tomu, s čím nesouhlasila. Domníval se, že České republice stále chybí uvědomění, že *„Jsme v alianci“¹⁶⁵*.

3.4. Paměť Mnichova

V České republice byla koncem 90. let v kolektivní paměti hluboce ukotvena vzpomínka na jugoslávský postoj k sovětské intervenci v roce 1968. V širokém povědomí české společnosti tehdy ještě zůstávala skutečnost, že v roce 1968 prezident Socialistické federativní republiky Jugoslávie Josip Broz Tito odsoudil vstup sovětských vojsk a vojsk zemí Varšavské smlouvy do Československa a poskytl také útočiště tisícům Čechů a Slováků, z nichž mnozí se přes Jugoslávii posléze přesunuli na Západ. I když Tito sám nebyl srbského původu, v české historické paměti byla

¹⁶⁴ O Kosovu a naší společné zodpovědnosti. *Večerník Praha*. 2. dubna 1999.

¹⁶⁵ KRAMER, Alexandr. *Interview: 126 novinářských rozhovorů z Práva z let 1997-2000*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001. s. 453.

rozšířena představa o úzkém propojení nebo dokonce totožnosti Jugoslávců se Srby jakožto největším jugoslávským národem. Pravděpodobně si mnoho lidí rovněž uvědomovalo jistou paralelu mezi postavením Srbů v Jugoslávii a s postavením Čechů v Československu a z toho pramenily vůči Srbům jejich sympatie a porozumění. Kromě toho, měli Češi vlastní zkušenost s mnichovskou dohodou z roku 1938, kdy velmoci donutily jejich stát, Československo, k odstoupení významných částí území ve prospěch agresivního souseda pod záminkou naplnit právo na sebeurčení neloajální a násilně se chovající menšiny.

Na druhou stranu však přirovnání ke Mnichovu používali, ovšem v opačném významu, i stoupenci útoků NATO. Místopředseda US Vladimír Mlynář se například domníval, že Severoatlantická aliance neměla jinou možnost než zasáhnout. S odkazem na *“Mnichov“* Mlynář soudil, že světové společenství by takové případy nemělo povolit:

*„Podle mě aliance vyčerpala všechny možnosti. Vnímám to jako příslušník národa, který zažil Mnichov, kdy byla ve jménu “zachování míru” obětována naše země Hitlerovi. Zvláště my, Češi, bychom měli mít pochopení pro to, co se dnes NATO rozhodlo dělat. Trauma Mnichova by nám mělo dát lepší porozumění“.*¹⁶⁶

Jan Zahradil hledal paralely mezi Mnichovem a situací v Kosovu a domníval se, že pokud mezinárodní společenství bude ustupovat před Miloševićem, jako to bylo v roce 1938 politikou appeasementu ze strany evropských politiků, se rozhoří nový konflikt minimálně na celém Balkáně.¹⁶⁷ Naopak Lubomír Zaorálek neviděl shodu mezi roky 1938 a 1999, protože Srbové, podle jeho úsudku, prováděli na kosovských Albáncích zvláště agresivní politiku. Čechoslováci si takové politiky vůči sudetským Němcům nedovolovali.¹⁶⁸

Egon Lánský také vysvětloval nedostatek paralely s Mnichovem právě přes prizma vztahů Češi x Sudetští Němci a Srbové x Kosovští Albánci. Podle jeho mínění Milošević potlačoval a zmasakroval vlastní lidi, což se v roce 1938 ze strany československého režimu nedělo:

¹⁶⁶ Zeptali jsme se Vladimíra Mlynáře. *Právo*. 31. března 1999.

¹⁶⁷ Letecké údery NATO proti Jugoslávii. *Radiožurnál - Radioforum*. 25. března 1999.

¹⁶⁸ Tamtéž.

*„...proti ní (německé menšině v Československu v roce 1938 - pozn.) se neděl státní teror tak, jako tomu dlouhodobě bylo v Jugoslávii Slobodana Miloševiče“.*¹⁶⁹

Když si premiér vzpomínal na „Mnichov“, snažil se vysvětlit svůj souhlas s leteckými údery NATO, protože couvání, stejně jako v případě událostí před druhou světovou válkou, nebylo bezpečné.¹⁷⁰

Svazová republika Jugoslávie vypadala v očích České republiky jako nástupce všech předchozích jugoslávských režimů. Takové vděčnosti byly zbaveny například Kosovo a kosovští Albánci. Jugoslávie v českém vnímání rovnala se Jihoslované, Albánci naopak byli nespolehlivou menšinou, i když podle jugoslávské socialistické ideologie byli rovnoprávními občany.

Například, v úryvku z novin „Rzeczpospolita“, vytištěném v „Lidových novinách“ s názvem „Historické kořeny české váhavosti“ je přímá narážka na vnímání Mnichova Čechy,

„Testem loajality ke spojencům a zkouškou zralosti politických elit se stala pro Čechy válka v Jugoslávii. Kosovská tragédie přinutila Čechy k vážným rozhovorům o sobě samých, uvedla do pohybu historickou paměť (vyhnání Albánců z Kosova připomnělo vysídlení sudetských Němců) a vyprovokovala diskuse o chápání národního a státního zájmu. (...) Proč se nepokoušel premiér Zeman vysvětlit občanům rozhodnutí aliance? Pravděpodobně převážily vlastní pochybnosti a obava, jak Češi, kteří nebyli vstupem do NATO nadšeni, přijmou zprávu o náletech na zemi, spojovanou s příjemnou dovolenou a podporou „pražského jara“... Váhání a nejednoznačné postoje mnohých českých politiků v těžkých chvílích mají své kořeny v historii, říká český politolog a prezidentův poradce Jiří Pehe. České politické elity nejprve nevědí, jak se zachovat, a potom vybírají tzv. menší zlo. Tak tomu bylo v září 1938, kdy ve jménu záchrany národa navzdory vyhlášené mobilizaci politici souhlasili s německým protektorátem. (...) Ustupování silnějším a opakující se kapitulace nejvyšších státních představitelů daly vzniknout oportunistu a

¹⁶⁹ Rozhovor s Egonem Lánským a Jiřím Šedivým o situaci v Jugoslávii. *Frekvence 1*. 26. března 1999.

¹⁷⁰ Chtít mír za každou cenu může být nebezpečné. *Právo*. 3. dubna 1999.

*přetrvávajícímu přesvědčení, že nejdůležitější je přežít, a o dějinách země a světa at' rozhodují jiní, silnější“.*¹⁷¹

Váhání ze strany českých politických představitelů byly interpretovány v polském článku jako znak slabosti. Podle mínění polského média tito váhající politikové neměli vlastní názor na bombardování v Jugoslávii a necítily se odpovědnými za ty události, i když republika již byla členem aliance. Kritika ze strany *Rzeczpospolity* odpovídala havlovské kritice českých váhavců. Avšak váhání ze strany českých politiků byla vyzvána jak vztahem k Jugoslávii a negativním přístupem k NATO, tak ujištěním, že útok nemohl vyřešit konflikt.

Jiří Pehe si byl jist, že trauma Mnichova také ovlivňovala postoje českých politických reprezentantů. Dlouhou dobu se český národ nacházela v područí jiných mocností a hlavním cílem bylo přežít. Proto v českých občanech rostla nedůvěra k používání síly a ultimátu, co se právě vynořilo v období bombardování Svazové republiky Jugoslávie. Pehe srovnával NATO a Varšavskou smlouvu a domníval se, že v českém povědomí stále přetrvávala přesvědčení, že proti moci silných není možné protestovat.¹⁷²

Jak v roce 1938, tak o třicet let později byly české politické elity prakticky zbaveny možnosti rozhodnout o osudu své země. Politika vytvořená „*velkými a silnými*“ v letech 1938, 1968 a 1999 byla jasným příkladem přístupu k malým státům. Česká republika, se nezajímala o zahraničněpolitické dění. Ačkoli v roce 1968 nešlo o odtržení části státu, na rozdíl od ostatních dvou případů, ve všech třech klíčových událostech hrál roli pokus o omezení suverenity konkrétního státu. Československo mohlo čekat na pomoc od Království Jugoslávie v roce 1938¹⁷³

¹⁷¹ Mínění odjinud. *Lidové noviny*. 14. dubna 1999. Světové deníky o postoji ČR k náletům NATO na Jugoslávii. *Lidové noviny*. 15. dubna 1999.

¹⁷² Krize v Kosovu a slabost české elity. *Lidové noviny*. 8. dubna 1999.

¹⁷³ Objevovaly se údaje, že do 60 tisíc dobrovolníků z Království Jugoslávie bylo připraveno přijít na pomoc Československu. Například, podle údajů československého velvyslanectví v Bělehradě se v několika dnech podepsalo na 2300 lidí. Avšak jugoslávská Stojadinovičova vláda dala jasně najevo, že se Československá republika s pomocí nemůže počítat. In: SOVILJ, Milan. *Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939-1941: od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie*. Vydání první. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. s. 41.

a získalo podporu v roce 1968¹⁷⁴. Tak proč spřátelený stát nemohl očekávat pomoc a odplácení od nezávislého a demokratického státu střední Evropy?¹⁷⁵ Pro Srby postoj Čechů k bombardování byl velkým zklamáním. Zvláště postoje Václava Havla, který byl pro Srby zastáncem humanity a řešení konfliktu mírovými prostředky.¹⁷⁶

Pro české politiky paralela mezi Mnichovem roku 1938 a Jugoslávií roku 1999 byla především přehodnocením svého místa ve světové politice. Během let po pádu komunistického režimu v Československu se čeští respektive českoslovenští politici snažili oživit zahraniční politiku, která po padesát let byla přizpůsobena zájmům jiných. Snaha o začlenění do mezinárodních paktů, včetně Severoatlantické aliance nebo Evropské unie, se mohla stát tím pravým oživením. Česká republika vstoupila do NATO, aby nedocházelo k novým „Mnichovům“. Avšak, aby se tak nestalo, česká politika by se měla naučit říkat „ano“ nebo „ne“.

¹⁷⁴ Demonstrace dělníků, profesorů a studentů v Bělehradu, Záhřebu či Ljublani včetně proti vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa, poskytnutí azylu a emigrační pomoc, odsouzení okupace jak obyčejnými lidmi, tak i vedením Jugoslávie.

¹⁷⁵ Podoba mezi situací v roce 1999 a Mnichovem 1938 byla patrná zčásti. Obě události měly dost podobnou formu, kde v každém ze států existovala početná národnostní menšina, vyžadující si právo na sebeurčení. Avšak se albánská menšina v Kosovu nedočkala podpory od svých etnických sousedů na rozdíl od sudetských Němců.

¹⁷⁶ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Někteří Srbové tvrdí, že Češi je teď zklamali*. Mladá fronta Dnes. 8. dubna 1999.

4. MEZINÁRODNÍ PRÁVO VE VÝROČÍCH ČESKÝCH POLITIKŮ

4.1 Organizace spojených národů v jugoslávské krizi

Mezinárodní právo tradičně reguluje vztahy mezi státy. Jeho vývoj je založen na představě, že všechny státy, bez ohledu na jejich velikost a relativní sílu, mají stejná práva, jsou si rovnocenné a že každý je na svém území svrchovaný. Výsledkem je, že z principu mezinárodní právo považuje vnější zásah do záležitosti jakéhokoliv státu za nelegální čin.

Někteří čeští politici byli přesvědčeni¹⁷⁷, že zákonnost a legitimita zásahu ze strany NATO byly z hlediska mezinárodního práva pochybné.¹⁷⁸ Idea legality použití síly v zájmu mezinárodní bezpečnosti však zároveň vycházela z principů, ke kterým se hlásí OSN. Takový zásah se může stát legálním, pokud o něm rozhodne OSN, nebo jejím jménem Rada bezpečnosti. Koncept humanitární války je však přesto s mezinárodním právem a s Chartou OSN v rozporu. Ta totiž zemím zakazuje, aby používaly ozbrojené síly jednostranně, bez souhlasu mezinárodní komunity reprezentované výlučně OSN. Princip nedotknutelnosti svrchovanosti nějakého státu však není ani podle mezinárodního práva absolutní. V mezinárodním právu existují možnosti vnějšího zásahu za některých podmínek. Do roku 1945 v mezinárodním právu neexistoval všeobecný zákaz použití síly, ačkoli od začátku 20. století proces omezení jeho použití postupně začal. Po přijetí Charty OSN se však situace změnila. Odstavec 4 článku 2 Charty OSN zakazoval hrozbu síly a její použití

¹⁷⁷ Měli pochybnosti například ministr vnitra České republiky Václav Grulich, místopředseda vlády pro legislativu Pavel Rychetský, senátor za ČSSD Jaroslav Musial a komunističtí politici. Čeští politici by se měli vyrovnat se skutečností, že princip svrchovanosti zemí je podřízen obecnějším principům včetně zásady ochrany lidských práv, na což dbaly země demokratického západního bloku, jehož hodnoty obdivovali a ke kterému chtěli patřit. Dění páchaná v Kosovu nebyla jakýmiisi vnitřními záležitostmi Svazové republiky Jugoslávie nejen proto, že tam údajně dochází k masakrům civilního obyvatelstva, ale protože státní násilí vyvolává vlnu uprchlictví, která pak destabilizuje okolní země a potažmo celou Evropu.

¹⁷⁸ Z hlediska legality operace *Allied Force* bylo důležité, že rezoluce OSN zmocňující NATO k vojenskému zásahu nebyla přijata. In: KRÍŽ, Zdeněk. *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů: komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2012. s. 25.

„jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů“.¹⁷⁹

Charta OSN stanoví dvě výjimky z tohoto pravidla, které se však nevztahují na humanitární zásahy. Zaprvé jde o individuální a kolektivní sebeobranu v případě ozbrojeného útoku na stát (článek 51). Za druhé, donucovací opatření vycházející z mandátu Rady bezpečnosti OSN (kapitola VII Charty).¹⁸⁰ V takovém případě může Rada bezpečnosti přijmout veškerá možná opatření, včetně diplomatických, hospodářských a jiných sankcí. Za účelem ukončení hrozby dané země a obnovení míru a bezpečnosti má Rada bezpečnosti právo použít sílu a rozhodnout o mezinárodním ozbrojeném zásahu.

Samotná Rada bezpečnosti OSN je oprávněna jednat, pokud existuje hrozba míru a bezpečnosti. Tato opatření byla zajištěna rezolucemi Rady bezpečnosti OSN.¹⁸¹ První znamená, že země, organizace nebo událost může být označena jako potenciální hrozba pro mezinárodní mír a bezpečnost. Druhým, účinnějším nástrojem může být rozhodnutí (prostřednictvím usnesení) o použití nezbytných opatření, včetně použití síly, proti organizaci nebo státu, které jsou označeny za potenciální hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. Zde potřebujeme společné rozhodnutí všech stálých členů Rady bezpečnosti OSN. Pokud k tomu dojde, může být zásah nazýván legálním. V konfliktu na Balkánském poloostrově se to nicméně nestalo. Přestože bylo schváleno první usnesení Rady bezpečnosti OSN (č. 1199 ze dne 23. září 1998), druhé rozhodnutí nebylo nikdy přijato pro

¹⁷⁹ Charta Organizace spojených národů. [online]. *Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*. (Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> 10.06.2020)

¹⁸⁰ POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Ozbrojené konflikty po konci studené války*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2012. s. 157.

¹⁸¹ BYERS, M. a CHESTERMAN, S., *Changing the rules about rules? Unilateral humanitarian intervention and the future of international law*. In: FALK, R., ELVER, H. and HAJJAR, L. *Human rights: critical concepts in political science*. London : Routledge, 2008, s. 400-424.

odpor Ruské federace a Čínské lidové republiky, které příslušný návrh vetovaly.¹⁸² Jelikož Kosovo bylo součástí Srbska, nešlo Miloševićovy zločiny, charakterizovat jako mezinárodní agresi. Nebyl ani napaden žádný člen NATO, takže aliance nemohla tvrdit, že jedná v sebeobraně. Svazová republika Jugoslávie nehrozila ani invazí žádné jiné zemi, takže nebyl žádný důvod pro preventivní úder. Rada bezpečnosti OSN schválila rezoluci požadující stažení plnicích srbských jednotek, ruští diplomaté, tradičně sympatizující s Jugoslávci/Srby, dali na srozuměnou, že vetují jakýkoliv krok, který by opravňoval k použití síly proti nim.¹⁸³

Operace NATO proti Jugoslávii byla bezprecedentní, protože poprvé od založení aliance - organizace sloužící k obraně svých členů - zahájila válku proti suverénnímu státu, který neohrožoval území nebo armády zemí NATO ani žádný sousední stát (jak to bylo, například, s Irákem a dokonce s Bosnou, jelikož sarajevská vláda vyzvala alianci k obraně státu), a činila tak bez výslovného souhlasu OSN. V Jugoslávii NATO vystupovalo jako mírotvorce, který se snažil předejít, aby tamnější krize nepřesáhla území Srbska a snažilo se tak tímto způsobem prokázat svoji nezávislou roli při řešení mezinárodních konfliktů. Z toho by pak mohla vyplynout pro alianci nově definovaná role pro její působení v Evropě (a ve světě). Ve sporu s OSN a OBSE se NATO rozhodlo demonstrovat, je organizací, která zaručuje mír a stabilitu ve světě. Vítězství v tomto konfliktu mělo přinést prudké oslabení všech mezinárodních organizací, s výjimkou NATO.

Skutečnost, že zásah proti Svazové republice Jugoslávie nezískal mandát od Rady bezpečnosti, byl bezprostředním důvodem kritiky spojeneckých útoků ze strany českých politiků. Důvodem kritiky spojeneckých útoků byla skutečnost, že zásah neměl mandát od RB OSN a druhotně, že důvody uváděné interventy byly zpochybňovány.

Rozporuplně se projevoval a vyvíjel také postoj českých politiků vůči skutečnosti, že NATO intervenuje nejen bez souhlasu OSN, ale také mimo území svých členských zemí. Český

¹⁸² Český historik a politolog Alexander Ort dospěl psal, že „vzhledem k tomu, že bylo předem známo, že v Radě bezpečnosti nebude možno pro odpor Číny a Ruska dosáhnout pověření k vojenskému zásahu proti Jugoslávii, rozhodlo se vedení NATO zahájit tento krok „v zájmu lidských práv“ bez pověření Radou bezpečnosti“. In: ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 281.

¹⁸³ ALBRIGHT, Madeleine Korbél. *Mocní a všemohoucí: úvahy o Bohu, Americe a mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2006. s. 72.

velvyslanec u NATO Karel Kovanda uvedl, že ani v samotném bloku neexistovala jednota v této otázce:

„Otázka mandátu je jedna z klíčových, u kterých doposud není shoda,“ říkal Kovanda s tím, že jsou země, které *“argumentují striktně, že NATO může jednat mimo svoji oblast působnosti jen s explicitním souhlasem (Rady bezpečnosti) OSN. “ČR patří, stejně jako USA, k těm státům, které na takové podmíněnosti zásadně netrávají. Naopak k zemím, které by se přísně držely principu mandátu Rady bezpečnosti OSN, patří Francie“*.¹⁸⁴

Podle Kovandy Česká republika, na rozdíl od stálého člena Rady bezpečnosti OSN - Francie¹⁸⁵, netrvala na tom, aby byla splněna podmínka explicitního souhlasu RB OSN s působností NATO mimo svoji oblast. V Praze na tiskové konferenci¹⁸⁶ velvyslanec České republiky při NATO si byl jist, že Česká republika má jasný postoj k použití síly ze strany Severoatlantické aliance a plně s ním souhlasí. Kovanda se snažil ukázat věrnost republiky závazkům NATO a byl si vědom toho, co se děje na Balkáně a že tomu nelze mlčky přehlížet. Soudil, že *„Česká republika musí dále posilovat svou důvěryhodnost uvnitř aliance...“*.¹⁸⁷ Skutečnost, že o tomto případě bylo rozhodnuto těsně před intervencí NATO v Jugoslávii, naznačoval, že osud Balkánu byl předurčen.

¹⁸⁴ Společný vstup do aliance nesjednotí názory, říká Kovanda. *Lidové noviny*. 16. března 1999.

¹⁸⁵ I když Francie trvala na principu mandátu Rady bezpečnosti OS, na rozdíl od České republiky s intervencí bezpodmínečně souhlasila.

¹⁸⁶ Kovanda: ČR se kloní k akcím NATO bez OSN. *Právo*. 16. března 1999.

¹⁸⁷ Kovanda: Náš vliv v NATO bude zpočátku jen omezený. *Mladá fronta Dnes*. 15. března 1999.

Avšak ani v jiných nových státech NATO, které spolu s Českou republikou vstoupily do bloku, nevládl zcela jednotný názor na zásah vojsk aliance.¹⁸⁸ Ovšem jak maďarská, tak polská politická elita žádné pochybnosti o oprávněnosti intervence neprojevovala a prezentovala pouze jeden, zásadový prointervenční postoj. V maďarské debatě panovala napříč politickým spektrem ohledně zahraniční politiky republiky shoda. Nicméně vůči leteckým útokům se Maďarsko přeci jen vyslovovalo s určitou rezervovaností, s ohledem na svou menšinu ve Vojvodině. Obávalo se totiž, že v důsledku stupňování konfliktu by se mohla tato menšina stát v SRJ objektem represálií a animozity ze strany většinové populace. V prohlášení ministerstva zahraničí Maďarska toto téma tehdy stálo: „*Ministerstvo zahraničních věcí doufá, že Bělehrad bude udržovat kosovský konflikt od maďarských hranic a etnických Maďarů žijících ve Vojvodině*“.¹⁸⁹

Tak jako v Maďarsku i v Polsku téma zahraničně politické orientace nebylo v devadesátých letech předmětem politických sporů. Jeho kontinuálně jednotná zahraniční politika se tak odrážela i v poměrně stabilním společenském konsenzu.¹⁹⁰ Za krátkou dobu kolem Polska vznikly nové státy (Německo, Česká republika, Slovensko, Rusko, Litva, Ukrajina, Bělorusko), s nimiž byla potřeba vybudovat nově sousedské vztahy, a to s ohledem na historické zkušenosti, které jen málokdy, pokud vůbec, byly bezkonfliktní. Polský pocit strachu z ohrožení své vlasti a zkušenosti s boji za

¹⁸⁸ Výhrady bylo slyšet ze strany Maďarska. Třebaže ani v západní Evropě nevládl na konflikt v Jugoslávii monolitní názor. Ve veřejném mínění však převážil prointervenční postoj, který byl mimo jiné způsoben i soustavnou démonizací Srbska a Slobodana Miloševiče západními médii během předchozích jugoslávských konfliktů. Ačkoli všechna rozhodnutí v rámci NATO byla přijímána na základě konsensu, žádná z evropských členských zemí se nerozhodla vojenskou akci aliance proti SRJ blokovat, i když byla podniknuta bez povolení Rady bezpečnosti OSN. Takový krok by totiž nevyhnutelně znamenal nejen závažnou krizi v rámci aliance a prudké zhoršení vztahů s Washingtonem, ale také rozkol v Evropské unii, což by zpomalilo celý proces evropské výstavby. Žádná evropská země nebyla připravena takové riziko podstoupit. Zároveň však byla potřeba brát v úvahu roli vnitřních faktorů v západoevropských členských zemích EU. V letech 1998-1999 v téměř všech těchto státech byly u moci levicové vlády sociálních demokratů, labouristů a socialistů. Staraly se o svou pověst důsledných obhájců lidských práv a národnostních menšin a ve snaze vyhnout se obvinění z pacifismu byli nuceni neustále dokazovat své odhodlání používat všechny prostředky, včetně vojenské síly, k řešení mezinárodních krizí.

¹⁸⁹ KRIEGER, Heike. *The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974–1999* (Cambridge International Documents Series). Cambridge: Cambridge University Press, 2001. s. 406.

¹⁹⁰ FRIEDL, Jiří et al. *Dějiny Polska*. Překlad Martin Veselka. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. s. 578.

nezávislost státu¹⁹¹ určoval polský postoj v mezinárodních vztazích, který polští politici a diplomaté prezentovali jako principiální obranu lidských a národnostních práv, ať už k jejich ohrožení dochází v mezistátním či vnitrostátním kontextu. Polsko „se mělo stát vůdčím státem v demokratizaci postsovětského prostoru a šíření lidskoprávní politiky po vzoru například Nizozemí či skandinávských zemí“.¹⁹²

Podle mého názoru však oběma novým státům NATO v té chvíli více šlo spíše o celkovou stabilitu pro sebe samé, než o demokracii a lidská práva, která se stávala zástěrkou k podpoře zásahu.

4.2. K otázce „humanitární intervence“

Jedním z projevů vzrůstající vzájemné závislosti států a globalizace světového vývoje je nárůst počtu takových situací, kdy vnitřní politická rozhodnutí a události na území jedné země mohou mít negativní dopad na rozvoj ostatních zemí a na mezinárodní život obecně.¹⁹³

Je třeba poznamenat, že samotná myšlenka humanitární intervence byla poprvé formulována již v roce 1987 Bernardem Kouchnerem, zakladatelem hnutí Lékaři bez hranic (*Médecins sans frontières*), a znamenala práva a povinnosti mezinárodního společenství zasahovat navzdory

¹⁹¹ Polsko se z pohledu prezidenta republiky Lecha Wałęsy snažilo reprezentovat svoji heroickou minulost s její statečným, i když často marným odporem proti cizím utlačovatelům. In: ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 2. vyd. Praha: Argo, 2015. s. 463.

¹⁹² HOLZER, Jan a kol. *Demokratizace a lidská práva: středoevropské pohledy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou Brno, 2013. s. 159.

¹⁹³ Většina politických vědců a specialistů v mezinárodním právu rozumí humanitární intervenci jako „použití síly nebo hrozby síly prováděné státem nebo skupinou států mimo její hranice bez souhlasu země, na jejímž území se používá síla a zaměřené na prevenci nebo potlačení rozsáhlého a hrubého porušování základních lidských práv občanů těchto států“.

Více: HOLZGREFE, J.L. and KEOHANE, ROBERT O. *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. [online]. Cambridge University Press, 2003. (Dostupné z: http://www.newbooks-services.de/MediaFiles/Texts/8/9780521821988_Excerpt_001.pdf 27.02.2019).

svrchovanosti do záležitostí jiných států za účelem ochrany lidských práv.¹⁹⁴ Myšlenka humanitární intervence během 90. let minulého století se jen ustavovala.

Existovalo několik otázek souvisejících s konceptem mezinárodních vztahů. Jedna skupina otázek se týká situace, kdy lze provést humanitární intervenci. Porušování lidských práv není neobvyklé. Kdo by měl rozhodnout o intervenci - vlivné mezivládní organizace (OSN, OBSE) nebo samotné státy? Mohou taková rozhodnutí být učiněna bez souhlasu státu, jehož populaci je poskytována humanitární pomoc? Existovaly názory, že vzhledem k současnému stavu mezinárodního humanitárního práva je možné vycházet z předchozí podoby uplatňování "*práva na zásah*". Je třeba pouze určit nejtypičtější případy jeho vstupu v platnost, kdy musí být otázka zásahu zvlášť zvažována příslušnými mezinárodními institucemi nebo jejich orgány. V těch případech, kdy bude zákrok legitimní, by nemělo znamenat, že jakýkoli stát (nebo skupina států) mohl využít toto právo a jednat ve svém vlastním jménu.¹⁹⁵ Legitimní budou pouze akce v zájmu světové společnosti a s jejím schválením. A přesto zůstává otázkou: Jaká organizace, za podmínek zdlouhavého politického a byrokratického procesu a trvání rozhodovacího procesu mezinárodního společenství (OSN), rozhodne o precedentu (vyžadujícím naléhavý zásah) a určí jeho formy?

¹⁹⁴ MARCZUK, Karina. *A Visionary and a Practitioner: the Bernard Kouchner vs. David Kilcullen*. [online]. Obrana a strategie, 2/2007. (Dostupné z: <https://www.obranaastrategie.cz/cs/aktualni-cislo-2-2007/clanky/a-visionary-and-a-practitioner-the-bernard-kouchner-vs-david-kilcullen.html> 10.06.2020)

¹⁹⁵ Odpovědnost za ochranu (Responsibility to Protect, R2P, RtP) se objevuje jako legitimizace práva na humanitární intervenci v roce 2001 v názvu zprávy Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu (ICISS). Komise byla ustavena za pomoci Kanady a z podnětu tehdejšího generálního tajemníka OSN Kofiho Annana. Cílem byla snaha stanovit mechanismy reakce na rozsáhlé humanitární krize typu Rwandy, Bosny nebo Kosova. Humanitární intervence nepodléhala pevným pravidlům, proto zde existovalo riziko zneužití. Koncept navržený ICISS vycházel z moderního pojetí suverenity, která už neznamena jen nezávislost a ochranu vnitřních záležitostí, ale také odpovědnost státu za ochranu svého obyvatelstva. Pokud stát v této odpovědnosti selže, může se do věci vložit mezinárodní společenství, a to i za pomoci ozbrojené síly. Vojenský zásah byl ale nově chápán jako nikoli hlavní či dokonce jediné řešení, ale naopak jako řešení až nejzazší, které nastupuje po vyčerpání všech jiných dostupných prostředků. Komise jej navíc podřizuje sérii podmínek inspirovaných doktrínou spravedlivé války. Podle těchto podmínek může k zásahu dojít jedině v reakci na nejzávažnější zásahy do lidských práv (masové vraždy, rozsáhlé etnické čistky), zásah má být přiměřený a mít rozumnou šanci na úspěch, humanitární motivace musí být klíčová a intervent by se měl snažit opatřit si mandát Rady bezpečnosti OSN.

Další skupina otázek se týká hranic mezi humanitární a politickou intervencí. Není žádný zásah nutně politický? Ve skutečnosti žádný stát (skupina států) se nikdy nemůže zbavit svých národních zájmů. Tento model funguje také v rámci OSN: každé jeho rozhodnutí je výsledkem politické dohody.

Opravdu rozhodnutí zasáhnout v Kosovu v roce 1999 pocházelo, jak tvrdí ti, kdo to učinili, z čistě humanitárních příčin a nemělo naprosto žádné zájmy?¹⁹⁶ Nebo měli pravdu ti, kteří tvrdili, že toto rozhodnutí bylo “naplněním” docela reálných zájmů¹⁹⁷ Spojených států a jejich evropských spojenců?¹⁹⁸

Třetí skupina otázek souvisí s principem rovnosti. Může se humanitární právo stejně vztahovat na všechny státy? Je těžké si představit, že by se to týkalo například Spojených států nebo evropských velmocí. Tyto problémy byly dalším důkazem rozporů mezinárodního práva, a zejména skutečnost, že nejdynamičtější z jeho hlavních ustanovení, která odrážela realitu rostoucí vzájemné závislosti světa a daleko přesahovala mezistátní vztahy, nevyhnutelně kolidovala s tradiční koncepcí suverenity, nedotknutelností hranic a svrchovanosti států.

Pojmy „*humanitární válka*“ nebo „*humanitární intervence*“ způsobily kritiku během operace Severoatlantické aliance. Předseda Mezinárodního výboru Červeného kříže Cornelius Sommaruga se domníval, že v terminologii NATO znamenala „*humanitární válka*“ záměrné rozdělení obětí na dobré a špatné.¹⁹⁹ Henry Kissinger obviňoval Severoatlantickou alianci z toho, že nechce riskovat životy a nést válečné ztráty v tomto konfliktu.

¹⁹⁶ Viz. např. GRESH, A. *Les lois de la guerre*. [online]. Le Monde diplomatique, Septembre 1999. (Dostupné z: <https://www.monde-diplomatique.fr/1999/09/GRESH/3293> 21.02.2019)

¹⁹⁷ V Kosovu vznikla největší vojenská základna USA a Spojené státy kontroluje region přítomností ve všech okolních zemí Srbska.

¹⁹⁸ Viz. např. BENNIS, Ph. *Les Etats-Unis sapent le droit international*. [online]. Le Monde diplomatique, Décembre 1999. (Dostupné z: <https://www.monde-diplomatique.fr/1999/12/BENNIS/3470> 21.02.2019) či BLAIR, T. *The Blair Doctrine*. [online]. Global Policy Forum, April 22, 1999. (Dostupné z: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/154/26026.html> 21.02.2019)

¹⁹⁹ ORT, Alexandr et al. *Bezpečnost Evropy a Česká republika*. Praha: Professional Publishing, 2005. s. 161.

„Text Rambouillet, ve kterém bylo Srbsku nařízeno povolit vojskům NATO „jednat“ na celém území Jugoslávie, byl provokací, záminkou pro začátek bombardování. „Dohoda z Rambouillet“ je dokumentem, který by nepřijal ani anděl. To je hrozný diplomatický dokument, který by v této podobě nikdy nemohl být předložen (Severoatlantickou aliancí v březnu 1999 - pozn.)“.²⁰⁰

Kritika „humanitární intervence“ ve svém²⁰¹ zformuloval i Michael Mandelbaum, vědecký pracovník Rady pro mezinárodní vztahy (The Council on Foreign Relations) a poradce prezidenta Billa Clintona. Podle jeho názoru se doktrína „humanitární intervence“ skládající se ze dvou principů (použití síly ve jménu univerzálních hodnot namísto úzkých národních zájmů a vojenské intervence do vnitřních záležitostí suverénních států na obranu těchto hodnot) ukázala v kontextu kosovského konfliktu jako neúčinná, protože intervence neodpovídala národním zájmům zemí NATO, v důsledku čehož měla mezi členy aliance omezenou veřejnou podporu. Zásah NATO v Jugoslávii rovněž porušoval základní ustanovení mezinárodního práva - zákaz zasahování do vnitřních záležitostí jiných suverénních států, který by mohl být odůvodněn pouze ve dvou případech: zaprvé, pokud byl zásah způsoben hrubým porušováním lidských práv, jehož rozsah byl v Kosovu mnohem skromnější než například ve Rwandě; zadruhé, se svolením Rady bezpečnosti OSN, které nebylo přijato. Podle Mandelbauma byla intervenční válka nespravedlivá, protože způsobila velké přímé škody civilnímu obyvatelstvu. Michael Mandelbaum se domníval, že útokem na Jugoslávii NATO místo pachatelů trestalo nevinné.²⁰²

4.3. NATO a mezinárodní práva

Začátek leteckých útoků NATO a jeho intervence v Jugoslávii vyvolaly řadu otázek souvisejících s mezinárodním právem. Za prvé se objevila otázka, zda akce NATO porušují zásady nevměšování do vnitřních záležitostí a svrchovanosti států. Kosovo nebylo nezávislým státem, ale součástí Jugoslávie; konflikt mezi jugoslávskou (srbskou) státní mocí a Kosovskou osvobozenou armádou a špatné zacházení s etnickými Albánci byly proto vnitřním problémem, nikoli

²⁰⁰ JOHNSON, Boris. Cold War warrior scorns „new morality“. *Telegraph*. June 28, 1999

²⁰¹ MANDELBAUM, Michael. *Perfect Failure*. [online]. Foreign Affairs, [s. l.], v. 78, n. 5, p. 2–8, 1999.

(Dostupné z: <https://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=2185437&S=R&D=asn&EbscoContent=dGJyMNLr40SeqLE4yOvsOLCmsEieprRSr6i4Sq%2BWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGqt1C0q7dQuePfgex44Dt6fIA> 22.06.2020).

²⁰² ORT, Alexandr et al. *Bezpečnost Evropy a Česká republika*. Praha: Professional Publishing, 2005. s. 162.

mezinárodním. Mezinárodní právo tradičně (za některých podmínek) poskytuje státům plnou suverenitu nad svými vnitřními záležitostmi a zakazuje zásahy v těchto záležitostech jinými státy.

Další otázka se týkala toho, zda byla iniciativa NATO schválena Radou bezpečnosti OSN nebo zda musela nalézt právní odůvodnění jinde. Rada bezpečnosti již nějakou dobu situaci v Kosovu zkoumala. Neopravňovala ale své členy, ani žádnou regionální organizaci k tomu, aby podnikli vojenskou akci. V důsledku toho vznikala otázka, zda je zásah NATO v souladu s Chartou OSN.

Třetí otázkou bylo, zda činnost NATO spadala do pravomocí, kterou poskytuje Severoatlantická smlouva. NATO bylo vytvořeno především jako obranná aliance, která chrání zájmy členských států. Ale žádný z jeho členů nebyl napaden nebo ohrožen. NATO se navíc podílelo na misi mimo území některého z jejích členů. Tak vznikly otázky ohledně jeho pravomocí v rámci Severoatlantické smlouvy, která se účastní mise mimo oblast, ve které by probíhal útok na jednoho z jejích členů.

Na základě skutečnosti, že mnozí obránci vojenské operace NATO nazvali zásah v Jugoslávii „dodržováním spojeneckých závazků“, se každý z nich v tomto případě odvolával na Smlouvu Severoatlantické aliance, již první článek však uvádí, že

smluvní strany se zavazují, jak je uvedeno v Chartě Spojených národů, urovnávat veškeré mezinárodní spory, v nichž mohou být zapleteni, mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožen mezinárodní mír, bezpečnost a spravedlnost, a zdržet se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo použití síly jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů“.²⁰³

V této situaci čeští politici, kteří přijali stranu aliance, podkopávali základy mezinárodního práva a základy vlastního normativního dokumentu. Totéž platilo i pro pátý článek Řádu NATO, v němž se předpokládalo, že bude nabízena obrana proti útoku pouze členům bloku nebo že o přijatých opatřeních aliancí bude okamžitě informována Rada bezpečnosti OSN. Akce NATO, morálně odůvodněné, neměly z hlediska dobového mezinárodního práva žádná odůvodnění. Leč si každý vykládal právní odůvodnění po svém.

²⁰³ Severoatlantická Smlouva [online]. (Dostupné z: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=cs 18.12.2018).

4.4. Odpůrci vměšování

4.4.1. Česká strana sociálně demokratická (vládní strana)

Část vlády byla na straně Severoatlantické aliance a obhajovala nálety. Ale ne všichni ministři souhlasili s rozhodnutím zahájit a pokračovat v operaci NATO v Jugoslávii. Těmito výjimkami byli například ministr dopravy Antonín Peltrám, ministr vnitra Václav Grulich, či šéf resortu životního prostředí Miloš Kužvar. Tato trojce se domnívala, že bombardování Jugoslávie by mohlo znamenat nedobry precedens pro mezinárodní vztahy a silové řešení by se mohlo stát začátkem evropské války.²⁰⁴

Vladimír Laštůvka, místopředseda výboru Sněmovny pro evropskou integraci, byl v otázce týkající se mezinárodněprávní situace přesvědčen, že to, co se konalo v Jugoslávii je zřejmý precedens v historii aliance a že to, co podniklo NATO je v rozporu s Chartou OSN a není ani v souladu s Washingtonskou smlouvou. Obával se, že bombardování NATO může položit základy terorismu na území Balkánského poloostrova. Jeden z mála politiků (spolu s Jiřím Dienstbierem) věřil, že pozemní operace vojsk nejen NATO, ale také např. OBSE, Ruska a Ukrajiny budou jediným správným rozhodnutím. Laštůvka se domníval, že Česká republika je loajálním partnerem, ale nikdo jí nezakazoval mít vlastní názor, který se nemusí shodovat s názorem většiny.²⁰⁵

Petra Buzková, místopředsedkyně Poslanecké sněmovny České republiky, se snažila obhájit útok vojsk NATO na Jugoslávii dobrými úmysly, ačkoli si uvědomovala, že zásah byl nelegitimní z hlediska mezinárodního práva a že souhlas Rady bezpečnosti OSN byl nezbytný. Podle jejího názoru by bombardování mohlo vést pouze k vytvoření protektorátu na území Kosova, kde by existoval trvalý výjimečný stav. Vojenský útok z jejího pohledu situaci v Jugoslávii nemohl vyřešit v souladu s deklarovaným cílem vytváření autonomního regionu v rámci Svazové republiky Jugoslávie.

Pavel Rychetský byl skeptický vůči akcím NATO v Jugoslávii z hlediska mezinárodního práva. V akcích NATO podle jeho mínění chyběl sebemenší náznak práva na sebeobranu nebo práva ne

²⁰⁴ Postoje k úderům NATO štěpí dvě nejsilnější české politické strany. *Lidové noviny*. 6. dubna 1999.

²⁰⁵ Je třeba zastavit útoky NATO a začít jednat. *Právo*. 27. března 1999.

použití vojenské síly, kterou mezinárodní právo pro oprávněnost užití předpokládá. Kromě toho se místopředseda vlády pro legislativu domníval, že zásah aliance je nelegitimní. Podle jeho mínění měl být tento precedens pečlivě přezkoumán mezinárodními právními organizacemi. Rychetský se domníval, že místo toho, aby se zabránilo humanitární katastrofě, úder NATO ji naopak mohly zhoršit, protože by Miloševićovi již nebránilo začít masivní etnické čistky proti kosovským Albáncům. Rychetský, stejně jako další politici ČSSD a ODS, si nebyl jist, že se NATO podaří zvítězit.²⁰⁶

Senátor za ČSSD Petr Smutný soudil, že Česká republika vystupovala jako kolektivní agresor. S odvoláním na slovanské vazby se domníval, že si Jugoslávie takového silové řešení nezaslouží. Jaroslav Foldyna²⁰⁷ prohlásil, že pod dojmem aktuálních událostí změnil svůj postoj k prezidentovi, který byl do té doby v jeho očích ztělesněním svého hesla, že láska a pravda zvítězí nad lží a nenávistí: „*Ztělesňoval pro mě to, co sám říkal, že láska a pravda zvítězí nad lží a nenávistí. Dokázal tím porazit bývalý režim a dneska tentýž Václav Havel chce druhému mému národu naordinovat bombardování?!“*.²⁰⁸ Foldyna vyjádřil s prezidentovým vystupováním ostrý nesouhlas a prohlásil, že se za něj stydí. „*Nemohu souhlasit s tím, aby prezident schvaloval bombardování národa, který nás v minulosti nikdy nezradil“*, prohlásil.²⁰⁹ Dvanáct sociálních demokratů vystoupilo také proti vysílání polní nemocnice s odůvodněním, že to znamená použití vojenské síly proti suverénnímu státu. S nimi souhlasil i poslanec Robert Kopecký, který se po zahájení útoků na Svazovou republiku Jugoslávii domníval, že jugoslávský konflikt nedopadne příznivě. Přizvukoval mu i místopředseda Senátu za ČSSD Ivan Havlíček, preferující možnost jednání.

Vicepremiér Vladimír Špidla v otázce platnosti mezinárodního práva v konfliktu v Jugoslávii byl nevystupoval z jasně vyjádřených pozic. Špidla se snažil vyslovovat v zájmu vlády republiky a souhlasil se všemi jejími kroky. Viděl řešení konfliktu spíše v diplomatické rovině, avšak vyhraněně

²⁰⁶ Rychetský: Zásah v Kosovu není v plném souladu s Chartou OSN. *Právo*. 27. března 1999.

²⁰⁷ Jaroslav Foldyna neskrýval svoje vazby se Srbskem. Byl po matce Srb. Matka Zora Foldynová, rozená Radovanovičová, se narodila v roce 1921 v obci Nemenikuće v oblasti Šumadije nedaleko Bělehradu. Během internace v nacistickém koncentračním táboře se seznámila s otcem Jaroslava Foldyny. In: KOPECKÝ, Pavel. *Co má Foldyna proti Kosovu?* [online]. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. (Dostupné z: <https://www.cdk.cz/co-ma-foldyna-proti-kosovu> 01.05.2020).

²⁰⁸ Úder NATO dělí soc. demokraty. *Právo*. 27. března 1999.

²⁰⁹ Zásah NATO rozhádal české politiky. *Lidové noviny*. 27. března 1999.

protialianční postoj nezaujímal.²¹⁰ Ve stejném duchu podporu všech kroků vlády (a potažmo Severoatlantické aliance, jelikož vláda podpořila její jednání) se vyjadřoval i ministr zahraničí Jan Kavan. Avšak při hlasování o tranzitu vojsk NATO přes území České republiky říkal, že „*tyto letecké údery nemají s mírovou operací*“.²¹¹ Podle něj bombardování NATO Jugoslávie nepodkopovalo principy mezinárodního práva.

To, že ministr zahraničí Jan Kavan a premier Miloš Zeman souhlasili s postupy aliance v Jugoslávii, dosvědčovalo, že tito politikové neviděli v bombardování porušení mezinárodního práva.²¹² Jan Kavan, jako zkušenější politik mezi členy vlády, vystupoval pragmatičtější a obhajoval operaci nato z pozici mezinárodního práva, které v případě humanitární katastrofy a její odvrácení dovoluje na to reagovat. Avšak po celou dobu konfliktu v Jugoslávii preferoval diplomatické mírové řešení konfliktu.²¹³

Tutéž myšlenku podporoval i premier Miloš Zeman, který během konfliktu vyhýbal odpovědi, zda podporuje zásah NATO v Jugoslávii. Podle jeho výroků lze usoudit, že mezinárodní právo nebylo porušeno útoky vojsk aliance. Zeman se stavěl k bombardování jako k prostředku zabránění humanitární katastrofě. Avšak to byly jen prázdné řeči ve snaze ukázat se jako důvěryhodný spojenec. Nejviditelnější o postojích Miloše Zemana k útokům vypovídaly fráze o tom, že „*nikdo pořádně neví, co bude po leteckých útocích NATO v Jugoslávii*“²¹⁴ a že „*útoky NATO jen Miloševiče posílí*“. Miloš Zeman nepřímě obviňoval Severoatlantickou alianci ne jen z toho, že kvůli útokům Milošević bude moci provádět svoji etnickou politiku s ještě větší krutostí, ale také jí vyčítal přesvědčení, že „*všechno vyřeší bomby*“.²¹⁵ Ta narážka byla jak vůči západním politikům, schvalujícím zásah, tak i na adresu českých politiků, podporujících bombardování. Leč to, že Miloš Zeman nevyjádřil skutečný odmítavý postoj k bombardování, poškodilo jeho renomé nejen v očích aliančních politiků, ale i v očích české politické reprezentace a veřejnosti.

²¹⁰ Bělehrad oznámil odsun sil z Kosova, USA tomu nevěří. *Právo*. 11. května 1999.

²¹¹ Souhlasu poslanců předcházela bouřlivá debata. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

²¹² O souhlasu rozhodl Kavan se Zemanem. *Mladá fronta Dnes*. 30. března 1999.

²¹³ Souhlasíte s útokem NATO na Srbsko? *Lidové noviny*. 25. března 1999.

²¹⁴ Havel považuje letecké údery za krajní, ale nezbytné řešení. *Právo*. 26. března 1999.

²¹⁵ Zeman se bojí eskalace konfliktu. *Právo*. 25. března 1999.

Postoj vůči k leteckým úderům NATO vyvolával však uvnitř sociálně demokratické strany značné spory. Vedle shora uvedených ostře nesouhlasných výroků se ve straně vyskytoval a převažoval spíše umírněný proud, který sice nevyjadřoval náletům nijak velkou podporu, ale zároveň se stranil jejich přímého odsouzení. Alibisticky naladění politikové se odvolávali na dodržování mezinárodního práva jako jedinou možnost ukázat se před veřejností v lepším světle.

Místopředseda vlády Pavel Mertlík, říkáje o dodržování mezinárodního práva úderu NATO v Jugoslávii, považoval za velký problém neúčast OSN na zásahu NATO.²¹⁶ Mertlík se obával, že bombardování nepřinese žádný pozitivní výsledek a rozumné politické řešení pro obě strany konfliktu. Podle něj zásah NATO radikalizoval srbské politiky a urychlil exodus kosovských Albánců. Proto dával přednost diplomatickému řešení a viděl v České republice pomocníka kvůli dobrým kontaktům na Balkáně a porozumění komplikovanosti historie a vzájemných vztahů v tom regionu. Poslanec Milan Ekert k útoku NATO v Jugoslávii říkal, že „závažná chyba z hlediska mezinárodního práva spočívá v absenci souhlasu Rady bezpečnosti OSN s vojenským zásahem“.²¹⁷

Určitým záměrem aktivity českých sociálně demokratických politiků bylo zvyšování politického image v očích voličů. Sociální demokraté systematicky ztráceli podporu voličů od voleb 1998.²¹⁸ Možné zklamání některých občanů z přístupu ČSSD k válce na Balkáně bylo mohlo být příčinou tohoto trendu. V březnu 1999 se pozice ČSSD a ODS vyrovnaly. Nespokojení sociálnědemokratičtí voliči přecházeli ke komunistům. Podporu kvůli svému vyhýbavému postoji k zásahu také ztráceli v očích veřejnosti vláda a premier Miloš Zeman.²¹⁹ Krize na Balkáně jim dále mohla pokazit preference, a proto se někteří politici bez ohledu na své osobní postoje spíše vyjadřovali způsobem, aby nerozladili voliče sympatizující s Jugoslávií. Vztah k Jugoslávii a Jugoslávčům tak hrál v postojích politiků ČSSD velkou roli. Vladimír Laštůvka říkal, že válka v Jugoslávii nepochybně měla negativní dopad na volební preference Čechů.²²⁰

²¹⁶ Mertlík: NATO může pomoci česká znalost Balkánu. *Lidové noviny*. 9. dubna 1999.

²¹⁷ Západočeská ČSSD podpoří na dubnovém sjezdu Zemana. *Právo*. 30. března 1999.

²¹⁸ Volební preference ČSSD klesly v červnu 1999 dvakrát proti výsledku z voleb roku 1998. In: Pád preferencí přiblížil soc. dem. komunistům. *Právo*. 10. června 1999.

²¹⁹ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2015. s. 132.

²²⁰ Část soc. demokratů varuje před odlivem voličů ke KSČM. *Právo*. 26. května 1999.

4.4.2. Občanská demokratická strana (hlavní opoziční strana)

ODS byla v otázce úderů Severoatlantické aliance rozdělena. Obhájci mírového řešení problému považovali letecké údery za nespravedlivé. Žádný z politiků ODS však nezdůrazňoval otázku legálnosti náletů z hlediska mezinárodního práva.

Václav Klaus kritizoval některé české politiky, že nerozumí celoevropským a balkánským poměrům a svým „pokyvováním“ útokům zakrývají ve skutečnosti svoji slabost. Klaus jim vyčítal, že si stále mysleli, že pokud je Česká republika členem aliance, je vůči ní povinována bezpodmínečným souhlasem a loajalitou. Podle Klause nemohly vleklé problémy, které v Jugoslávii panují, vyřešit útoky. Proto podle Klause byla místo nich na místě úporná jednání, jako jediný skutečný prostředek k docílení míru na Balkáně.²²¹

Politici ODS, kteří měli k útokům kladný postoj, obhajovali jednání NATO především tím, že se Česká republika stala novým členem aliance a že postup aliance v Jugoslávii byl v zájmu obrany demokratických hodnot. Na to upozorňovali například poslanci Petr Nečas²²² a Jaroslav Zvěřina²²³. Dlouhodobé kritiky se vedení ODS a české politické reprezentaci obecně se dostávalo od poslance Jiřího Payna, který politikům vytýkal laxní přístup k dění v Jugoslávii, které si podle jeho názoru žádalo maximální nasazení proti agresorovi, za něž považoval Miloševićův režim.²²⁴

Politická platforma občanských demokratů ohledně Jugoslávie a Kosova byla rozdělena na ústřední vedení (Klaus, Macek, Benešová), které se vyslovovalo pro ukončení náletů a pokračování jednání, a které věřilo, že prostor pro jednání nebyl vyčerpán, a proalianční většinu reprezentovanou tehdy níže postavenými představiteli strany (Payne, Topolánek, Kulhánek, Benda, Zvěřina, Nečas), podporující zásah v Jugoslávii.

Neshoda v postojích politiků ODS byla vyvolána pohledem na zahraničněpolitické otázky. Václav Klaus byl zkušeným politikem na vnitropolitické scéně, zahraničněpolitické záležitosti však do té

²²¹ Nevytvářejme nové falešné mýty. *Lidové noviny*. 30. března 1999.

²²² Řekli k zásahu. *Mladá fronta dnes*. 25. března 1999.

²²³ Anketa LN: Souhlasíte s postupem NATO v Jugoslávii? *Lidové noviny*. 12. dubna 1999.

²²⁴ Kritika z řad ODS Klause neohrozí. *Lidové noviny*. 30. dubna 1999.

doby spíše podceňoval. Preferoval před taktickými ohledy svůj subjektivní pohled, podle kterého v zásadě se sympatiemi hodnotil Slobodana Miloševiče, čímž se však zásadně vymkl z dominantní západní interpretace rozpadu Jugoslávie a následných válek, která vytvářela z Miloševiče hlavního protagonistu nacionalistické politiky a strůjce etnického násilí. Klaus si patrně svůj názor neutvořil na základě hlubší znalosti a studia balkánské situace, ale vycházel přitom z některých, nikoliv nezaujatých, srbské straně nakloněných zdrojů, jimž důvěřoval.²²⁵ Sentiment vůči srbskému národu jako dávnému příteli a spojenci národa českého přitom pravděpodobně byl také součástí Klausova českého, v zásadě tradičního nacionálního vědomí, které postupně od 90. let stále více demonstroval (i v opozici proti Havlově „nacionálnímu sebemrškačství“ a obrazoborectví). Postoj vůči Kosovské krizi a bombardování však znamenal v Klausově názorovém vývoji zřejmě zásadní mezník. Poprvé se totiž konfrontoval s ostře nepřátelskou reakcí vůči svému postoji nejen ze strany svých domácích politických konkurentů, ale také svých souputníků a zejména ze strany západních politiků.

4.4.3. Komunistická strana Čech a Moravy

KSČM formulovala negativní politiky vůči jakékoliv vládě po roce 1989 takřka ve všech oblastech, nejen v mezinárodní politice a v konkrétně v postoji k jugoslávské krizi. Bylo to součástí identity strany a jejich voličů - od KSČM se očekávalo, že vždy bude proti.

Hlavními stoupenci a obhájci mezinárodního práva a důležitosti mezinárodních institucí (OSN a OBSE) byli na české politické scéně v souvislosti s leteckými útoky NATO na Svazovou republiku Jugoslávii převedším komunisté.²²⁶ Změna zahraničněpolitického směru na začátku 90. let minulého století na ochranu proti národnímu útlaku a ohrožení vyústily v podporu postavení

²²⁵ Přítelem Václava Klause byl pražský podnikatel srbského původu Ranko Pecić. In: Lidé od prezidenta. *Týden*. 10. března 2003.

²²⁶ Již ve svém volebním programu z roku 1992 KSČM deklarovala, že „V mezinárodní politické činnosti KSČM podporuje všechny procesy, které směřují k upevnění míru, zvýšení mezinárodní bezpečnosti, rozvoji rovnoprávné spolupráce mezi všemi státy a národy, posílení národní suverenity a identity i integrity našeho státu. Právo svobodné volby politického, hospodářského a sociálního uspořádání a dalšího rozvoje národů považuje KSČM za potřebné přeměnit v závaznou mezinárodní normu, a tím i v předpoklad urychlujících se integračních procesů. Bezpečnost a obranu země spojovala a spojuje KSČM během své existence s úsilím o prosazování celoevropského bezpečnostního systému a přísného respektování dominantní role OSN a Rady bezpečnosti OSN při rozvíjení mezinárodní spolupráce a řešení konfliktních situací.“

republiky mimo jakékoliv bloky. Čeští komunisté vystupovali za neblokovanost v mezinárodních vztazích a vyjadřovali přesvědčení, že se KBSE může stát nástrojem řešení konfliktů jak v Evropě, tak i ve světě. V NATO²²⁷ komunisté viděli relikv studené války.²²⁸ Avšak neblokovanost podle KSČM neměla rozhodně poškodit vztahy republiky s nástupnickým Ruskem. Antiimperialistická ideologie, přítomná v programových dokumentech a projevech předních představitelů komunistické strany, se stávala nástrojem kritiky Severoatlantické aliance ze strany komunistických představitelů v České republice. Podle komunistických politiků NATO bylo a je nástrojem neoliberálního kapitalismu, který se svými expanzivními a silovými způsoby včetně reálného použití vojenské agrese snažil udržet pozici ve světě. Komunisté označovali NATO jako spolek nerovných a nerovnoprávné spolupráce. NATO se podle nich snažilo nárokovat si světovou hegemonii a proto se mohlo zaštiťovat mezinárodním právem a stavět se do role jeho garanta. Po rozpadu Sovětského svazu a Východního bloku politika boje s komunismem byla nahrazena politikou hledání nepřítelů kvůli vlastním politiko-ekonomickým zájmům. Podle KSČM aliance podkopala mezinárodní právo zásahem v Jugoslávii. Tak předseda KSČM Miroslav Grebeníček ve svém prohlášení o náletech Severoatlantické aliance upozornil na skutečnost, že

*„tento postup je v rozporu s mezinárodním právem a Chartou Organizace spojených národů“.*²²⁹

Miroslav Grebeníček, předseda KSČM, označil útoky NATO za vojenská zvěrstva, která by měla být okamžitě zastavena. Podporu Zemana a Klause ze strany šéfa KSČM bylo vidět téměř poprvé. Miroslav Grebeníček byl překvapen tím, jak se choval předseda Poslanecké sněmovny ČR Václav Klaus. Domníval se, že pan Klaus „byl často dříve prosycen arogancí“.²³⁰ Ale v době bombardování zastával Grebeníčkovi blízké názory. Grebeníček se domníval, že čeští obhájci náletů v Jugoslávii v čele s Václavem Havlem se snažili zastínit protiválečnou opozici a hlasy vyzývající

²²⁷ Podpora členství České republiky v NATO ze strany stoupců KSČM byla v roce 1999 kolem 17 procent. In: BRÁTKOVÁ, Jitka. *Česká veřejnost a členství v NATO*. [online]. STEM: Ústav empirických výzkumů, 2000. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/ceska-verejnost-a-clenstvi-v-nato/> 01.06.2020)

²²⁸ Komunisté po demonstraci zaútočili na americkou ambasádu vajíčky. *Lidové noviny*. 29. března 1999.

²²⁹ Senát nepodpořil kroky NATO. *Právo*. 15. dubna.

²³⁰ Naše demonstrace je jen startem k akcím proti válečnému zvěrstvu. *Právo*. 27. března 1999.

k míru svými výzvami k ochraně národních zájmů a bezpečnosti státu.²³¹ Za militaristu označoval Miroslav Grebeníček Václava Havla, kterého „je nutné dostat z Hradu“.²³²

Ve stejném duchu také promluvil Miroslav Ransdorf, místopředseda KSČM, který se domníval, že útok byl porušením mezinárodního práva:

*„Severoatlantická aliance porušila svými útoky na Jugoslávii všechny platné mezinárodní dohody a naše vláda ji v tom plně podporuje“.*²³³

Miloslav Ransdorf, místopředseda KSČM, vyčítal Severoatlantické alianci, že „*doktrína humanitární intervence mimo členské země přijatá na washingtonském summitu vede ke strašným rizikům v mezinárodních vztazích*“.²³⁴ Domníval se, že NATO rozhodlo o celé operaci v Jugoslávii bez souhlasu mezinárodního společenství a bez povolení státu a obyvatelstva, jimž by měla být poskytována pomoc.

Vojtěch Filip se obával, že Česká republika kvůli svému členství v NATO, které porušuje mezinárodní právo a dopouští se aktu agrese, může být považována za agresora. Nejostřejší vystupoval Vojtěch Filip, když označoval útok na Jugoslávii za fašistický.²³⁵

Politika komunistů od začátku 90. let minulého století byla postupně spojena s označováním možného a pak i skutečného vstupu do NATO za chybu. V této politice přetrvávaly jistě dřívější předlistopadové postoje k Severoatlantické alianci jako k úhlavnímu nepříteli z období Studené války. Čeští komunisté se snažili přeorientovat, podle jejich mínění, jednostrannou orientaci české (československou) zahraniční politiky na Západ.

Zdá se, že takový přístup, že bude vytvořen celoevropský systém důvěry a spolupráce mimo jakékoliv vojenské bloky vypadal trochu idealisticky, jelikož bouřlivá devadesátá léta ukázala, že je potřeba chránit svoji bezpečnost jakýmkoli prostředky. Program komunistů hlásící se idealisticky k

²³¹ KSČM a KS Řecka proti akcím NATO. *Právo*. 10. května 1999.

²³² Militaristu Havla je třeba dostat z Hradu, volali komunisté. *Lidové noviny*. 3. května 1999.

²³³ Komunisté při prvomájových oslavách kritizovali NATO. *Mladá fronta Dnes*. 3. května 1999.

²³⁴ Havel: Při bombardování se omylům nedá vyhnout. *Právo*. 10. května 1999.

²³⁵ Konec manévrů NATO ve Vyškově provázely zařáté pěsti komunistů. *Právo*. 4. června 1999.

vytvoření celoevropského systému důvěry a spolupráce mimo jakékoliv vojenské bloky nepovažovala většina veřejnosti za upřímně míněný. Komunisté byli v tomto ohledu podezříváni či přímo obviňováni z neupřímnosti, jelikož prozápadní kurs neměl dobově fakticky žádnou možnou alternativu. Komunisté tak byli podezříváni, že ve skutečnosti touží po zachování úzké vazby na již „kapitalistické“ Rusko, přestože to v daný moment nemělo takové ambice a ani hypotetickou sílu k jejich naplnění. Snaha se ochránit mezinárodním právem ukazovala na postupnou ztrátu podpory KSČM ze strany veřejnosti. I když byl zaznamenán dočasný avšak stabilní a nedrastický nárůst podpory ze strany české veřejnosti (v květnu 1999 měla KSČM podporu 15 procent eventuálních voličů na rozdíl od 13 procent v březnu 1999)²³⁶, to bylo spojeno spíše s alibistickou a váhající politikou sociálně demokratického vládního kabinetu, než s propracovanou a jasně definovanou politikou komunistů. Podle zjištění Centra pro výzkum veřejného mínění pokládalo 38 procent českých občanů nadále v této době za správný odpor představitelů jiných politických stran jednat s komunisty ohledně celospolečenských otázek. Téměř polovina odpůrců vytýkala komunistické straně její minulost.²³⁷ Komunistická strana se v očích veřejnosti nezbavila nálepky extremistické síly. V roce 1999 za extremistkou považovala KSČM čtvrtina dotázaných.²³⁸ Za více extremistickou považovali respondenti výzkumu (každý čtvrtý respondent - pozn.) už jen tehdy již mimoparlamentní SPR-RSČ. Komunisté rozuměli tomu, že se jejich politická aktivita na české scéně během 90. let 20. století postupně snižuje, a proto se snažili vyzdvihovat mezinárodní právo a práva států. Komunistická strana Čech a Moravy zastávala setrvale názor, že OSN byla založena jako univerzální organizace a přístup k ní byl otevřen všem mírumilovným státům, které přijímají závazky obsažené v Chartě a mohou a chtějí je plnit. Ale Organizace spojených národů během posledního desetiletí minulého století ztrácela sílu, úlohu a význam v celosvětovém měřítku jako hlavní mezinárodní instituce. Nové geopolitické podmínky se stávaly kamenem úrazu pro efektivitu organizace. Tyto iluze ze strany komunistů je přiváděly k špatným závěrům ohledně efektivitu OSN v rámci události roku 1999 v Jugoslávii. Organizace Spojených národů neměla nástroje vypořádat se s konfliktem na Balkáně, jelikož ztrácela principy kolektivní bezpečnosti.

²³⁶ STEM: Komunisté přitáhli voliče ČSSD kvůli postojům ke Kosovu. *Právo*. 19. května 1999.

²³⁷ JELÍNEK, Vladimír. *Názory občanů na dialog s KSČM*. Zpracováno 22.3.1999. In: FIALA, Petr et al. *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 286 - 287.

²³⁸ RENDLOVÁ, Eliška a GLASOVÁ, Alice. *Zařazení na škále levice-pravice a názory na extremismus politických stran*. Vydáno 1.4.1999. In: Tamtéž, s. 287 - 288.

4.5. Obhájci intervence NATO v Jugoslávii

4.5.1. Václav Havel

Zajímavé bylo, jak se úřadující prezident Václav Havel, zabýval otázkou mezinárodní právní podpory útoků nebo jejich zpochybněním. Již dne 12. února na schůzce s předsedou Vojenského výboru NATO Klausem Naumannem Havel uvedl:

„Umím si představit krutý regionální konflikt v Evropě, při kterém nedojde k usnesení Rady bezpečnosti, ale naše svědomí, naše humanitární cítění si vynutí vstoupit do situace...“²³⁹

Tento výrok se zdál být potvrzením renomé humanisty²⁴⁰. Ve svém projevu ke společnému zasedání obou komor kanadského Parlamentu v Ottawě dne 29. dubna 1999 dospívá Havel k závěru, že existuje hodnota vyšší než stát.²⁴¹ Důraz by měl být kladen podle Havla na tzv. suverenitu lidí – jejich práva na demokratickou, zákonnou a lidská práva dodržující vládu. Lidská práva pro něj měla přednost před právy státu.²⁴²

Havel uvádí, že lidská práva jsou „*také silná, protože za určitých okolností je lidé přijímají bez přinucení a chtějí za ně zemřít*“.²⁴³

²³⁹ Přesné datum vstupu do NATO není určeno. *Právo*. 12. února 1999.

²⁴⁰ Havlova doktrína mezinárodní intervence byla založena na přesvědčení, že Česká Republika musí „přijmout svůj díl spoluodpovědnosti za mír a spravedlnost v Evropě“. Havel se domníval, že lhostejnost republiky k jiným může mít jediný negativní následek - lhostejnost k republice ze stany jiných. In: ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 2. vyd. Praha: Argo, 2015. s. 452.

²⁴¹ Člověk je víc než stát, řekl Havel. *Mladá fronta Dnes*. 30. dubna 1999.

²⁴² „*Může-li někdo říct, že nějaká válka je etická nebo že je vedena z etických důvodů, potom to platí pro tuto válku. Kosovo (na rozdíl od Kuvajtu) nemá žádná ropná pole, po nichž bychom prahli, žádný národ aliance na něm nemá žádné teritoriální nároky, Milošević neohrožuje teritoriální integritu žádného člena aliance. A přesto je aliance ve válce. Bojuje ze zájmu o osud jiných. Bojuje, protože žádný slušný člověk nemůže stát opodál a přihlížet systematickému, vládou nařízenému vraždění lidí. Tato válka staví lidská práva nad práva států*“. In: ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Mocní a všemohoucí: úvahy o Bohu, Americe a mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2006. s. 74.

²⁴³ Vystoupení před oběma komorami kanadského Parlamentu. Ottawa, Kanada. 29. dubna 1999.

Václav Havel formuloval svou *realpolitiku* především na idealismu. Nedílnou a zásadní součástí tohoto idealismu byla podpora lidských práv, která se stala dominantní v zahraniční politice České republiky. Zahraniční politika byla postavena na pilíř Havlova přesvědčení o „*morální odpovědnosti jednotlivce a jednotlivých států za dobro na tomto světě*“.²⁴⁴ V tomto vyjádření se Václav Havel přibližuje k povaze zahraniční politiky jako etické. Avšak etická zahraniční politika, založená jak na zájmech vlastních, tak i ostatních a je podepřena všeobecnými principiálními normami (respekt k lidským právům, primát spravedlnosti atd.), nevylučuje sílu a donucení k dosažení větší bezpečnosti.²⁴⁵ Havel věděl, jak používat praktické pojetí lidských práv. Idealizovaný obraz zastávce lidských práv a nenásilí byl používán nejenom jako morální princip, ale i jako zbraň v politickém boji. Havel byl frustrován skutečností, že mezinárodní organizace, především OSN, nebyly schopny odolat násilí a šikanování proti lidem ze strany „*vlastních vůdců*“.²⁴⁶ Tento objev učinil z Havla příznivce liberálního intervencionismu, což znamenalo schopnost využívat sílu v zájmu ochrany lidských práv. Navíc jeho pragmatismus²⁴⁷ a idealismus souvisel s jeho postojem ke Spojeným státům a Západu. Českou republiku a střední Evropu chápal jako východní hranici Západu. Ve Spojených státech Havel uznával velkou moc, která byla po celé 20. století na správné straně. Naopak Evropou, které po Mnichovu nebude možné nikdy plně důvěřovat, byl zklamán. Ve

²⁴⁴ DOSTÁL, Vít, ed. a MESEŽNIKOV, Grigorij, ed. *Maximum možného?: 25 rokov samostatnej českej a slovenskej zahraničnej politiky = 25 let samostatné české a slovenské zahraniční politiky*. Praha: Heinrich-Böll-Stiftung, 2017. s. 77.

²⁴⁵ Havel již v roce 1993 u příležitosti otevření Muzea holocaustu ve Washingtonu vyjádřil svou podporu myšlenky bombardovat pomocí letadel NATO vybrané pozice bosenských Srbů. In: PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Praha: Plus, 2018. s. 647.

²⁴⁶ DOSTÁL, Vít, ed. a MESEŽNIKOV, Grigorij, ed. *Maximum možného?: 25 rokov samostatnej českej a slovenskej zahraničnej politiky = 25 let samostatné české a slovenské zahraniční politiky*. Praha: Heinrich-Böll-Stiftung, 2017. s. 78.

²⁴⁷ Pragmatismus byl založen na racionální kalkulaci zohledňující náklady a zisky a jejímž zájmem je národní bezpečnost, zajištění fyzické existence státu a posilování moci. In: WAISOVÁ, Šárka. *Tíha volby: česká zahraniční politika mezi principy a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. s. 26.

Spojených státech Havel viděl globálního hegemonu²⁴⁸, který je morálně zodpovědný za mír a je garantem lidských práv a obrany demokracie.²⁴⁹

Havlova charakteristika událostí v Kosovu byla předmětem dalších úvah. Podle prezidenta republiky právě srbské ozbrojené síly a politické vedení Jugoslávie byly jediným viníkem toho, co se dělo v Kosovu. Havel se od začátku postavil na stranu kosovských Albánců a domníval se, že lidské utrpení se tu týkalo jen albánského národa. Podle Havla byla česká politická scéna rozdělena na ty, kdo „dobře znají situaci v Kosovu, a vědí, že se tam schyluje ke genocidě kosovských Albánců“²⁵⁰ a izolacionisty, kteří mají na svědomí vytváření nebezpečných nálad ve společnosti. Těmi druhými byli především politici ODS a ČSSD. V tom, že prezident a politici ODS se navzájem obviňovali z válkychtivosti, se nebylo čemu divit. Snaha se postavit proti těm politikům, kteří neviděli v Kosovu jednostranně zaměřený konflikt proti Albáncům, dávala Havlovi pověst obránce lidských práv a právě zastánce liberálního intervencionismu.

Václav Havel pravděpodobně věděl, že bombardování Jugoslávie letouny NATO neměla podporu veřejnosti. Proto se snažil ve svých projevech vyzdvihnout utrpení Albánců v Kosovu, aniž by si všiml vyhánění, masakry a řádění páchané albánskou stranou vůči kosovským Srbům. Havel, jak již bylo řečeno, tvrdil, že tato bombardování nesledovala žádné zájmy, ale bránila principy a hodnoty. Proč Václav Havel zvolil hájit humanitární principy a hodnoty kosovských Albánců než Srbů z Kosova zůstává otázkou.

Václav Havel vedl z osobních důvodů, i z důvodu rozdílného pohledu na mezinárodní dění, spory se členy vlády. Nejvíce to bylo vidět při vyjasňování stanovisek mezi prezidentem a ministrem zahraničí Janem Kavanem, které dosáhlo vrcholu právě během balkánského konfliktu. Proslulá česko-řecká iniciativa o *pozastavení* náletů a zahájení jednání se Slobodanem Miloševićem se stala kamenem úrazu mezi prezidentem a ministrem zahraničí. Havel se domníval, že Kavanova podpora

²⁴⁸ Havel ještě v roce 1993 při příležitosti setkání s Clintonem přesvědčoval amerického prezidenta, že „bez účasti Spojených států v operaci na vynucení míru v bývalé Jugoslávii mohou krveprolévání, zvěrstva a etnické čistky pokračovat do nekonečna“. In: ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 2. vyd. Praha: Argo, 2015. s. 454.

²⁴⁹ Havlův názor na roli USA se ovšem vyvíjel postupně v několika fázích, jak sledujeme v kapitole 2. KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 168 - 201.

²⁵⁰ Názory na úder dále štěpí politickou scénu. *Mladá fronta Dnes*. 27. března 1999.

utlumení bombardování a navazování styku s jugoslávským prezidentem, byla zradou vůči Severoatlantické alianci ve chvíli, kdy by každý člen měl demonstrovat jednotu paktu.²⁵¹ Praha podle Havla pomocí iniciativy, podpořené ministrem, vypadala jako „maják antiamerikanismu“.²⁵²

4.5.2 Podpora vojenských náletů malými stranami

ČSSD, ODS a KSČM nebyly jedinými politickými stranami, které se odvolávaly na porušení mezinárodního práva v Jugoslávii. Některé politické strany, představené v Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu České republiky, vystupovaly pro zásah NATO v Jugoslávii a také se zmiňovaly o porušení mezinárodního práva. To se především týkalo Unie svobody a KDU-ČSL, které vycházely z proalianční orientace a byla zastánci intervence. V tomto případě se porušení mezinárodního práva ze strany NATO však pokoušely zdůvodnit tím, že bombardování je v první řadě humanitární intervencí ve jménu míru a bezpečnosti na Balkánu. Jejich oddanost spojeneckým vztahům a jejich víra v humánnost bombových útoků odůvodňovala jejich podporu NATO. Humanitární intervencí zdůvodňovali legitimitu leteckých úderů.²⁵³ Stávalo se, že příznivci zásahu a jeho oponenti používali stejný argument pro zdůvodnění svých stanovisek.

Jan Ruml tvrdil, že NATO jedná v právním rámci a řekl, že Jugoslávie není suverénním státem („... uvedl, že Jugoslávie není suverénní zemí, protože jsou tam lidé ve vlastním státě vraždění“), protože se krutosti proti vlastním lidem dějí uvnitř státu. Avšak podle Rumla vojenská akce Severoatlantické aliance byla jen nástrojem k donucení míru na Balkáně.²⁵⁴ Podle místopředsedy Unie svobody Petra Mareše ve straně byl dominantně prezentován názor, že politika vlády byla nepřijatelná právě v tom smyslu, že chyběl jasně definovaný názor na bombardování.²⁵⁵

²⁵¹ KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Praha: Paseka, 2014. s. 249.

²⁵² Tamtéž, s. 250.

²⁵³ Zastánci vojenského zásahu NATO se spoléhali hlavně na morální a politické úvahy. Generální tajemník NATO Javier Solana poukázal na to, že je nutné zabránit dalšímu utrpení kosovských Albánců a předcházet humanitární katastrofě, i když k nim dochází mimo území států NATO. Zdůrazňoval závazek NATO vyrovnat se s rostoucí zodpovědností, která vznikla po skončení studené války.

²⁵⁴ Zeman se bojí eskalace konfliktu. *Právo*. 25. března 1999.

²⁵⁵ Zásah NATO rozhádal české politiky. *Lidové noviny*. 27. března 1999.

Vedení KDU-ČSL prohlásilo, že NATO svými úderý bránilo vzniku nového ohniska nového konfliktu v Evropě.²⁵⁶ Pavel Severa schvaloval řešení, které by vedlo k zastavení proudu uprchlíků.²⁵⁷ Politici KDU-ČSL vystupovali v otázkách zahraniční politiky v souladu se svými programem. Někteří lidovečtí politikové, například Pavel Tollner nebo Petr Pithart, kladli důraz na to, že jakékoli totalitě není možné přihlížet. Odvolává se na principy demokratického západního světa, představitelé KDU-ČSL se domnívali, že by se Češi měli podílet na odpovědnosti za transatlantický prostor. Kromě toho, velkou úlohu měla podpora rozvoje spolupráce a prohlubování vztahů se sousedními zeměmi. Politika křesťanských demokratů byla od pádu komunistického režimu postavena na pilíře odsuzování komunistické ideologie. I jugoslávskou krizi interpretovali proto z tohoto pohledu: Miloševićův režim, či obecně celou srbskou stranu v jugoslávských konfliktech si ztotožňovali s pohrobky komunismu a jejich podpora byla proto jednoznačně na straně západních demokratických sil.

Pozoruhodné bylo, že spoluodpovědnost za osud atlantického světa byla zafixována v programních dokumentech jak Unie Svobody, tak i KDU-ČSL, která změnila svůj názor na NATO během 90. let z přednostní pohledu na vojenskou neutralitu republiky a kolektivní bezpečnost celého světa ve prospěch Severoatlantické aliance.

Místopředseda Senátu České republiky Petr Pithart²⁵⁸ si myslel, že mezinárodní právo se neumí dostatečně vypořádat se situacemi, kdy se masakr obyvatelstva stává státní politikou. Pithart přitakával Václavu Havlovi, že by v současné době bezpečnost jednotlivce měla být nadřazena bezpečnosti a svrchovanosti státu.²⁵⁹

4.6.Válka nebo výpověď Malé dohody?

Česká politická debata dále rovněž řešila zásadní otázku, jestli se ČR díky svému členství NATO nachází ve válečném stavu s napadenou Jugoslávií. V souladu s prohlášeními předsedy vlády

²⁵⁶ Macek, Gross a Filip proti úderům, Ruml a vedení lidovců rozhodně pro. *Právo*. 29. března 1999.

²⁵⁷ Anketa LN. *Lidové noviny*. 8. dubna 1999.

²⁵⁸ Petr Pithart (1941-) je synem československého velvyslance v Bělehradě Viléma Pitharta působícího v letech 1954 - 1960 po skončení sovětsko-jugoslávské roztržky.

²⁵⁹ Parlament plně nepodpořil akce Severoatlantické aliance. *Mladá fronta Dnes*. 15. dubna 1999.

Miloše Zemana z 25. března nebyla Česká republika ve válce s balkánským státem.²⁶⁰ Na to Jiří Payne, vedoucí parlamentní delegace do Severoatlantického shromáždění, řekl následující den, že vzhledem k tomu, že Česká republika je členem NATO a je ve aliančním vztahu ke svým spojencům, je ve válečném stavu s Jugoslávií.²⁶¹ Mnozí politikové, s výjimkou Jiřího Payna, si byli jisti, že Česká Republika není a Jugoslávií ve válečném stavu. Jiří Payne byl dokonce jediným vysokým politikem, který byl během celého období 78 dní bombardování přesvědčen, že se Česká republika nachází ve válce.

Otázka platnosti Malé dohody - vojensko-politického spojení mezi Československem, Rumunskem a Jugoslávií ve 20. - 30. letech 20. století - se objevila v českých médiích v souvislosti s postojem českých politiků k zásahu v Jugoslávii. Politici se odvolávali na skutečnost, že zahájení válečných akcí proti Svazové republice Jugoslávii lze považovat za akt ukončení dohody mezi zeměmi. Říkal to, například, Cyril Svoboda tehdy poslanec za KDU-ČSL:

*„Je to sice spekulativní otázkou (vypovězení smlouvy s Jugoslávií - poz.), ale kdyby to tak bylo, zpochybnilo by to naše členství v NATO“.*²⁶²

A historik a vicepremiér Vladimír Špidla za ČSSD:

*„Pokud by spojení vážně platilo, zaniklo by právě teď, konfliktem NATO s Jugoslávií“.*²⁶³

Ale Miloslav Ransdorf svým obvyklým způsobem odvolání k mezinárodním právním dokumentům tvrdil, že útoky NATO představují porušení Malé dohody:

*„Nevím o tom, že by byla zrušena (platnost Malé dohody), a je to zřejmě po Chartě OSN a Washingtonské smlouvě další porušený závazek v tomto konfliktu“.*²⁶⁴

²⁶⁰ Podle politiků s Jugoslávií nejsme ve válečném stavu. *Právo*. 26. března 1999.

²⁶¹ Tamtéž. *Právo*. 26. března 1999.

²⁶² Duch Malé dohody vyděsil českou politickou scénu. *Lidové noviny*. 23. dubna 1999.

²⁶³ Tamtéž. *Lidové noviny*. 23. dubna 1999.

²⁶⁴ Tamtéž. *Lidové noviny*. 23. dubna 1999.

Ale to představovalo nesmysl, protože Malá dohoda zanikla zánikem ČSR 15. března 1939, kdy Jugoslávie uznala Slovenský stát. Po válce byla uzavřena nová spojenecká smlouva (o přátelství a spolupráci) v roce 1946, kterou vypověděli právě komunisté v roce 1949 z důvodu roztržky mezi Stalinem a Titem. Ze strany Ransdorfa, který byl také historik, to tedy bylo značně farizejské tvrzení. Špidla byl sice vystudovaný historik, pracoval ale ve svém druhém studijním oboru, archeologii.

Otázkou, která vznikla v průběhu našeho výzkumu, byl problém ochrany lidských práv. Jakoby vymazaná z paměti práva suverénního státu, řídící a fungující v rámci svých hranic, byla nahrazena právy člověka jako nejvyššími hodnotami. Jak prezident Václav Havel, tak předsedkyně Nejvyššího soudu České republiky Eliška Wagnerová došli k závěru, že dny, kdy státy, které nerespektují lidská práva, nebudou považovány za suverénní, mohou nastat v blízké budoucnosti.

4.7. Byl zásah NATO proti Jugoslávii odůvodněný?

Velmi diskutovaným tématem napříč politickým prostředím republiky byla relevance obvinění Bělehradu z etnických čistek a násilí na civilistech. Pro některé politiky byly údajné etnické čistky v Kosovu důvodem pro bombardování. Argumentovali přitom, že se srbské a jugoslávské síly dopouštěly v Kosovu násilí vůči vlastnímu obyvatelstvu. K tomuto postoji se přidávali politici různých politických stran s výjimkou komunistů. Takto vystupoval například Petr Pithart (KDU-ČSL), který z důvodu údajů o etnických čistkách v Kosovu, o jejichž hodnověrnosti nepochyboval, zastával názor, že „zlo“ má být potrestáno.²⁶⁵ Jeho straničtí kolegové slovy Jana Kasala souhlasili se zásahem NATO v zájmu uhašení nebezpečného ohniska konfliktu ohrožujícího mír v Evropě.²⁶⁶ Michael Žantovský (ODA) vyjadřoval podporu NATO právě odvoláváním na to, že by to mělo zabránit rozpoutanému násilí a etnickým čistkám. Postup Miloševićova režimu proti kosovským Albáncům označil přímo za genocidu.²⁶⁷ O genocidě na kosovském obyvatelstvu jako důvodu pro zásah hovořil také Jan Ruml.²⁶⁸

²⁶⁵ Souhlasíte s útokem NATO na Srbsko?. *Lidové noviny*. 25. března 1999.

²⁶⁶ Macek, Gross a Filip proti úderům, Ruml a vedení lidovců rozhodně pro. *Právo*. 29. března 1999.

²⁶⁷ Výbory parlamentů Maďarska, Polska a ČR podporují NATO. *Lidové noviny*. 17. dubna 1999.

²⁶⁸ V ČSSD jsou výhrady k NATO jako planetárnímu strážníkovi. *Právo*. 27. dubna 1999.

Na druhé straně ani zdrženlivější politici nezpochybňovali, že se srbské síly dopouští vůči Albáncům násilí. Informace západních médií o etnických čistkách a masakrech přijímali za relevantní téměř všichni. Ani ministr zahraničí Jan Kavan (ČSSD) tak nezpochybňoval, že v Kosovu byly prováděny proti Albáncům etnické čistky.²⁶⁹ Stejný postoj zaujímali například také poslankyně Jana Volfová²⁷⁰²⁷¹ (ČSSD), Karel Kovanda („*Netušili jsme míru odhodlanosti Miloševiče zbavit se svých Albánců tak rychle, tak brutálně, bez skrupulí*“²⁷²), nebo bývalý ministr zahraničí za ODS Josef Zieleniec²⁷³ i stínový ministr zahraničí ODS Jan Zahradil.²⁷⁴ Rovněž Pavel Rychetský (ČSSD) si byl jistý, že v Kosovu skutečně docházelo k etnickým čistkám. Na rozdíl od zastánců bombardování se však domníval, že letecké útoky násilí nezabrání, naopak je ještě zintenzivní.²⁷⁵ Také ministr vnitra Václav Grulich (ČSSD) připouštěl, že Srbové páchali na Albáncích genocidu. Ani tato skutečnost ale podle něj nezakládala důvod pro letecké údery.²⁷⁶

Jaroslav Melichar za ODS uváděl, že

*„Přítomnost sil aliance v Kosovu vidím jako jediný možný prostředek eliminace a nepokračování občanské války, zamezení genocidy obyvatel. Otálení se zásahem aliance by znamenalo i nebezpečí eskalace konfliktu“.*²⁷⁷

Pozice Unie svobody slovy Jana Rumla byla podobná výrookům proaliančních politiků:

²⁶⁹ Kavan: S Miloševičem musíme dále jednat. *Mladá fronta Dnes*. 20. dubna 1999.

²⁷⁰ Senát a sněmovna požehnalý postoji vlády k NATO. *Mladá fronta Dnes*. 22. dubna 1999.

²⁷¹ Volfová avšak po návštěvě Bělehradu říkala, že se tam nesetkala s žádnou etnickou nesnášenlivostí, Kosovo však pochopitelně nenavštívila. In: Sociální demokraté přijeli z Bělehradu. *Mladá fronta Dnes*. 13. května 1999.

²⁷² Miloševičův režim začal vylidňovat Kosovo. *Mladá fronta Dnes*. 3. dubna 1999.

²⁷³ Sounáležitost s NATO je v zájmu ČR, tvrdí exministr Zieleniec. *Lidové noviny*. 31. března 1999.

²⁷⁴ Politici, kteří chybně rozhodli o akci NATO, by měli odstoupit. *Právo*. 21. května 1999.

²⁷⁵ Rychetský: Zásah v Kosovu není v plném souladu s Chartou OSN. *Právo*. 27. března 1999.

²⁷⁶ Grulich nepovažuje útoky za šťastné. *Právo*. 30. března 1999.

²⁷⁷ Čeští politici akci jasně nepodpořili. *Mladá fronta Dnes*. 26. března 1999.

*„Jsou tam lidé ve vlastním státě vraždění. Je legitimní proti genocidě postupovat i tak, jak proti ní postupuje NATO“.*²⁷⁸

Prezident Václav Havel, jako obhájce práv kosovských Albánců, byl také přesvědčen, že *„Miloševićův režim začal uplatňovat politiku etnických čistek a tím vyvolal humanitární katastrofu“*.²⁷⁹ Havel také spatřoval hlavní cíl útoku v zastavení genocidy kosovských Albánců.²⁸⁰ Kromě toho si prezident myslel, že jen ti politici, kteří podporovali údery NATO, dobře rozuměli té situaci. Slušnost lidí údajně ztělesňovala podporu náletů.

Postoje Václava Klause²⁸¹ a Miloše Zemana k násilí páchanému na civilistech se vymykaly stanoviskům mnoha politiků na české politické scéně. I když nepopírali střety mezi srbskými silami a kosovskými Albánci, domnívali se, že nálety Severoatlantické aliance rozšířily vlnu násilí a lidské tragédie v Kosovu. Naopak Petra Buzková si myslela, že „genocida“ kosovských Albánců byla prováděna i před nálety aliance.

*„Jsem přesvědčena, že demokratické země celého světa nemohou nečinně přihlížet vyvražďování nějakého národa, a tady je prokázáno, že v Kosovu docházelo ke genocidě kosovských Albánců, a to podstatně dříve, než začalo bombardování“.*²⁸²

Václav Klaus ve svém projevu k zásahu aliance hovořil, že v Kosovu netrpěli jenom kosovští Albánci, ale i Srbové.²⁸³ Miloš Zeman pak v polovině dubna prohlásil, že genocida, páchaná na kosovských Albáncích, byla „zcela prokazatelná“.²⁸⁴ Blízkou pozici Klausovi a Zemanovi zastával i Jiří Dienstbier, který se domníval, že se možnost pro etnická čištění naskytla pro Srbsko po

²⁷⁸ Macek, Gross a Filip proti úderům, Ruml a vedení lidovců rozhodně pro. *Právo*. 29. března 1999.

²⁷⁹ Havel považuje letecké údery za krajní, ale nezbytné řešení. *Právo*. 26. března 1999.

²⁸⁰ Summit NATO začal válečnou poradou za zavřenými dveřmi. *Právo*. 24. dubna 1999.

²⁸¹ Klaus: Za odsun Albánců může NATO. *Lidové noviny*. 8. dubna 1999.

²⁸² Genocida v Kosovu přišla dřív než civilní oběti náletů. *Právo*. 29. května 1999.

²⁸³ Řekli k zásahu. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

²⁸⁴ Zeman je pro miliardovou humanitární pomoc uprchlíkům i zvýšením deficitu. *Právo*. 13. dubna 1999.

bombardování.²⁸⁵ Dienstbier odmítal, že „*etnické čistky prováděné v Kosovu se nedaly očekávat*“.²⁸⁶

Komunisté byli jediní, kteří naopak z genocidy obviňovali NATO a Albánci.²⁸⁷ Domnívali se, že se vůči bezbrannému obyvatelstvu Srbska a kosovským Srbům provádějí zvěrstva.

Převážná část politiků v České republice se domnívala, že v Kosovu docházelo k násilí a etnickému čištění. Hlavním terčem byli podle názoru českých politiků kosovští Albánci. Třebaže míra násilí a etnických čistek, páchaných na kosovských Albáncích, nebyla žádným z politiků přesně vyjádřena nebo stanovena, mnoho z nich se domnívalo, že by právě tato zvěrstva měla být záminkou k zásahu aliance. Tuto myšlenku podporovali lidovci a unionisté, prezident a většina ODS a ČSSD. Politici v České republice používali pojem *genocida*, spojený se surovým chováním vůči etniku a krutými etnickými čistkami, aby ukázali na velkou míru násilí a vyvolali v občanech soucit s obyvatelstvem Kosova. Zdálo se, že stupeň obvinění srbského vedení narůstal v souladu s tím, jakou pozici a jakou míru reprezentace v politickém prostředí zaujímal ten či on onen politik. Prezident a vláda byli v prezentaci svých názorů opatrnější a úměrnější a nepoužívali tak ostrá slova a vyjadřovali se kultivovaněji než někteří poslanci, byť zastával každý odlišný názor.

Čeští političtí představitelé připouštěli, že se Albánci účastnili vzpoury proti státní moci a že násilí, kterému čelili, je částečně odvetou za vlastní útoky. Ústavní činitelé si uvědomovali, že ta nelítostná politika vůči kosovským Albáncům nebyla bezdůvodná a kosovští Albánci se také dopouštěli zločinů. Například, Jan Zahradil byl přesvědčen, že „*i na straně kosovských Albánců docházelo k různým provokacím, uměle živěnému nacionalismu*“.²⁸⁸ Nebo se k tomu vyjadřoval i Jiří Dienstbier slovy, že „*je to (konflikt v Jugoslávii - pozn.) začarovaný kruh zvěrstev a násilí a je třeba vidět podíl všech*“.²⁸⁹

²⁸⁵ Dienstbier: Hrozit se mělo spíše vojenským obsazením Kosova. *Právo*. 26. března 1999.

²⁸⁶ Podle Dienstbiera jsou nálety fatální chybou. *Právo*. 19. dubna 1999.

²⁸⁷ Parlament plně nepodpořil akce Severoatlantické aliance. *Mladá fronta Dnes*. 15. dubna 1999.

²⁸⁸ Za akci NATO v Kosovu neseme politickou spoluodpovědnost. *Právo*. 26. března 1999.

²⁸⁹ Svět nedbal na včasné varování o humanitární krizi, řekl Dienstbier. *Právo*. 14. dubna 1999.

Avšak jinou otázkou byla míra této reakce jugoslávského státu. Teror, který byl údajně prováděn na civilistech jak před začátkem tak zejména po začátku bombardování Jugoslávie silami Severoatlantické aliance, považovali za zcela nepřijatelný a zločinný. Někteří politici se ovšem domnívali, že spoluodpovědnost za eskalaci násilí nese rovněž NATO, protože jeho míra enormně narostla teprve po začátku náletů. Hlavním šířitelem tohoto mínění byl Václav Klaus.

4.8. Nebylo jiného východiska?

Čeští politici si od začátku bombardování byli vědomi toho, že by jednání mezi srbskou a albánskou stranami za účasti mezinárodního společenství měla být obnovena. Avšak, jakým způsobem by toho mělo dosáhnout, se stávalo otázkou na české politické scéně.

Hlavním *poselstvím* některých politiků (prezidenta, části ODS, představitelů KDU-ČSL a US) byla nevyhnutelnost zásahu v zájmu jednání o míru. Mohla-li se stát bombardování prostorem pro jednání nicméně zůstávalo otázkou. Stínový ministr zahraničí Jan Zahradil se domníval, že bombardování přiměje Miloševiče k jednáním.²⁹⁰ Václav Havel věřil v obnovu jednání, avšak k tomu podle jeho názoru mohlo dojít jen použitím leteckých útoků.²⁹¹ Čeští ministři bezprostředně po začátku bombardování vyjádřili přednost diplomatickému řešení konfliktu.²⁹²

Avšak ne všichni politici se přikláněli k myšlence, že zásah byl správným prostředkem k donucení Srbů sednout si k jednacímu stolu. Premier otevřeně nevystupoval proti zásahu NATO v Jugoslávii, svými slovy o lidech jásacích nad dopadem bomb však pochyboval o rozhodnutí bombardování.²⁹³ Vladimír Laštůvka si myslel, že všechny možnosti pro dialog nebyly vyčerpány a proto bylo možné pokračovat v jednání, například se zapojením většího počtu mezinárodních hráčů.²⁹⁴ Místopředseda vlády pro koordinaci resortů zahraničí, vnitra a obrany Egon Lánský nevěřil, že „*lze Miloševiče*

²⁹⁰ Za akci NATO v Kosovu neseme politickou spoluodpovědnost. *Právo*. 26. března 1999.

²⁹¹ Politici ve sněmovně nervózně čekali na válku. *Lidové noviny*. 25. března 1999.

²⁹² Ministři doufají v obnovu jednání. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999; Jen málo politiků má na zásah NATO jasný názor. *Lidové noviny*. 26. března 1999.

²⁹³ Zeman se bojí eskalace konfliktu. *Právo*. 25. března 1999.

²⁹⁴ Je třeba zastavit útoky NATO a začít jednat. *Právo*. 27. března 1999.

bombardovat k mírové dohodě“.²⁹⁵ Sociální demokraté byli také rozděleni v pohledu na možnost diplomatického řešení konfliktu. Část z nich si nebyla jistá, že nálety vyřeší konflikt.²⁹⁶

Václav Klaus, jako jediným, kdo se vymykal hlavnímu proudu politických rozhodnutí, vystupoval za pokračování politických jednání bez ohledu na komplikace, které s tím byly spojené.²⁹⁷

Víra v obnovu míru byla přítomna v projevech mnoha českých politiků od samého začátku leteckých útoků. Prezident, premiér a předsedové obou komor parlamentu již 24. března zaslali Slobodanu Miloševićovi telegram, ve kterém naléhavě žádali obnovu jednání.²⁹⁸

Pro žádného z politiků bombardování Jugoslávie nebylo jediným východiskem řešení zdlouhavého a vleklého konfliktu. Někdo z nich měl na mysli to, že by nálety sil NATO byly jen možností donutit Slobodana Miloševiče a srbské politické vedení k jednání o míru v Kosovu. Druzí si mysleli, že jen urputnými rozhovory byla možnost docílit míru na Balkáně. Politici doufali, že jednání z února - března 1999 budou obnovena, jelikož nikdo nemohl odhadnout, jak dlouho bude bombardování trvat a jaké výsledky to s sebou přinese. Na české politické scéně bylo slyšet obavy z toho, že nálety nemusí přinést žádný výsledek.

Skoro žádný z politiků, s výjimkou komunistů, nicméně nezpochybňoval dohodu z Rambouillet jako správnou. Pokračování jednání se z pohledu těch, kteří se domnívali, že prostor k němu i přes bombardování existoval, se mělo uskutečnit právě v rámci tyto úmluvy. Jediný, kdo si myslel, že „návrhy z Rambouillet nebyly akceptovatelné byl“ Václav Klaus.²⁹⁹

²⁹⁵ Lánský zpochybnil účinnost úderů aliance. *Právo*. 6. dubna 1999.

²⁹⁶ Údery NATO dělí soc. demokraty. *Právo*. 27. března 1999.

²⁹⁷ Zeman se bojí eskalace konfliktu. *Právo*. 25. března 1999.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Klaus: Za odsun Albánců může NATO. *Lidové noviny*. 8. dubna 1999.

Například historik Christopher Clark, považovaný za protisrbského autora, uvádí, že ultimátum, předložené Srbsku Rakousko-Uherskem v červenci 1914³⁰⁰, které Srbsko odmítlo jako nepřijatelné a vedlo pak k vyhlášení války, bylo na rozdíl ultimáta z Rambouillet v únoru a březnu 1999, mnohem měkčí.³⁰¹ Toto ultimátum totiž zahrnovalo neomezený průchod a neomezený přístup pro personál NATO přes Svazovou republiku Jugoslávie, nepodléhání celním a finančním předpisům, umístění 30 000 vojáků NATO k udržení pořádku v Kosovu a imunita NATO a jeho pracovníků vůči jugoslávskému právu. To by znamenalo v podstatě okupaci Jugoslávie státy Severoatlantické aliance.

Někteří politici se nicméně domnívali, že odmítnutím dohody z Rambouillet SRJ jakékoliv další jednání zhatila, a proto k nastolení míru mohl vést již jenom vojenský zásah. K tomu se přikláněli někteří politikové napříč politickým spektrem: Petr Mareš z Unie svobody, Lubomír Zaorálek z ČSSD, Pavel Tollner z KDU-ČSL nebo Petr Nečas z ODS.³⁰² Podle nich se politické vedení Srbska plánovitě snažilo posílit své pozice a od začátku se nehodlalo s kosovskými Albánci dohodnout. Soudili, že konflikt mohl překročit hranice Jugoslávie a „pokrýt“ celý Balkán. Proto byl podle nich zásah jediným řešením, jak zamezit potenciálnímu ohnisku potenciálního konfliktu v Evropě.

Mnozí čeští politici tak hodnotili konflikt v Jugoslávii zcela v souladu s interpretací velení NATO. V jejich pojetí byla Jugoslávie a Milošević osobně jedinými viníky stávajících událostí a NATO jednalo v zájmu zachování míru. Milošević se musel podle jejich názoru musel podrobit mezinárodnímu společenství zastoupenému Severoatlantickou aliancí. Pokus řešit konflikt mírovými prostředky se omezoval na přesvědčení o primárnosti a správnosti dohody z Rambouillet. Většina politiků v České republice vyjadřovala *lítost* nad ztroskotáním řešení konfliktu mírovými cestami. Nepřipouštěli však jinou eventualitu, než že základem pro toto řešení bude dohoda z Rambouillet, která byla pro Jugoslávii nepřijatelným diktátem a upřednostňovala jednostranně zájem kosovských Albánců. Část politiků si však této skutečnosti ve své neznalosti a nekompetenci

³⁰⁰ Červencové ultimátum Rakousko-Uherska vyžadovalo, kromě jiného, umožnit státním službám rakousko-uherské říše pracovat v Srbsku s cílem zastavit jakékoli protirakouské aktivity a provést vyšetřování proti každému z účastníků Sarajevského atentátu za účasti na vyšetřování rakouské vlády. Druhý bod nebyl přijat Bělehradem kvůli ohrožení svrchovanosti státu.

³⁰¹ CLARK, Christopher M. *The sleepwalkers: how Europe went to war in 1914*. London: Penguin Books, 2013. s. 456.

³⁰² Řekli k zásahu. *Mladá fronta Dnes*. 25. března 1999.

patrně nebyla ani vědoma. Část však jednala účelově, alibisticky a v přesvědčení že i hrubá vnější nátlak je oprávněný, pokud má zabránit zločinům a ponížit stát a jeho režim, které považovali za viníka a strůjce nastalé krize. Až na výjimky nikdo z politiků nezpochybňoval hodnověrnost informací o rozsahu a povaze údajných zločinů. Zpochybňování těchto informací, jak se ukázalo i v případě Václava Klause, takového politika stigmatizovalo jako popírače zjevné pravdy a relativizátora zločinů.

5. POSLUŠNÍ VYKONAVATELÉ NEBO AKTIVNÍ ÚČASTNÍCI? (k otázce místa České republiky v alianci)

Ministr zahraničí Jan Kavan 12. března ve svém rozhovoru pro *Hospodářské noviny* uvedl, že Česká republika nebude v NATO hrát roli pouhého statisty, ale chce se plně zapojit do procesu vytváření společné zahraniční politiky. Republika se plnohodnotně zapojit do diskuse o budoucí podobě Severoatlantické aliance a její nové strategické koncepci a Jan Kavan velmi neurčitě poznamenal,

*„stejně budeme postupovat jako její (aliance- pozn.) plnohodnotní členové“.*³⁰³

To, zda Jan Kavan předpokládal účast ve vojenských operacích aliance v té době, nebylo jasné. Kavan dále řekl, že nová strategická koncepce NATO musí jasněji definovat základ pro uskutečňování misí mimo území členských států, což bude zřejmě nejpravděpodobnější způsob řešení nynějších krizových situací.³⁰⁴

Ještě v říjnu 1998 Miloš Zeman na schůzce v Bruselu slíbil, že by Češi dovolili, aby jejich vzdušný prostor využívala letadla NATO³⁰⁵, i když se tehdy ještě nepočítalo s možností bombardování Jugoslávie a že Česká republika pošle na Balkán polní nemocnici. Tato pomoc ze strany České republiky by byla omezenou, ale dávala tím na srozuměnou, že se chce angažovat. S větším zapojením České republiky do konfliktu se však nepočítalo. Někteří představitelé vládnoucí sociální demokracie tak opozičně smluvní občanští demokraté dávali na srozuměnou, že se čehokoliv v Kosovu odmítají účastnit. Poslanec ČSSD Karel Šplíchal říkal: „*Je to pro mě otázka srdce a duše.*

³⁰³ Česká republika nehodlá hrát roli statisty. *Hospodářské noviny*. 12. března 1999.

³⁰⁴ Jsme členem NATO, aliance má nyní 19 členů [online]. iDNES.cz, 1999. (Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/jsme-clenem-nato-aliance-ma-nyni-19-clenu-d9e-/domaci.aspx?c=990311_200409_domaci_jkl 27.02.2019)

³⁰⁵ V této chvíli NATO posílalo jasné signály Bělehradu proti politice prováděné vůči kosovským Albáncům ve snaze omezit možnost etnických čistek. Severoatlantická aliance organizovala letecké vojenské cvičení poblíž pobřeží Jadranu, vysocí představitelé NATO navštívili Bělehrad a aliance se připravovala na možnou kampaň v Jugoslávii. In: KOVANDA, Karel. *Karel Kovanda: Zápasy o svědomí*. V Ostravě: Jagello 2000, 2011. s. 70.

V Kosovu to muže být nejtěžší boj od dob druhé světové války a mně prostě nepasuje, že by proti sobě měli stát Češi a Srbové“.³⁰⁶

Pozoruhodné byly výpovědi některých českých politických a vojenských představitelů o důvodech vstupu do NATO. Například ministr obrany Vladimír Vetchý řekl, že by díky vstupu do NATO Česká republika nemusela utrácet tak obrovskou částku na obranu. Kromě toho poznamenal, že je nepravděpodobné, že by se Česká republika mohla sama ubránit tváří v tvář možným nebezpečím a rizikům. V mnoha výročí českých politiků byla Severoatlantická aliance spojena s pojmem „bezpečnost“. „Bezpečnost“ pro ně představoval vstup do atlantických struktur a aliancí, vyplňujících nebezpečné vakuum, jež ohrožovalo stabilitu střední Evropy. Prohlášení nejčastěji měla opatrnou a prozíravou povahu. Odvolávala se na to, že rozšíření by nejlépe zajistilo prosperitu a bezpečnost Evropy.

Místopředseda Senátu Petr Pithart říkal, že vstup ČR do Severoatlantické aliance byl dílem prezidenta, jelikož podle jeho názoru Spojené státy neplánovaly, že by v bližší době měli být přijímáni noví členové. Pithart to přičítal osobní šikovnosti a neústupnosti Václava Havla. Kromě toho, Petr Pithart si byl jist, že se Václavu Havlovi podařilo obnovit sebevědomí Čechů, které dlouhodobě postrádali.³⁰⁷

Jacques Rupnik, politolog a bývalý poradce Václava Havla, ve svém rozsáhlém rozhovoru pro deník *Mladá fronta Dnes*³⁰⁸ při příležitosti vstupu ČR do NATO vyjádřil obavy, že by Spojené státy jako hlavní činitelé Severoatlantické aliance mohly působit nejen mimo území NATO, ale mohly by také jednat bez respektu k OSN a bez jejího souhlasu.

³⁰⁶ Pomoz si a Čech ti pomůže. *Respekt*. 19. října 1998.

³⁰⁷ ROVENSKÝ, Jan a kol. *25 let poté: Klaus, Pithart, Rychetský a Zeman v rozhovorech o společnosti a politice*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2014. s. 162-163.

³⁰⁸ Stále vidíte jen „staré“ NATO, varuje Rupnik. *Mladá fronta Dnes*. 12. března 1999.

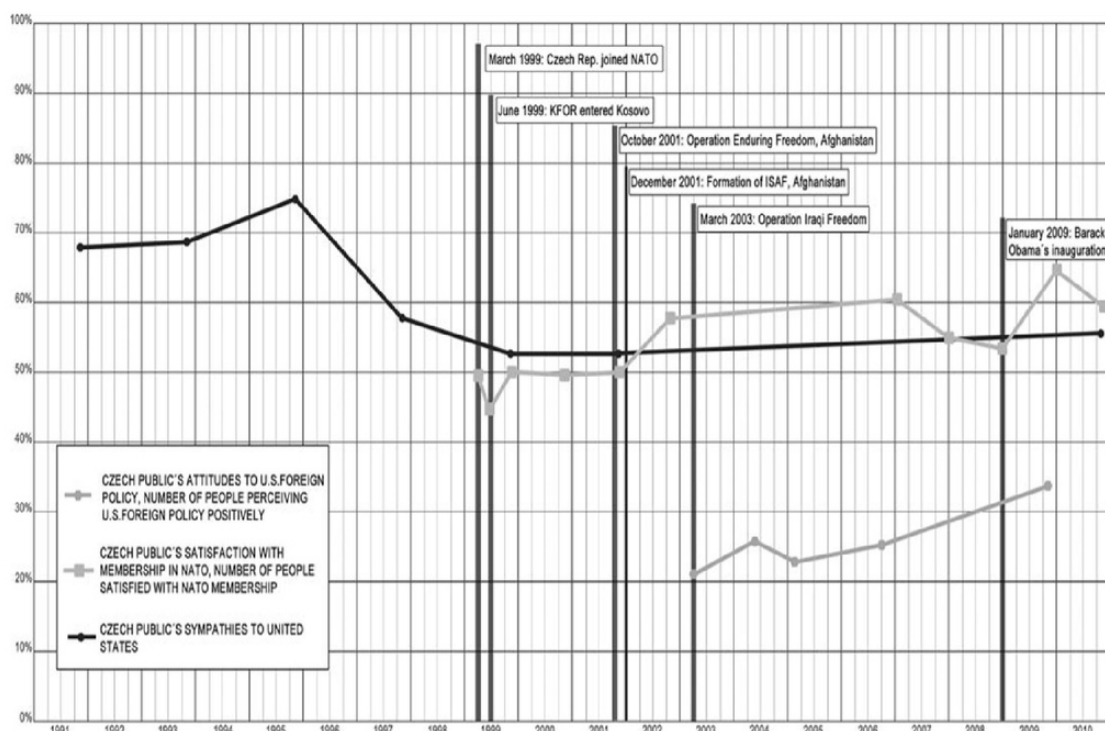

Chart 7.1: Czech Public Attitudes to the United States and to NATO (1991–2010)

Tabulka 2: České veřejné postoje ke Spojeným státům a NATO (1991-2010) Zdroj: CABADA, Ladislav. *Czechoslovakia and the Czech Republic in world politics* [online]. Lanham, Md.: Lexington Books, 2011, p. 111. (Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=862645> 18.08.2019)

Politické debaty v České republice po leteckých útocích na Jugoslávii a následné intervenci v Kosovu vytvořily dilema a pochybnosti o hodnotě atlantismu. Důvěra veřejnosti v alianci a ve větší míře ve Spojené státy klesla. Veřejnost nebyla připravena, že demokratická aliance, hájící mezinárodní práva, dost drsně napadne balkánský stát. Spojené státy potažmo Severoatlantická aliance se stávaly objekty kritiky za zbytečné násilí. Tato nespojenost sílila po mylných zásazích objektů civilistů a růstu obětí.

Pavel Rychetský, místopředseda vlády, se domníval, že je možná existence ideálního světa bez vojenských paktů. Ale při tom byl přesvědčen, že členství České republiky v NATO bylo logickým

vyústěním polistopadového vývoje.³⁰⁹ Tehdejší místopředseda vlády se snažil ukázat, jaký vliv měla politika Spojených států na Evropu a NATO. V rozhovoru s Václavem Havlem a s francouzským prezidentem a předsedou francouzské vlády na začátku roku 1999 se Rychetský ptal francouzských politiků na možnost zahájení vojenské intervence proti Jugoslávii bez usnesení Rady bezpečnosti OSN. Francouzi zcela vyloučili možnost takové situace. Pavel Rychetský předpokládal, že mnozí politici, včetně francouzských politiků, byli ovlivněni Madeleine Albrightovou a podřídili se tlaku USA.

Živým příkladem nespokojenosti sociálně demokratických politiků bylo hlasování o rozšíření leteckých úderů NATO. Parlament a vláda toho dne se přeli od rána do večera v otázce rozšíření bombardování. Místopředseda vlády Pavel Rychetský doufal, že se podaří najít nějakou jinou, větší a významnější zemi v rámci aliance, aby se k ní mohla česká vláda připojit. A proto se česká vláda snažila co nejvíce odložit odpověď. Výsledkem bylo, že oponenti dalšího rozšíření leteckých úderů NATO (Rychetský, Špidla, Kužvart, Eduard Zeman) hlasování ve vládě prohráli.³¹⁰

Zoufalé manévrování ze strany Zemana (povinnost „navázat na přátelské dlouhodobé tradice s Jugoslávií“ nebo „bombardování nepoškodí Miloševiče, ale naopak ho posílí“) ovlivňovalo náladu uvnitř jeho strany.³¹¹ To, že manévroval mezi solidaritou s členy NATO a odmítavým postojem české veřejnosti k zásahu NATO, vyústilo v již zmíněné hlasování o rozšíření leteckých úderů či v proslulý dopis českých sociálnědemokratických delegátů jugoslávskému velvyslanci, ve kterém operace NATO v Jugoslávii byla odsuzována.

Petra Buzková, místopředsedkyně Poslanecké sněmovny, si v otázce role České republiky v NATO a ve světě v souvislosti s probíhajícím konfliktem v Jugoslávii byla jista, že

³⁰⁹ ROVENSKÝ, Jan a kol. *25 let poté: Klaus, Pithart, Rychetský a Zeman v rozhovorech o společnosti a politice*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2014. s. 216 - 217.

³¹⁰ RYCHETSKÝ, Pavel. *Diskrétní zóna*. Praha: Vyšehrad, 2012. s. 177.

³¹¹ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015. s. 130.

„Česká republika se na mezinárodním poli bude muset diplomatickým způsobem zasadit o hledání nových mechanismů k udržování míru ve světě. Protože tento konflikt ukázal, že některé z těch známých nejsou plně funkční“.³¹²

„Bude nutné hledat politická řešení, daleko překračující horizont nadšeného válečnického pokřiku“.³¹³

Skutečnost, že Česká republika měla svůj názor na situaci v Jugoslávii, Buzková považovala za přínos. Pro ni to byl výraz plného členství státu v NATO.

V otázce místa České republiky jako čerstvého člena Severoatlantické aliance se politici z celého politického spektra vyjádřili rozličně. Například, Miroslav Grebeníček na stránkách komunistického deníku Haló Noviny se vyslovil v tom smyslu, že česká vláda souhlasila s agresí a stala se tak spolupachatelem Severoatlantické aliance, a slouží tak *zájmům agrese a síly*.³¹⁴

Václav Klaus se domníval, že česká veřejnost, včetně českých politiků, si v období konfliktu v Jugoslávii plně neuvědomovala, že NATO je pro ně „*vlastní věcí*“ a mínila, že je věcí někoho jiného. Klaus navíc řekl, že je nutné rozptýlit mýtus z minulosti, že jakýkoliv malý stát byl vytvořen jen k tomu, aby tiše kýval a podporoval mocné, aby je nerozzlobil. Klaus poznamenal, že myšlenka, že Češi nemohou ovlivnit velkou politiku, je zachována v českém vědomí, a jen tiše souhlasí se vším, co jim je předloženo.³¹⁵ Klaus si myslel, že po zahájení vojenské operace v Jugoslávii osud Albánců byl pro NATO druhotný problém.³¹⁶ Soudil, že NATO jde především o jeho prestiž, soudržnost a akceschopnost. Václav Klaus se domníval, že NATO si již uvědomilo zhroucení svých představ o rychlé válce se šťastným koncem, že se nyní snažilo dostat do lepšího světla, než ve skutečnosti bylo.³¹⁷ A přestože Václav Klaus předpokládal, že síly aliance válku vyhrají, byl si jistý,

³¹² KRAMER, Alexandr. *Interview: 126 novinářských rozhovorů z Práva z let 1997-2000*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001. s. 404.

³¹³ Nechci jenom sklapnout podpatky a držet basu. *Mladá fronta Dnes*. 2. dubna 1999.

³¹⁴ Výzva všem, kteří si přejí mír v Evropě. *Haló noviny*. 26. března 1999.

³¹⁵ Klaus: Alianci už nejde o Albánce, ale o prestiž. *Právo*. 31. května. 1999.

³¹⁶ Klaus: Za odsun Albánců může NATO. *Lidové noviny*. 8. dubna 1999.

³¹⁷ Klaus: Alianci už nejde o Albánce, ale o prestiž. *Právo*. 31. května. 1999.

že Západ zatím nerozumí, jakým směrem se bude další vývoj na Balkáně ubírat a jakou roli by v tomto vývoji mělo hrát NATO.

*„Hrozí také to, že bez ohledu na ty či ony politické prohlášení může mít balkánská zkušenost negativní dopad na budoucí odhodlání členských zemí reálně podpořit angažovanost NATO v potenciálních konfliktech obdobného druhu“.*³¹⁸

Václav Klaus se nejen obával problémů uprchlíků, důsledků bombardování a nárůstu mezinárodního napětí po vypuknutí konfliktu. Jeho obavy byly také spojeny s nesprávným výkladem jeho názorů, především v médiích. Klaus měl na mysli to, že jeho stanoviska vůči událostem v Jugoslávii a činům NATO mohla být špatně chápána jako projev nerozhodnosti a alibismu. Nicméně Václav Klaus se domníval, že jeho názory byly konzistentní a že se na jugoslávský problém jako jeden z mála dívá prizmatem otázky budoucí rekonstrukce Balkánu.

Pro české politiky otázkou byla začlenění republiky do Severoatlantické aliance klíčovou. Česká republika se neměla stát v alianci černým pasažérem a měla přispět k posílení stability v euroatlantickém prostoru. Tomu měla napomoci i koheze mezi členskými státy. Vzájemnou solidaritu však v začátcích svého členství česká politická elita neprojevovala. Postoj, který Česká republika během náletů v Jugoslávii zaujala, byl z pohledu NATO a Spojených států rozpačitý. Přesto se republika od července 1997 účastnila zasedání Severoatlantické rady a mohla tu vyjadřovat své postoje a námitky vůči jednání o Jugoslávii.³¹⁹ To se však před nálety nedělo. Česká republika nejednala ani jako vykonavatel činů aliance, ani jako aktivní účastník operací NATO v Jugoslávii. Její pozice byla vzdálená od obou pólů a republika stála stranou konfliktu. Proto *vítězství*, kterého bylo docíleno v Jugoslávii, by se mělo stát přehodnocením místa republiky v Severoatlantické aliance.

³¹⁸ KLAUS, Václav a ŽANTOVSKÝ, Petr, ed. *Cesta z pasti: projevy z let 1997-1999*. Praha: Votobia, 1999. s. 29.

³¹⁹ BORKOVEC, Zdeněk. *Proces vstupu ČR do NATO a jeho vliv na utváření bezpečnostního systému ČR*. [online]. Vojenské rozhledy. (Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/bezpecnostni-a-obranna-politika/proces-vstupu-cr-do-nato-a-jeho-vliv-na-utvareni-bezpecnostniho-systemu-cr> 26.7.2020).

ZÁVĚR

Po zevrubném prostudování výroků a komentářů českých politiků ohledně konfliktu na Balkáně jsme dospěli k závěru, že politická elita republiky neprokázala příliš aktivní přístup k formulování kolektivní politiky NATO. Tím, že se vyhnuli jednohlasnému rozhodnutí o úderech, čeští političtí představitelé neprojeví svoji přesvědčivost v podpoře spojeneckých závazků.

Nerozhodnost českých politiků mohla mít negativní dopad na názory obyčejných občanů.³²⁰ Politici svým vlastním příkladem demonstrovali spoluobčanům nepřipravenost a alibismus. Nárůst v průběhu tří měsíců (březen až květen 1999) počtu těch, kteří s úderem NATO nesouhlasili, mohl přehledně a výmluvně reflektovat vnímání občanů jak ke konfliktu, tak postojů k politice vlády.

Česká politická reprezentace v osobě hlavních aktérů Václava Havla, Miloše Zemana a Václava Klause poukázala na dualitu/trojnásobnost postojů v tomto přelomovém okamžiku. Česká republika se vyhýbala sdílení odpovědnosti v jugoslávském konfliktu. Václav Klaus nepodporoval vojenskou intervenci v bývalé Jugoslávii (jak v Bosně a Hercegovině, tak v Kosovu) a během bombardování se přimlouval za urychlené jednání o míru. Dokonce tvrdil, že

*„...boj nebyl veden proti válečnému zločinci Slobodanu Miloševićovi, ale proti celému srbskému obyvatelstvu“.*³²¹

Klaus se domníval, že úder severoatlantického bloku proti Jugoslávii způsobily exodus albánského obyvatelstva v Kosovu. Předseda Poslanecké sněmovny dokonce poukazoval na to, že lidská tragédie se mnohokrát zvýšila po zahájení úderů jednotkami NATO. Jasnou opozicí vůči přístupu Václava Klause a většiny vlády byl prezident Václav Havel a jeho prezidentská kancelář. Prezident se kladně stavěl k vojenskému vměšování v Jugoslávii a neprotestoval proti vojenské intervenci.

³²⁰ Jak jsme zjistili, Češi vyčítali českým politikům slabou aktivitu v evropském prostoru (včetně humanitárních akcí) a také nedostatečnou informovanost o dění v Kosovu, co mohlo ovlivňovat postoje českých občanů.

³²¹ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015. s. 131.

Václav Klaus a Václav Havel byli jedinými politiky, kteří během bombardování zaujímali pevná stanoviska a necouvali před svými postoji. I když stáli na opačných pozicích.

Pozice třetího vysoce postaveného politika, Miloše Zemana, byla blízká postojům Václava Klause, i když navenek se neprojevoval tak konzistentně. Zeman se přimlouval za diplomatická mírová jednání, litoval obětí bombardování, vůči podpoře aliančních útoků se nevyjadřoval jednoznačně. Podle Miloše Zemana, který vzpomínal na nálety v Jugoslávii s odstupem 15 let, byl jeho stát posledním členem NATO, jenž souhlasil s bombardováním Srbska za podmínky, že budou terčem útoků pouze vojenské cíle, ale to se nestalo a Praha tak byla oklamána. V době bombardování se však takto jasně nevyjadřoval.

Jiří Dienstbier se domníval, že úder NATO se pravděpodobně neskončí příznivě a tento krok tak alianci oslabí. Podle Dienstbiera bylo bombardování zoufalým pokusem o vyřešení zdlouhavého konfliktu, který aliance nevěděla a neví, jak řešit. Bombardování tak podle jeho názoru nemělo jasně stanovený cíl.

Dienstbier si byl jist, že v dohodě z Rambouillet byly cíle ze strany Severoatlantické aliance stanoveny krajně nejasně a k tomu se vůbec nemluvílo o rozmístění mezinárodních jednotek (které se podle smlouvy měly volně pohybovat po území Jugoslávie).³²² Od prvních dnů bombardování Jiří Dienstbier trval na pozemní operaci vojsk NATO a se zastoupením ruských a ukrajinských vojenských sil, což by vedlo ke snížení humanitární katastrofy způsobené leteckými útoky.³²³

Politici České republiky nezaujali jednotný postoj k zásahu NATO v Jugoslávii v roce 1999. Měli na to však různé důvody. Část ČSSD (například Karel Černý, Antonín Peltrám, Václav Grulich) pochybovala o útoku z hlediska mezinárodního práva a doufala v pokojné vyřešení situace cestou jednání. Druhá část sociálnědemokratické scény (Petra Buzková, Lubomír Zaorálek) viděla v zásahu prostředek k vyřešení konfliktu a hájila útok tím, že je veden dobrými úmysly. ODS byla také rozdělena ve své pozici k bombardování. Větší část, s výjimkou grémia, se kladně stavěla k vměšování aliance v Jugoslávii a obhajovala svoji podporu především spojeneckými závazky a tím,

³²² KRAMER, Alexandr. *Interview: 126 novinářských rozhovorů z Práva z let 1997-2000*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001. s. 450.

³²³ ČTK 28.3.1999

že prostor pro jednání byl vyčerpán. Naopak politické vedení, reprezentované hlavně Václavem Klausem a Miroslavem Mackem, bylo pro pokračování jednání, jakým složitým by to nebylo. Komunisté, kteří se očividně nerozloučili se svou minulostí, byly odpůrci jakýchkoli činů Severoatlantické aliance. Podle komunistických politiků postup NATO v Jugoslávii byl aktem bezprecedentního násilí a porušením všech mezinárodních úmluv. KDU-ČSL a Unie svobody vyjadřovaly podporu zásahu a pokládali ho za oprávněný.

Tato politika České republiky se příkře lišila od postojů Maďarska a Polska, kde prezident společně s premiérem otevřeně podpořili úder. Kromě toho Polsko již na počátku války nabídlo pozemní síly v případě operace na území Jugoslávie. Obě země poskytly svůj vzdušný prostor k přeletům letadel NATO. Maďarsko navíc nabídlo používání leteckých základen pro letouny aliance.³²⁴

Mnozí politici celého stranického spektra byli přesvědčeni, že jejich znalost balkánského poloostrova je lepší než v celém NATO, a že by mohli pomoci při pokusech zastavit válku na Balkáně a v procesu normalizace na poloostrově. Podle mého názoru se ale cítili jako vůz za lokomotivou.

Česká společnost byla také hluboce rozdělena v pohledu na Balkán obecně a na Jugoslávii především. Pro mnohé bylo vědomí slovanské příbuznosti a slovanské sounáležitosti zvláštní hodnotou. *Washington Post* dokonce napsal, že Češi dali přednost slovanskému bratrství před loajalitou vůči NATO.³²⁵

Konflikt v Jugoslávii se stal pro českou politickou scénu střetem dvou loajalit: starou - vůči slovanské příbuznosti a dobrým vztahům k Jugoslávii, a nové - vůči euroatlantickému světu. Zdálo se, že se někteří čeští politikové během bombardování stále nezbavili důsledků minulosti v rámci sovětského bloku, kde přátelství a oportunistus podřizovaly lidským ideálům a právům. Politici, kteří se vyslovovali pro intervenci NATO v Jugoslávii, nepoužívali ve svých výrocích apely na slovanské cítění a vazby, protože již neviděli v tamnější Svazové republice Jugoslávie stát, s nimž se pojily dobré vztahy a vzpomínky na pomoc v letech 1938 a 1968. Tito čeští politici viděli v

³²⁴ Čeští politici se k útoku NATO nehlásí. *Lidové noviny*. 26. března 1999.

³²⁵ Solana prý pokáral Kovandu. *Lidové noviny*. 14. dubna 1999; Světové deníky o postoji ČR k náletům NATO na Jugoslávii. *Lidové noviny*. 15. dubna 1999.

Jugoslávii 90. let 20. století autokratický nedemokratický stát, kde roste nacionalismus a dopouštějí se vyhánění a etnické čistky. Motivy těchto politiků byly především zamezit růst násilí vůči kosovským Albáncům a zabránit vzniku nového ohniska nového konfliktu v Evropě. Naopak slovanská pouta projevovali buď ti, koho se pojili rodinné a příbuzenské vazby, nebo ti, kdo se přátelsky vztahoval k srbskému vedení. Třetí skupina - lavírující - kam můžeme zařadit například Miloše Zemana, se snažila podotknout, aby alianční závazky nepoškodily vztahům České republiky s Jugoslávií. Tito politici si přesvědčovali, že byla možnost najít diplomatické řešení konfliktu bez vojenského vměšování v Jugoslávii.

Operace *Allied Force*, jež byla zahájena v reakci na konflikt v Kosovu, překvapila českou společnost a na takový „převratný evropský otřes“ nebyla vůbec připravena. Kdyby se útočilo na jakoukoliv jinou zemi, podpora by byla vyšší. Například, agresí na Irák by pravděpodobně české veřejné mínění sneslo klidněji kvůli negativnímu obrazu Saddáma Husajna jako agresora a uzurpátora z dřívějších let a chybějící emotivní vazbě na Irák v české společnosti na rozdíl od Jugoslávie a Srbska.

Následná agrese na Irák ale měla už menší podporu, protože nejdříve byla agrese na Svazovou republiku Jugoslávie. Při zpětném pohledu lze rozlišovat tři stejně zastoupené skupiny lidí s různými názory na nálety Severoatlantické aliance. Třetina respondentů neočekávala údery jako operace Spojenecká síla, když přemýšleli o povinnostech spojených s členstvím v NATO. Dalších 30% vědělo, že členství v České republice bude spojeno s určitými odpovědnostmi, ale neočekávalo, že by je Česká republika měla brzy naplnit podporou takové intenzivní operaci. Že se Česká republika takové operace zúčastní, očekávalo pouze 27% dotázaných. Ve třetí skupině bylo mnoho respondentů s kritickým postojem k NATO.³²⁶

Pro české veřejné mínění bylo zklamáním to, že republika vystupovala jako agresor proti přátelskému státu. Český postoj k Srbsku a k Jugoslávii se vždy vyznačoval dobrými vztahy a

³²⁶ GABAL, Ivan, SZAYNA, Thomas S. a VÁCLAVÍKOVÁ-HELŠUSOVÁ, Lenka. *The impact of NATO membership in the Czech Republic: changing Czech views of security, military & defence*. Santa Monica: RAND, 2002. s. 15.

sympatiemi.³²⁷ Kromě toho, zvláštní historické zkušenosti z dob existence Československa jako, například, problém s sudetskými Němci či Mnichov utvrzovali tak některé politiky a českou veřejnost v respektování zásad státní svrchovanosti a nedělitelnosti státních útvarů. Na rozdíl od Čechů, jejich sousedi zaujímalí opačné názory na balkánský stát a jeho vedení. Poláci či Maďaři byli lhostejní vůči Srbům a proto přejali systematicky budovaný západem obraz Jugoslávie. V maďarských nebo polských médiích byli Srbové popsáni jako agresori ve všech jugoslávských konfliktech a spatřovali v Miloševićovi hlavního viníka. A proto přijali bombardování silami NATO s víceméně pochopením.

Zklamání české veřejnosti během operace bylo úzce spjato s nedostatečnou jasností ohledně významu českého členství v NATO. Diskuse v republice před vstupem byly zaměřeny spíše na bezpečnostní záruky a výdaje než na odpovědnosti vyplývající z členství. O žádném konfliktu, v němž by měla Česká republika bránit jiné členy aliance, se v této chvíli nemluvalo.

Petra Buzková, místopředsedkyně Poslanecké sněmovny České republiky, správně postřehla, že operace NATO nebude vyžadovat veřejnou podporu politiků, která v České republice byla nezřetelnou. Buzková říkala o tom, že operace nepotřebuje souhlas veřejného mínění, které by měli zajistit politici, ale že potřebuje podporu politiků a tihle nemají kličkovat a mají přijmout bombardování jako fakt, čili se s tím smířit a být vůči NATO loajální.

Václav Klaus předpokládal, že jeho veřejné odmítnutí podpory útokům NATO bylo velice složitým rozhodnutím. Československo pod nadvládou Sovětského svazu sloužilo jako příklad jednomyslných a souhlasu a rozhodnutí se vším, co se dělo. Avšak Klaus byl přesvědčen, že období jednomyslného souhlasu se všemi věcmi bylo věcí minulosti. Tato zkušenost, podle jeho názoru, pomohla České republice vyváženě a rozumně posoudit otázku souhlasu/nesouhlasu se severoatlantickou operací.

Klaus se domníval, že konflikt na Balkánu je dobrou příležitostí k vyjádření nezávislých posouzení a přesvědčení, než aby ČR tiše přikývla *silným mocím*.

³²⁷ Pro Čechy dlouhou dobu existovalo povědomí o Srbech jako o hrdinském národu a těžko se bylo z toho vymanit a přesvědčit český lid, že Srbové páchali etnické čistky a genocidu na jiných národech. Naopak Albánci, včetně kosovských, neměli bezúhonnou pověst u Čechů kvůli jejich obrazu drogových mafiánů a banditů. Proto se vyrovnat s obrazem Albánců jako obětí bylo pro českou veřejnost obtížnější.

Velmi diskutovaným tématem napříč politickým prostředím republiky byla relevance obvinění Bělehradu z etnických čistek a násilí na civilistech.

Musíme se přiznat, že se násilí a lidská utrpení civilistů v Kosovu mohla stát důvodem k zásahu NATO, i když jeho legálnost nebyla z hlediska mezinárodního práva jednoznačná. To, že bombardování byla provedena vyhýbáním se platným mezinárodním úmluvám bylo předmětem jiného rázu.

Václav Havel a další označovali jugoslávskou krizi za zcela nový druh konfliktu, v němž cíli nebyly tradiční národními zájmy, ale všeobecná lidská práva. Konflikt v Jugoslávii považoval za první čistě humanitární válku a na tomto základě dal svůj souhlas.³²⁸

V 90. letech se začala objevovat nová doktrína preventivní diplomacie. Poskytla větší rovnováhu mezi právy států a lidskými právy občanů států. Mezinárodní trestní soud a soudy ad hoc pro Rwandu a bývalou Jugoslávii vycházely z uznání, že zvěrstva nebyla pouze zájmy úřadů v zemi, kde k nim docházelo. Nadnárodní spravedlnost odrážela porozumění mezinárodního společenství jeho morální povinnosti zasáhnout v reakci na masivní porušování lidských práv.

Václav Havel se při obhajování útoků NATO na SRJ výrazně opíral o své známé zásady, o čemž svědčí i jeho hlavní argument, že lidská práva mají přednost před mezinárodním právem garantovaným státům. Pokud Havel zklamal některé své dosavadní stoupence a obdivovatele, pak to nebylo důsledné lpění na tomto principu, ale určitá ztráta schopnosti hlubší analýzy, která podrobuje tváří v tvář realitě i vlastní světonázorová východiska. Havel tak pravděpodobně vědomě - ovšem to je otázka - přistoupil na to, že pod záminkou lidských práv se prosazují reálně politické

³²⁸ „...je to zřejmě první válka [agrese na Svazovou republiku Jugoslávie] vůbec, která není vedena jménem zájmů, ale jménem určitých principů a hodnot. Tato válka nadřazuje lidská práva právům států. Svazová republika Jugoslávie byla napadena, aniž k tomu měla Aliance přímý mandát od OSN. Nestalo se tak ale ze svévole či z agresivity nebo z neúcty k mezinárodnímu právu. Stalo se tak naopak z úcty k právu. Ale k právu vyššímu, než je to, které chrání suverenitu států. Totiž z úcty k právům člověka. Tak, jak nám je artikuluje naše svědomí, i tak, jak jsou artikulována v jiných mezinárodně právních dokumentech“. In: HAVEL, Václav a ZELENKA, Jan, ed. *Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. Praha: Torst, 1999. s. 867-868.

cíle a že v jejich jménu je možné páchat i bezpráví, čili že lidská práva jedněch mají vyšší hodnotu než lidská práva jiných.

Také mu lze snad vyčítat, že nekriticky akceptoval interpretaci dění v Kosovu jako jednostranné násilí páchané režimem S. Miloševiče na Albáncích a pravdivost tvrzení o Srby spáchaných zločinech, které se fakticky staly záminkou k útokům NATO. Ty, kteří takové zprávy zpochybňovali jako neproověřené a pravděpodobně účelově zkreslené nebo nepravdivé, Havel diskvalifikoval jako osoby podléhající nepřátelské propagandě. Nad citlivým myslitelem oddaným spravedlnosti tak v Havlovi zvítězil buď předpojatý a vůči jiným názorům arogantní ideolog, nebo - a to je těžké prokázat - cynický politik (a možná obojí). Přesto svým způsobem zůstával důsledný a věrný svým základním myšlenkám.

Nejčastějším zdůvodněním bombardování mezi jejich stoupenci bylo, že všechny možné varianty řešení krize byly vyčerpány.

Někteří politici (např., předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus³²⁹, bývalý ministr zahraničí ČR Josef Zieleniec³³⁰, předsedkyně Nejvyššího soudu Eliška Wagnerová³³¹ či mluvčí prezidenta Ladislav Špaček³³²) uváděli jako důvod leteckých úderů, že v Jugoslávii mohla být porušována lidská práva. Leč první vystupoval z pozice vášnivého odpůrce postupu aliance v Jugoslávii. Třebaže uznával porušování lidských práv v Kosovu a utrpení kosovských Albánců, myslel si, že na tyto události byla potřeba dívat se nejednostranně s přihlédnutím následků pro kosovské Srby. Ostatní trojice si naopak byla jista, že si za porušování lidských práv Jugoslávie odpykává trest ve formě náletů vojsk Severoatlantické aliance.

Mezinárodní práva v Jugoslávii útokem vojsk NATO byla porušena podle celého spektra politiků. Obvinění byla slyšet od části politiků ze strany ČSSD, ODS a KSČM. Častým důvodem obvinění byl nedostatek souhlasu s útokem ze strany OSN, jako garanta mezinárodních práv. Politici ze strany KDU-ČSL a Unie svobody se také odvolávali na porušení mezinárodního práva v Jugoslávii.

³²⁹ Zeman se bojí eskalace konfliktu. *Právo*. 25. března 1999.

³³⁰ Sounáležitost s NATO je v zájmu ČR, tvrdí exministr Zieleniec. *Lidové noviny*. 31. března 1999.

³³¹ Anketa LN: Souhlasíte s postupem NATO v Jugoslávii? *Lidové noviny*. 12. dubna 1999.

³³² Tamtéž.

Avšak ne ze strany Severoatlantické aliance, ale srbským vedením a bezpečnostními složkami. Tyto krutosti, které se děly v Kosovu, byly, podle nich, jasným důkazem porušení lidských práv a proto NATO mělo zasáhnout ve jménu obrany kosovských Albánců. Etnické čistky a zvěrstva, páchané na území Jugoslávie, byly prokazatelné. Avšak zásah NATO mimo členskou zemi se stával precedentem pro mezinárodní právo.

Česká vláda však navzdory své počáteční spíše nejednoznačné podpoře operace NATO učinila několik akcí:

- Navrhla polní nemocnici a neozbrojenou dopravu pro použití v misi v Kosovu.
- Podporovala druhou vlnu leteckých útoků NATO a také možnost využití vrtulníků Apache.
- Umožnila NATO využívat svůj vzdušný prostor, železnice a letiště.
- Schválila návrh zákona, jimiž se Česká Republika připojuje k sankcím EU proti Svazové republice Jugoslávii.

Obě komory parlamentu během dubna podpořily dát k dispozici několik letišť na území České republiky a vyjádřily podporu akcím NATO v Jugoslávii.³³³ Avšak po 4 týdnech nepřetržitého bombardování trpělivost začala docházet i u těch, kteří zpočátku hlasovali pro vojenskou operaci NATO, s odvoláním na skutečnost, že se nepodařilo zabránit humanitární katastrofě. Například, senátor za ČSSD Jaroslav Musial, který ještě 12. dubna³³⁴ souhlasil s postupem aliance v Jugoslávii, za deset dní již přiznával, že humanitární katastrofa, které by měl zabránit zásah, eskalovala.

Třebaže účinná pomoc spojenectví ze strany České republiky byla minimální, ne-li bezvýznamná, někteří čeští politici se radovali, že oni jakoby byli těmi, kdo zachránili Kosovo před srbskými zvěrstvy. Například, čelný představitel KDU-ČSL Jan Kasal neskryval svou radost a jistotu, že Češi pomohli alianci udržet pozitivní vývoj na Balkáně.³³⁵ Stejný názor také měla Libuše Benešová, předsedkyně horní komory Parlamentu České republiky.³³⁶

³³³ Senát a sněmovna požehnyaly postoji vlády k NATO. *Mladá fronta Dnes*. 22. dubna 1999.

³³⁴ Anketa LN: Souhlasíte s postupem NATO v Jugoslávii? *Lidové noviny*. 12. dubna 1999.

³³⁵ Politici: Patříme k "vítězné" mocnosti. *Lidové noviny*. 5. června 1999.

³³⁶ Tamtéž.

I dvacet let po vstupu do Severoatlantické aliance se čeští představitelé považují spíše za objekt než za subjekt mezinárodní politiky a jako „mladší bratr“ v NATO. Tehdejší velvyslanec České republiky ve Spojených státech amerických a vášnivý obhájce vstupu do NATO Alexandr Vondra při příležitosti 20. výročí vstupu republiky do Aliance poznamenal:

*„Nemyslím, že Severoatlantická aliance nám zaručí bezpečnost navěky. Za těch dvacet let jsme dokázali hodně. A jak bude silné NATO za dalších dvacet let? Nevím...Mezinárodní vztahy jsou dynamické, celý svět se mění. Ovšem i my musíme pečovat o svou bezpečnost a posilovat naše domácí síly. Musíme o sebe dbát, aby se nám ta naše bárka v nějaké bouři nepřevrhla“.*³³⁷

Podle mého názoru, bombardování Jugoslávie se stalo pro Českou republiku „zkouškou sounáležitosti“ se západním světem a Severoatlantickou aliancí. Česká republika vyšla z toho konfliktu s reputací nespolehlivého partnera a úkolem pro její budoucnost v alianci bylo přehodnocení zahraniční politiky a místa v NATO.

³³⁷ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Praha: Plus, 2018. s. 662.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJE:

Tištěné zdroje

1. ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Mocní a všemohoucí: úvahy o Bohu, Americe a mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2006. 325 s.
2. ANDĚL, Petr. *Rozšířením NATO ke globálnímu vládnutí: americký pohled na vstup České republiky, Polska a Maďarska do aliance*. Praha: Karolinum, 2012. 230 s.
3. BELKO, Marián, KOŘAN, Michal a HRABÁLEK, Martin. *Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. 151 s.
4. BENDA, Lukáš et al. *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. 120 s.
5. *Bezpečnostní strategie České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 1999. 16 s.
6. BYERS, M. a CHESTERMAN, S., *Changing the rules about rules? Unilateral humanitarian intervention and the future of international law*. In: FALK, R., ELVER, H. and HAJJAR, L. *Human rights: critical concepts in political science*. London : Routledge, 2008, s. 400-424.
7. CLARK, Christopher M. *The sleepwalkers: how Europe went to war in 1914*. London: Penguin Books, 2013. 696 s.
8. ČUŘÍK, Jaroslav a kol. *Nové trendy v médiích. I, Online a tištěná média*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 239 s.
9. DANČÁK, Břetislav, ed. a FIALA, Petr, ed. *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. 316 s.
10. DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 359 s.
11. DIENSTBIER, Jiří. *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989-1999*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 441 s.
12. DIENSTBIER, Jiří a kol. *Stabilita Balkánu a Evropská unie: příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006. 184 s.

13. DIENSTBIER, Jiří et al. *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2004. 100 s.
14. DOSTÁL, Vít, ed. a MESEŽNIKOV, Grigorij, ed. *Maximum možného?: 25 rokov samostatnej českej a slovenskej zahraničnej politiky = 25 let samostatné české a slovenské zahraniční politiky*. Praha: Heinrich-Böll-Stiftung, 2017. 146 s.
15. EICHLER, Jan. *Legální a nelegální války v dnešním světě*. *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 17–29.
16. EICHLER, Jan. *Legitimní a nelegitimní války po roce 1990 (Perský záliv, Afghánistán a Balkán)*. *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 4, s. 12-24.
17. FIALA, Petr et al. *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 315 s.
18. FRIEDL, Jiří et al. *Dějiny Polska*. Překlad Martin Veselka. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 690 s. Dějiny států.
19. GABAL, Ivan. *Hrách na zed'*. V Praze: Karolinum, 2008. 271 s.
20. GABAL, Ivan, SZAYNA, Thomas S. a VÁCLAVÍKOVÁ-HELŠUSOVÁ, Lenka. *The impact of NATO membership in the Czech Republic: changing Czech views of security, military & defence*. Santa Monica: RAND, 2002. 23 s.
21. HAVEL, Václav a DOBROVSKÝ, Luboš, ed. *NATO, Evropa a bezpečnost demokracie: výběr z projevů, článků a rozhovorů 1990-2002*. Pardubice: Theo, 2002. 111 s.
22. HAVEL, Václav a VIDLÁK, Martin, ed. *Evropa jako úkol: výběr z projevů 1990-2009*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014. 269 s.
23. HAVEL, Václav a ZELENKA, Jan, ed. *Projevy a jiné texty z let 1992-1999*. Praha: Torst, 1999. 939 s.
24. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.
25. HLADKÝ, Ladislav a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy = Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe*. Praha: Historický ústav, 2010. 367 s.
26. HOLZER, Jan a kol. *Demokratizace a lidská práva: středoevropské pohledy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou Brno, 2013. 266 s.

27. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média. 2.*, přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. 390 stran.
28. KAISER, Daniel. *Prezident: Václav Havel 1990-2003*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 319 s.
29. KLAUS, Václav a WEIGL, Jiří, ed. *Občan a obrana jeho státu*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 326 s.
30. KLAUS, Václav a ŽANTOVSKÝ, Petr, ed. *Cesta z pasti: projevy z let 1997-1999*. Praha: Votobia, 1999. 218 s.
31. KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015. 336 s.
32. KOVANDA, Karel. *Karel Kovanda: Zápasy o svědomí*. V Ostravě: Jagello 2000, 2011. 146 s.
33. KRAMER, Alexandr. *Interview: 126 novinářských rozhovorů z Práva z let 1997-2000*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001. 834 s.
34. KRIEGER, H. *The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974-1999 (Cambridge International Documents Series)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 648 p.
35. KŘÍŽ, Zdeněk. *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů: komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2012. 134 s.
36. LANGER, Ivan et al. *15 let zahraniční politiky ODS*. Praha: CEVRO - Liberálně-konzervativní akademie, 2006. 128 s.
37. LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010. 168 s.
38. NOŽINA, Miroslav. *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2003. 407 s.
39. OBČANSKÁ DEMOKRATICKÁ STRANA, SOKOL, Petr a KLÍČ, Zbyněk. *20 let Občanské demokratické strany: 1991-2011*. Praha: ODS Publishing, 2011. 284 s.
40. ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 363 s.
41. PACNER, Karel. *Osudové okamžiky XX. století: události, které zásadně ovlivnily náš svět*. Druhé vydání. Praha: Plus, 2018. 693 stran. ISBN 978-80-259-0943-0.

42. PAVLAČÍK, Zbyněk, ed. a HLOUŠEK, Vít, ed. *Pět let v NATO: vojenské, politické a společenské aspekty členství České republiky v NATO*. V Brně: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. 203 s.
43. PICK, Otto, ed. a kol. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. 268 s.
44. PITHART, Petr. *Ptám se, tedy jsem: rozhovor*. Praha: Portál, 2010. 278 s.
45. POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Ozbrojené konflikty po konci studené války*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2012. 320 s.
46. ROVENSKÝ, Jan a kol. *25 let poté: Klaus, Pithart, Rychetský a Zeman v rozhovorech o společnosti a politice*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2014. 325 s.
47. RYCHETSKÝ, Pavel. *Diskrétní zóna*. Praha: Vyšehrad, 2012. 278 s.
48. SCHULZ, Winfried et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Překlad Barbara Köpplová. 3., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 149 s.
49. SOVILJ, Milan. *Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939-1941: od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie*. Vydání první. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. 350 s.
50. STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s.
51. ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Diplomacie je uměním kompromisu: cesta do NATO, do EU a další příběhy: 1995-2002*. Praha: Mladá fronta, 2009. 277 s.
52. ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Odchod sovětských vojsk z Československa*. Mezinárodní vztahy: československá revue pro mezinárodní politiku a ekonomiku. Praha: Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. 1993, 28(3), s. 40-52.
53. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 188 s.
54. TABERY, Erik. *Vládeme, neruší: opoziční smlouva a její dědictví*. Praha: Respekt Publishing, 2008. 300 s.
55. TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 437 s.
56. VONDRA, Alexandr a MATĚJKOVÁ, Jolana. *Děda se taky nebál: rozhovor s Alexandrem Vondrou*. Praha: Paseka, 2012. 269 s.
57. WAISOVÁ, Šárka. *Tíha volby: česká zahraniční politika mezi principy a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. 185 s.

58. ZAHŘADIL, Jan. *Realismus místo iluzí*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 87 s.
59. ZBOŘIL, František. *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges, 2010. 434 s.
60. ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 2. vyd. Praha: Argo, 2015. 564 s.

Noviny a časopisy

1. *Haló noviny*. Praha: Futura, 1991- .
2. *HN. Hospodářské noviny: [Hlavní vydání]: deník pro ekonomiku a politiku*. Praha: Economica, 1990- .
3. *Lidové noviny* [mikrodokument]. Praha: Lidové noviny, 1988- .
4. *Mladá fronta Dnes - Pražské vydání* [mikrodokument]. Praha: MaFra, 1990- .
5. *Právo: nezávislé noviny. Praha - Střední Čechy*. Praha: Borgis, 1996- . *Respekt*. Praha: R- Presse, 1990- .
6. *Týden: události - peníze - styl - lidé + TV sešit: moderní zpravodajský týdeník*. Praha: K Service, reklamní a tiskové služby, 1994- .
7. *Večerník Praha: list všech Pražanů*. Praha: Pragoprint, [1991]-[2005].

Elektronické zdroje

1. BENNIS, Ph. *Les Etats-Unis sapent le droit international*. [online]. Le Monde diplomatique, Décembre 1999. (Dostupné z: <https://www.monde-diplomatique.fr/1999/12/BENNIS/3470> 21.02.2019).
2. BLAIR, T. *The Blair Doctrine*. [online]. Global Policy Forum, April 22, 1999. (Dostupné z: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/154/26026.html> 21.02.2019).
3. BRÁTKOVÁ, Jitka. *Česká veřejnost a členství v NATO*. [online]. STEM: Ústav empirických výzkumů, 2000. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/ceska-verejnost-a-clenstvi-v-nato/> 01.06.2020).
4. CABADA, Ladislav. *Czechoslovakia and the Czech Republic in world politics* [online]. Lanham, Md.: Lexington Books, 2011, 221 p. (Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=862645> 18.08.2019).

5. CLINTON, Bill. *Projev prezidenta na sjezdu odborů, Washington, 23. března 1999*. In: HLAVÁČEK, Pavel. *Dědictví Mnichovské smlouvy a jeho dopady na americkou zahraniční politiku*. [online]. (Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/redakce/tisk.php?lanG=cs&xsekce=35025&clanek=35037&> 22.04.2020).
6. ČERVENKA, JAN. *Česká veřejnost o Kosovu*. [online]. CVVM. (Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a904/f9/100770s_pm80403.pdf 28.7.2020).
7. *Česká veřejnost a členství v NATO*. [online]. STEM. Empirických výzkum pro demokracii. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/ceska-verejnost-a-clenstvi-v-nato/> 15.12.2018).
8. *Česká republika a NATO chronologicky*. [online]. Natoaktual.cz. (Dostupné z: <https://www.natoaktual.cz/ceska-republika-a-nato/Icrazvtahysnatoiii> 28.05.2020).
9. FISCHER, Pavel. *17 let Česka v NATO: podpora veřejnosti vůči Alianci převyšuje EU*. [online]. natoaktual.cz. Oficiální portál Informačního centra o NATO. (Dostupné z: https://www.natoaktual.cz/analyzy-a-komentare/17-let-ceska-v-nato-podpora-verejnosti-vuci-alianci-prevysuje-eu.A160314_190154_na_analyzy_m02 28.7.2020).
10. GOLDGEIER, James M. *Not when but who*. NATO Review. [online]. 1. března 2002. (Dostupné z: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2002/03/01/not-when-but-who/index.html> 10.06.2020).
11. GRESH, A. *Les lois de la guerre*. [online]. Le Monde diplomatique, Septembre 1999. (Dostupné z: <https://www.monde-diplomatique.fr/1999/09/GRESH/3293> 21.02.2019).
12. HLAVÁČEK, Pavel. *Dědictví Mnichovské smlouvy a jeho dopady na americkou zahraniční politiku*. [online]. Obrana a strategie. (Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/redakce/tisk.php?lanG=cs&xsekce=35025&clanek=35037&> 22.04.2020).
13. HOLZGREFE, J.L. and KEOHANE, ROBERT O. *The Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. [online]. Cambridge University Press, 2003. (Dostupné z: http://www.newbooks-services.de/MediaFiles/Texts/8/9780521821988_Excerpt_001.pdf 27.02.2019).
14. Charta Organizace spojených národů. [online]. *Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*. (Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> 10.06.2020).

15. Jsme členem NATO, aliance má nyní 19 členů [online]. iDNES.cz, 1999. (Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/jsme-clenem-nato-aliance-ma-nyni-19-clenu-d9e-/domaci.aspx?c=990311_200409_domaci_jkl 27.02.2019).
16. KONVIČKA, Libor. *Otázky mezinárodní bezpečnosti*. [online] Tisková konference STEM, 19.12. 2000. (Dostupné z: <https://www.stem.cz/otazky-mezinarodni-bezpecnosti/> 14.01.2020).
17. KOPECKÝ, Pavel. *Co má Foldyna proti Kosovu?* [online]. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. (Dostupné z: <https://www.cdk.cz/co-ma-foldyna-proti-kosovu> 01.05.2020).
18. KRASNIQI, Besnik A. *Entrepreneurship and small business development in Kosova* [online]. New York: Nova Science Publishers, 2012. Business issues, competition and entrepreneurship. (Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10726574> 14.01.2020).
19. *Krok, který rozhodl: pozvánka Česka do NATO*. [online]. Ministerstvo obrany ČR, 24.7.2013. (Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/krok--ktery-rozhodl:-pozvanka-ceska-do-nato-87316/> 28.7.2020).
20. LIPOLD, Jan. *Havel v alianci nevěřil, ale brzy změnil názor*. iDnes.cz [online]. 13. března 1999. (Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/havel-v-alianci-neveril-ale-brzy-zmenil-nazor.A_990312_234750_domaci_ond 27.05.2020).
21. *London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance*. [online]. (Dostupné z: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm> 28.08.2019).
22. MANDELBAUM, Michael. *Perfect Failure*. [online]. Foreign Affairs, [s. l.], v. 78, n. 5, p. 2–8, 1999. (Dostupné z: <https://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=2185437&S=R&D=asn&EbscoContent=dGJyMNLr40SeqLE4yOvsOLCmsEieprRSr6i4Sq%2BWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGqt1C0q7dQuePfgeyx44Dt6fIA> 22.06.2020).
23. MARCZUK, Karina. *A Visionary and a Practitioner: the Bernard Kouchner vs. David Kilcullen*. [online]. Obrana a strategie, 2/2007. (Dostupné z: <https://www.obranaastrategie.cz/cs/aktualni-cislo-2-2007/clanky/a-visionary-and-a-practitioner-the-bernard-kouchner-vs-david-kilcullen.html> 10.06.2020).
24. *Názor veřejnosti na členství v NATO*. [online]. STEM. Empirických výzkum pro demokracii. (Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/3086_1832.pdf 28.08.2019).

25. *Record of conversation between Mikhail Gorbachev and James Baker in Moscow*. [online]. National Security Archive. (Dostupné z: <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325680-Document-06-Record-of-conversation-between> 20.05.2020).
26. Severoatlantická smlouva. [online]. (Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/assets/nato/strategie-a-cile/severoatlanticka-smlouva.pdf> 27.05.2019).
27. S lidmi pro lidi. Kladenský program KSČM. [online]. Komunistická strana Čech a Moravy. (Dostupné z: https://www.kscm.cz/sites/default/files/kladensky_program_1992.pdf 10.5.2020).
28. TESARĚ, Filip. *Albánská komunita v ČR, historie a současnost emigrace Albánců*. [online]. migraceonline.cz. Portál pro kritickou diskuzi o migraci. (Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/albanska-komunita-v-cr-historie-a-soucasnost-emigrace-albancu> 09.06.2020).
29. TESARĚOVÁ, Monika. *Postoj českých elit k bombardování Jugoslávie* [online]. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 6. 6. 2017. (Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/k1gf8/> 13.08.2019).
30. *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned* [online]. Oxford Scholarship Online: November, 2003. (Dostupné z: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/6D26FF88119644CFC1256989005CD392-thekosovoreport.pdf> 28.02.2019).
31. Zeman před návštěvou Srbska vzpomíná, co mu slibovali lidé z NATO před bombardováním [online]. Pražský hrad, 2014. (Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/vybrane-projevy-a-rozhovory/zeman-pred-navstevou-srbska-vzpomina-co-mu-slibovali-lide-z-nato-pred-bombardovanim-11419> 27.05.2019).